DR. JUOZAS VAIŠNORA, M.I.C.

I
JURGIO MATULAIČIO KELIAS Į VILNIAUS VYSKUPO SOSTĄ

II
ŠV. SOSTO ATSTOVO RATTI VIZITAS LIETUVOJE IR LATVIJOJE

DR. JUOZAS VAIŠNORA, M.I.C.

I
JURGIO MATULAIČIO KELIAS Į VILNIAUS VYSKUPO SOSTĄ

II
ŠV. SOSTO ATSTOVO RATTI VIZITAS LIETUVOJE IR LATVIJOJE

Brooklyn, N.Y. 1982

JURGIO MATULAIČIO KELIAS Į VILNIAUS VYSKUPO SOSTĄ

Vilniaus vyskupų likimas XIX-XX amžiuje

Nelaiminga Lietuvos sostinės vyskupija. Retas vyskupas galėjo ją ramiai valdyti iki savo mirties. XVIII a. gale vyskupas Ignotas Jokūbas Masalskis (1729-1794), pasipriešinęs 1791 gegužės 3 konstitucijai ir prisidėjęs prie Targovicos konfederacijos, apkaltintas bendravimu su rusais, kaip tėvynės išdavikas, 1794.VI.28 buvo lenkų patriotų Varšuvoje pakartas.

Jeronimas Strojnovskis (1752-1815), 1814 paskirtas Vilniaus vyskupu, besirengdamas iškilmingam sosto užėmimui, mirė 1815.VIII.5, nepradėjęs vyskupauti.

Stanislovas Bohusz-Siestrzencewiczius (1731-1826), pirmasis Mogiliavo arkivyskupas, gyvendamas Petrapilyje 1816-1826 valdė vyskupiją per kapitulos narius. Faktiškai vyskupija ganytojo neturėjo.

Andriejus Benediktas Klągiewiczius (1767-1841), paskirtas Vilniaus vyskupu 1840 ir 1841. VI.29 užėmęs sostą, po pusės metų mirė.

Adomas Pranciškus Krasinskis (1810-1891), nuo 1858 Vilniaus vyskupas, 1863 rusų valdžios buvo ištremtas į Viatką, 1883 persikėlė į Austrijos valdomą Krokuvą ir ten 1891 mirė.

Karolis Hryniewieckis (1741-1829), nuo 1883 Vilniaus vyskupas, vyskupiją valdė tik porą metų; 1885 rusų valdžios ištremtas į Jaroslavlį, nuo 1890 gyveno Lvove ir ten 1929.IV.14 mirė.

Steponas Aleksandras Zwierowiczius (1842-1907), 1897 paskirtas Vilniaus vyskupu, dėl ganytojiško laiško, draudžiančio tėvus leisti savo vaikus į cerkvines mokyklas, rusų valdžios 1902 buvo ištremtas į Tverę ir tais pat metais perkeltas į Sandomirą.

Edvardas von Roppas (1851-1939), nuo 1902 Tiraspolio vyskupas, 1903 perkeltas į Vilnių, 1907 ištremtas į Petrapilį; 1917 paskirtas Mogiliavo arkivyskupu, 1919 komunistų areštuotas ir pasmerktas mirti. Tik Lenkijos nuncijaus Achille Ratti intervencija jis buvo išgelbėtas nuo mirties, ilgai kalintas, pagaliau išsiųstas į Gruziją, 1919 jam pavyko išvažiuoti į Lenkiją. Iki mirties (1939.VII.25) gyveno Varšuvoje kaip Mogiliavo arkivyskupas metropolitas.

Jurgis Matulaitis (1873-1927), valdęs vyskupiją septynerius metus, Lenkijai sudarius su Šv. Sostu konkordatą ir pakėlus Vilniaus vyskupiją į arkivyskupijos rangą, turėjo atsisakyti iš Vilniaus.

Jonas Cieplakas (1857-1926), pirmasis Vilniaus arkivyskupas, 1925.XII.14 tom pareigom paskirtas tuo metu, kai JAV lankė lenkų kolonijas, ten ir mirė, Vilniaus net nematęs. Palaidotas Vilniaus katedroje.

Romualdas Jalbrzykowskis (1876-1955), 1926 perkeltas iš Lomžos į Vilnių, 1942 kovo mėn. vokiečių karinės valdžios ištremtas į Marijampolę; rusams 1944 antru kartu okupavus Lietuvą, grįžo į Vilnių, bet netrukus repatriavo į Lenkiją, apsigyveno Baltstogėje ir ten valdė Vilniaus vyskupijos dalį, esančią Lenkijos ribose iki savo mirties (1955.VI.19).

Mečislovas Reinys (1884-1953), nuo 1926 Vilkaviškio vyskupas koadjutorius, 1940 pakeltas arkivyskupu ir paskirtas Vilniaus arkiv. Jalbrzykowskio pagalbininku, nuo 1945 Vilniaus vyskupijos apaštališkasis administratorius, 1947 komunistų buvo suimtas, nuteistas 8 metų kalėjimo, mirė 1953.XI.8 Vladimiro kalėjime.

Julijonas Steponavičius (g. 1911), 1955 pa-

skirtas vyskupu ir Panevėžio vysk. Paltaroko pagalbininku, nuo 1957 Panevėžio ir Vilniaus vyskupijų apaštališkasis administratorius, 1961.I.24 komunistinės valdžios be teismo nušalintas nuo vyskupijų valdymo, yra ištremtas neribotam laikui į Žagarę, kur gyvena iki šiolei.

Vilniaus vykupija 1908-1917 m. laikotarpyje

Betsikuriant Lietuvos nepriklausomai valstybei, Vilniaus vyskupiją valdė — po vysk. Roppo ištrėmimo — apaštališkasis administratorius Kazimieras Michalkevičius (1865-1940).

Jis buvo gimęs Opaniškio k., Žemaitkiemio vals., Ukmergės aps. Save kildino iš senos Lietuvos bajorų giminės. Mokėsi Vilniuje, teologiją studijavo Petrapilyje, kunigu įšventintas 1883. Pradžioje paskirtas vikaru į Vitebską, po to perkeltas į latvišką Varkavos parapiją. Ten išmoko latviškai, vėliau buvo Biržagalos mišrios latvių-lenkų parapijos klebonas. Rusų valdžiai reikalaujant, buvo iškeltas į Kronštadtą, kur 7 metus ėjo klebono ir jūrininkų kapeliono pareigas. Nuo 1902 Minsko klebonas ir dekanas. Pop. Pijus X jį 1908 paskyrė Vilniaus vyskupijos apaštališkuoju administratorium ir pakėlė į prelatus.

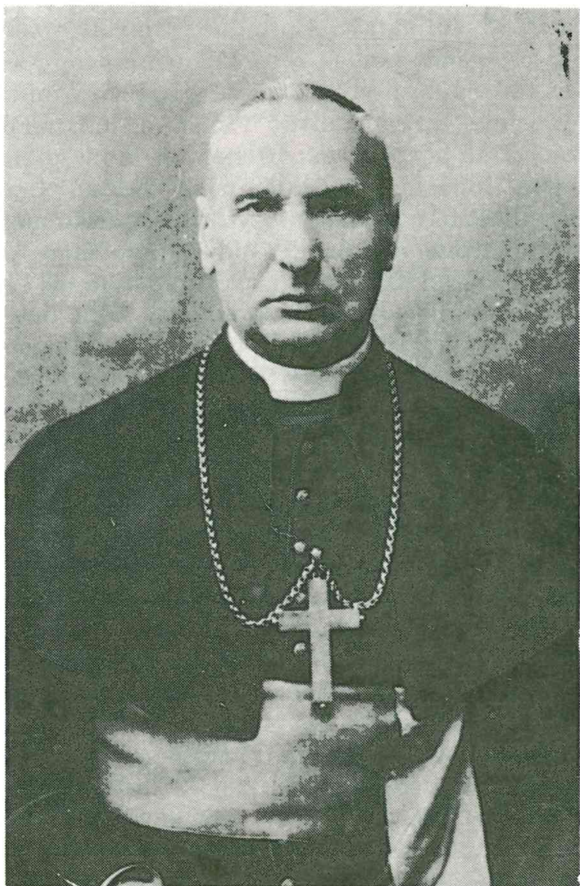
Gimęs ir augęs Lietuvoje, jaunystėje jautėsi esąs lietuvis (tėvas kalbėjo lietuviškai). Parvažiuodamas iš Petrapilio atostogų į tėviškę, išmoko gerai lietuviškai. Jis 1901 drauge su Jaunium, Maironiu, Prapuoleniu ir kitais pasirašė ir pasiuntė Vilniaus vyskupui Zwierowicziui raštą, kuriame prašoma įvesti Vilniaus vyskupijos bažnyčiose lietuviškas pamaldas su lietuviškais pamokslais, giesmėmis ir teikti lietuviams dvasinius patarnavimus gimtąja kalba. Po to rašto 1901 gruodžio 18 Vilniaus lietuviams buvo pavesta šv. Mikalojaus bažnyčia.

Tapęs Vilniaus vyskupijos valdytoju, Michalkevičius persiorientavo į lenkų pusę. Betgi jis norėjo kaip nors sutvarkyti lietuvių kalbos vartojimą vyskupijos bažnyčiose. Tuo reikalu 1908. X.12 įsakė Vilniaus miesto bažnyčiose per tris sekmadienius (spalio 19, 26 ir lapkričio 2) 9 val.

ryto mišių metu sakyti lietuviškus pamokslus ir suskaityti juos klausančius. Nors skirtoji valanda buvo labai nepatogi tarnams, tarnaitėms, darbininkams, nors buvo žinoma, kad tarnaujantieji pas lenkus susilauks nemalonumų užsirašydami ir pasisakydami esą lietuviais, vis tik spalio 19 suskaityta apie 2600 lietuvių[1]. Spalio 26 lietuvių suskaityta apie 3600, o lapkričio 2 lietuvių susirinko apie 2250 asmenų[2]. Pagal tai Michalkevičius, pasitaręs su kun. J. Tumu ir kitais lietuviais kunigais, pažadėjo keliose Vilniaus bažnyčiose įvesti lietuviškas pamaldas. Savo pažadą iš dalies įvykdė, nes 1909.IV.24 įsakė Vilniaus katedros, Aušros Vartų ir Verkių bažnyčių klebonams maldininkų kelionių metu (nuo V.3 iki IX.14) tose bažnyčiose sekmadieniais ir šventadieniais sakyti lietuviškus pamokslus ir prakalbas, sutinkant ir išleidžiant maldininkus.

Norėdamas sutvarkyti kalbų klausimą ir kitose bažnyčiose, Michalkevičius 1908.XI.29 sukvietė Trakų apskrities klebonus ir bajorus apsvarstyti, kaip būtų geriau sudaryti lietuvių ir lenkų sąrašus parapijose. Tam reikalui buvo sudaryta mišri komisija iš kunigų Petrulio ir Racevičiaus bei bajorų Sobolewskio ir Malewskio. Patirti kunigų nuomonę Michalkevičius 1909.II.18 sukvietė lietuvių ir lenkų kunigų pasitarimą, kuriame principiškai nustatyta, jog mišriose parapijose kunigai privalo mokėti abi kalbas, Dievo žodį ir katekizmą aiškinti, pamokslus sakyti lietuviškai ir lenkiškai. Buvo išrinkta mišri komisija iš lietuvių (kun. J. Kukta, kun. J. Petrulis) ir lenkų (kun. Jasienskis ir kun. Songinas). Jos pirmininku buvo paskirtas prel. J. Kurczewskis.

Surinkus duomenis iš mišrių parapijų, Michalkevičius įsakė daugelyje vietų šalia lenkų įvesti ir lietuvių kalba pamaldas. Tačiau, kai praktikoje tas įsakymas bandyta vykdyti, lenkai lietuviško pamokslo ar pamaldų metu keldavo triukšmą, visaip trukdydavo lietuviams melstis. Taip buvo Eišiškėse, Kernavėje, Rodūnioje, Vileikoje, Nočioje. Joniškio parapijoje, kur iš 4506 tikinčiųjų lietuvių buvo 2500, vietos dvarininkas Zajączkowskis suagitavo lenkus ir 1910.II.14 baž-

Kazimieras Michalkevičius,
Vilniaus vyskupas — augziliaras ir kurį laiką
Vyskupijos valdytojas

nyčioje įvyko muštynės. Įsikišo rusų valdžia. Zajączkowskis ir jo tarnai buvo nubausti nuo 6 mėn. iki 1 metų kalėjimo bausme. Kai Rodūnios ir Nočios parapijose lenkai neleido lietuviams kunigams sakyti lietuviškų pamokslų, tų parapijų tikintieji pasiuntė popiežiui prašymą, kad Šv. Tėvas įsakytų ištirti padėtį ir būtų apsaugotos lietuvių teisės bažnyčioje.

Valdytojas Michalkevičius patyręs, kad kai kuriose vietose jo įsakymai nevykdomi ir mišriose parapijose pažeidžiamos lietuvių teisės,

1911.IV.25 aplinkraščiu priminė Vilniaus vyskupijos kunigams pareigą respektuoti tikinčiųjų kalbines teises bažnyčioje, o nevykdančius minėto įsakymo ketino bausti. Tačiau padėtis nepagerėjo. Dėl to 1912 m. 70 lietuvių kunigų įteikė pop. Pijui X raštą, kuriame išdėstė lietuviams daromas skriaudas Vilniaus vyskupijoje.

Michalkevičius bandė rodyti lietuviams palankumo: jis 1909.IV.28 įsakė, kad Vilnius kunigų seminarijoje visiems klierikams būtų dėstoma lietuvių kalba, jis leido lietuviams kunigams steigti katalikišką laikraštį "Aušrą" ir tam tikslui paaukojo 1000 rb., jis kai kuriuos lietuvius kunigus, vysk. E. Roppo iškeltus į gudų parapijas, grąžino atgal į lietuviškas. Tačiau jis nepajėgė atsispirti pastangoms lenkų kunigų šovinistų, kovojančių prieš lietuvius ir varančius lenkinimo politiką per bažnyčias. Michalkevičiui valdant, buvo iškelti lietuviai kunigai iš Švenčionių, Eišiškių, Rodūnios, Asavos parapijų, panaikintos paties įvestos ir įsakytos lietuviškos pamaldos Butrimonių, Žirmūnų, Varanavo, Lentupio, Paberžės, Kazokiškės, Siužionių ir kitose parapijose. Lietuviai kunigai be pagrindo buvo mėtomi iš vienos parapijos į kitą. O lenkams Michalkevičius pataikavo, juos protegavo. Tai vyko tada, kai Vilniuje ir krašte budo lietuviška sąmonė, kai lietuviai ėmė ieškoti savo teisių.

Beatsikuriančios Lietuvos atžvilgiu Michalkevičius laikėsi nedraugiškai. Tuo metu jis save laikė lenku. I pas. karo metu, vokiečiams okupavus Lietuvą, Michalkevičius daugiau rūpinosi politika, rašė memorialus, įrodinėjo vokiečių okupacinei valdžiai Vilniaus lenkiškumą, remdamasis jo paties pravesta per bažnyčias tautybių statistika. Ryškiausiai iškilo jo vaidmuo politinėje plotmėje, kai jis drauge su grupe Vilniaus inteligentų ir kunigų 1917.V.24 pasiuntė Vokietijos kancleriui Bethmann-Hollwegui memorandumą, kuriame pasirašiusieji, "atstovaudami visoms politinėms lenkų srovėms Lietuvoje", pasisako dėl būsimos politinės santvarkos Lietuvoje. O toji santvarka — prijungimas Lietuvos prie Lenkijos. Tam pateikiami istoriniai duomenys, esa-

moji padėtis ir pareiškiama, kad lietuviai sudaro integralinę Lenkijos dalį, kad gyventojai nori unijos su Lenkija. Memorandumą pasirašė: M. Wenslawski, V. Zawadski, Konrad Niedzialkowski, Vitold Abramowicz. mgr. Kazimierz Michalkiewicz, Graf Marjan Broel-Plater, dr. T. Dembovski, Bronislaw Umiastowski, Ludwik Chominski, Kazimierz Swiątecki, Aleksander Zwierzinski, ks. J. Songin, dr. Adam Rymsza, Ks. Olszanski, Cyprijan Osinski, dr. Wladyslaw Zahorski, dr. Witold Węslawski, Zigmunt Jundzill, Teofil Szopa, Jan Kalapkiewicz, dr. Konstanty Kurnatowski, Kazimierz Stefanowski, dr. Kazimierz Dmochowski, ks. Adam Kulesza, Apolinar Slusarz, Vitalis Uscinowicz, Feliks Polawski, ks. Jasienski, Wladislaw Dmochowski, Zigmunt Nagrodzki, Antoni Mlodzianowski, Jean Pilsudski, Edward Jasinski, Bronislaw Krzyžanowski, Graf Vincenty Lubienski, Boleslaw Skirmunt, Michal Ladowski, Waclaw Makowski, Josef Mineyko, Fr. Kuncza, Stanislaw Kognowicki, Antoni Jankowski, Ks. Jerzy Sienkiewicz[3].

Lietuviai, sužinoję apie tą Vilniaus lenkų memorandumą (jis buvo atspausdintas "Biuletyn Wilenski" 1917 Nr. 5), 1917.VII.10 pasiuntė tam pačiam Vokietojos kancleriui Bethmann-Hollwegui ilgą kontrmemorandumą, kuriame lenkų raštą pavadino lenkiško imperializmo siekimu, kadangi faktinė padėtis yra iškreipta ir neteisingai pavaizduota. Papunkčiui išdėstė nepagrįstas lenkų pretenzijas ir pareiškė, kad lietuvių atstovai trokšta ir tikisi, jog Lietuvos ateitis bus sukurta teisingais pagrindais — atgaunant tautinę nepriklausomybę — ir jog išorinė Lietuvos forma bus nuspręsta būsimos taikos konferencijos. Šį kontrmemorandumą pasirašė: dr. J. Basanavičius, A. Smetona, A. Žmuidzinavičius, dr. J. Šaulys, kun. J. Bakšys, kun. J. Stankevičius, P. Klimas, dr. A. Vileišis, A. Gylys, agr. A. Stulginskis, Č. Landsbergis, kun. J. Kukta, kun. prof. T. Brazys, kun. A. Varnas, J. Malinauskas, kun. J. Petrulis, kun. V. Mironas, kun. J. Stašys, kun. K. Ribikauskas[4].

Vilniaus vyskupijos valdytojas K. Michalkevi-

čius, pats su keliais kunigais pasirašęs lenkų memorandumą, dabar kunigus, priklausiusius Vilniaus vyskupijai ir pasirašiusius lietuvių kontrmemorandumą, būtent Bakšį, Kuktą, Brazį ir Varną mėnesiui suspendavo ir atleido iš einamų pareigų. O kas neturėjo iš ko pragyventi, tiems pasiūlė prieglaudą Gardino pranciškonų vienuolyne . . .

Kadangi tarp kontramemorandumą pasirašiusių kunigų buvo ir Seinų vyskupijos kun. J. Stankevičius (tuo metu gyvenęs Vilniuje), tai Vilniaus vyskupijos valdytojas K. Michalkevičius parašė Seinų vyskupijos valdytojui M. Dabrilai (1846-1935) raštą, kad tas nubaustų kun. J. Stankevičių. M. Dabrila kun. J. Stankevičiaus ne tik nenubaudė, bet ilgu laišku atsakė K. Michalkevičiui, išdėstydamas ir Seinų vyskupijos kunigų nusistatymą Vilniaus klausimu. Tame laiške kun. M. Dabrila tarp kita rašo:

Kad lenkai geidžia laisvės ir eina prie jos, niekas lietuvių jiems to nepeikia, juo labiau, kad toks geidimas yra vertas pagirti; bet lenkai, taip geisdami sau laisvės, kurią iki šiol dar nėra pilnai įsigiję, jau geidžia atimti iš lietuvių laisvę ir pagrobti į savo neprašytą globą.

Lenkų memorandumą, paremtą klaidingais faktais, pasirašė lenkai dvarininkai. Dvarininkai kurstytojai galėjo tai padaryti. Bet šviesiausias Tėvas, Vyskupijos Valdytojas, dvasiškas Ganytojas, lietuvių ir lenkų Tėvas kaip galėjo nedrebančia ranka dėti savo parašą reikalaudamas Lietuvą priskirti prie Lenkų karalystės! Kas šviesiai Galingą Prelatą tam įgaliojo? Ar lietuviai to prašė? Juk kaip kiekvienas paukštelis taip ir lietuviai geidžia laisvės ir trokšta liuosybės". 4a.

Dėl tokio Michalkevičiaus pasielgimo, iš kurio buvo matyti jo užimtoji linija prieš lietuvius ir lietuvių tautos interesus, kai lietuviai kunigai buvo apkaltinti "įžeidę ir papiktinę maldingo kataliko jausmus", Vilniaus lietuvių atstovai 1917. VIII.10 pasiuntė per Šv. Sosto munciją Bavarijoje arkiv. E. Pacelli raštą popiežiui Benediktui XV tokio turinio:

Šventasis Tėve. Rusų vyriausybei Vilniaus vyskupą baroną Roppą ištrėmus į Rusijos gilumą, Vilniaus vyskupija liko be ganytojo. Bet ir anksčiau, ir vėliau lietuviai negalėjo gauti Vilniaus vyskupijoje jiems prideramų teisių, kadangi aukštosios bažnytinės hierarchijos vietos, pradedant nuo vyskupo ir jo kapitulos, buvo išimtinai griežtų lenkininkų rankose, kurie stengėsi išlaikyti, išplatinti bažnyčiose lenkų kalbą ir lenkų idėjas, o lietuvių kalbą, kur tik galima, pašalinti ir užslopinti. Kai atgimę lietuviai mėgino apsiginti nuo gimtosios jų kalbos slopinimo ir pasipriešin-

no savo tėvynėje jų teisių siaurinimui, bažnyčios pavirto ginčų ir nesutikimų vieta, o Bažnyčios vyresnybė rėmė savo globiama ranka lenkų pretenzijas.

Tačiau didysis pasaulio karas, kurs atnešė katalikiškai Lietuvai tiek nelaimių, sužadino taip pat lietuvių tautoj vilties pasiekti jų trokštamos tautinės valstybės atgavimo. Tam tikslui pasiekti svarbiausia yra sąlyga, kad Bažnyčios vyresnybė, ypač lietuvių Vilniaus sostinės vyskupas, ne tik nedarytų kliūčių lietuvių tautos siekimams, bet kad, atstovaudama Bažnyčios interesus, iš vieno eitų su kitais Bažnyčios viršininkais ir įmanytų susitaikinti su bendra lietuvių politika.

Kiek yra žinoma, ištremtasis Vilniaus vyskupas baronas Roppas yra gavęs Rusijoje naują vietą (1917.VII.25 paskirtas Mogiliavo arkivyskupu metropolitu. Aut.).

Atsižvelgdami į tuos vaisingus uždavinius, kurių Vilniaus vyskupas turės Bažnyčios reikalui būsimoje Lietuvoje, mes lietuvių vardu, nuolankiausiai prašome Jūsų Šventenybę paskirti Vilniuje naują vyskupą lietuvį, kuris tvirta ir teisinga ranka galėtų padaryti tvarką ir išlyginti bei pašalinti tuos ginčus, kurie sukūrė tiek nelaimių mūsų vyskupijos gyvenime.

Kelias, kuriuo eina vyresnieji lenkininkų sluogsniai, kovodami su lietuviškai nusistačiusiomis masėmis, yra skaudžiai lietuvių atjaučiamas, kaip bažnytinės valdžios neteisėtas panaudojimas. Jei nebus tas kelias pakeistas, reikia bijotis, kad giliai tikinčios lietuvių tautos religiniam gyvenimui bus padaryta žala; nuo jos reikia apsaugoti mūsų žmones, ypač jų atgimimo ir valstybinio atstatymo metu, kuris reikalauja visų moralinių pajėgų įtempimo.

Puldami ant kelių prieš Jūsų Šventenybę ir maldaudami apaštališkojo palaiminimo, pilni pagarbos ir paklusnumo pasiliekame Jūsų sūnūs. Pasirašė: A. Smetona — Lietuvių Komiteto pirmininkas; Dr. A. Vileišis — Lietuvių savitarpio pašalpos Draugijos pirmininkas; A. Gylys — Katalikų švietimo draugijos "Ryto" atstovas, gimnazijos mokytojas; K. Kriščiukaitis — Lietuvių katalikų darbininkų šv. Mikalojaus Draugijos pirmininkas[5].

Tokio pat turinio raštą tie patys asmenys pasiuntė vokiečių okupacinei valdžiai, prašydami paremti jų prašymą. Prie to rašto buvo pridėtas 70 Vilniaus kunigų memorialas apie katalikų padėtį Vilniaus vyskupijoje.

Baigiant šį skyrių, dar keletas žodžių apie Vilniaus vyskupijos valdytoją prel. K. Michalkevičių.

Jo užimtoji antilietuviška politika, jo žygiai, kad atgimstanti Lietuva būtų prijungta prie Lenkijos, kadangi tai priešinosi Vokietijos planui prijungti Lietuvą prie Vokietijos, nepatiko ir vokie-

čių okupacinei valdžiai. Vokietijos vyriausybei spaudžiant Vatikaną, kad Vilniaus vyskupu būtų paskirtas jos siūlomas kandidatas (prel. K. Olšauskis), spėjant, kad tam gali būti kliūtis patsai Michalkevičius, kai jis nepaklausė Miuncheno nuncijaus Pacelli patarimo atsisakyti iš Vilniaus valdytojo pareigų, vokiečiai 1918 birželio mėn. jį ištrėmė į Vokietiją, iš kur jis, karui jau baigiantis, grįžo į Vilnių. Bet tada vyskupiją valdė kapitulos išrinktas vikaras prel. J. Hanusowiczius. Kai 1920 bolševikai artėjo prie Vilniaus, Michalkevičius pasitraukė į Lenkiją, bet prie Varšuvos beartėjančių bolševikų buvo suimtas, nugabentas į Maskvos kalėjimą. Lietuvos valdžios delegacija Maskvoje rūpinosi jį išlaisvinti. Grįžo į Vilnių 1921.III.29 labai suvargęs, pergyvenęs bolševikų žiaurumus, bet pasidaręs lietuviams daug lojalesnis. Vysk. J. Matulaitis pasirinko jį sau padėjėju: 1923.I.12 paskirtas Vilniaus vyskupu pagalbininku, konsekruotas tų pačių metų birželio 10 d. Visą laiką vysk. Michalkevičius nuoširdžiai talkino vysk. Matulaičiui, su juo bendradarbiavo, gynė jį nuo lenkų tautininkų puolimų. Tose pareigose liko ir prie arkiv. R. Jalbrzykowskio. Mirė Vilniuje 1940 vasario 16 d.

Kandidato į Vilniaus vyskupus beieškant

Lietuvių katalikų rūpesčiai ir siekimai, ypač Vilniaus vyskupijoje, Šv. Sostui buvo žinomi iš seniau. Dar 1906 m. dr. J. Basanavičiaus iniciatyva buvo pasiųstas pop. Pijui X raštas — De lingua polonica in ecclesiis Lituaniae. Supplex libellus Suae Sanctitiati Pio X et omnibus Catholicae Ecclesiae Cardinalibus a Lituanis oblatus (atsp. Kaune 1906 lietuvių ir lotynų kalbomis). Jame išdėstyta nenormali katalikų Bažnyčios padėtis Lietuvoje. Tame rašte popiežius yra prašomas:

1. Pripažinti Lietuvos katalikų Bažnyčią nepriklausoma nuo Lenkijos Bažnyčios, atskiriant šias dvi Bažnyčias, nes lietuviai ir lenkai sudaro dvi skirtingas tautas.

2. Sudaryti Lietuvos arkivyskupiją iš Vilniaus, Žemai-

čių ir Seinų vyskupijų su senosios Lietuvos sostinės Vilniaus arkivyskupu.

3. Parinkti Lietuvos arkivyskupu ir vyskupais lietuvius, pažįstančius ir mylinčius lietuvių tautą ir jos kalbą.

4. Visus Šv. Sosto apaštališkuosius laiškus, bulas, enciklikas ir pan. siųsti, be Lenkijos vyskupų tarpininkavimo, tiesiog Lietuvos vyskupams, o išskaičiuojant katalikiškus kraštus, Lietuvą minėti atskirai nuo Lenkijos.

Be to, prašoma atsiųsti į Lietuvą bešališkų dvasiškių komisiją, kuri vietoje ištirtų Bažnyčios padėtį Lietuvoje.

Kaip matome, šiame rašte pirmą kartą viešai iškeltas atskiros Lietuvos bažnytinės provincijos klausimas.

Šešeriems metams praslinkus (1912 m.), Vilniaus vyskupijos lietuvių katalikų reikalu 70 lietuvių kunigų vėl išsiuntė raštą Šv. Sostui — Le condizioni dei Lituani Cattolici nella diocesi di Vilna e gli eccessi del panpolonismo. Memorandum del Clero Cattolico Lituano (Roma, 1912). Jame protestuojama prieš lietuvių lenkinimą per bažnyčias, išdėstomi nusikaltimai ir faktai, rodantieji, kaip Lietuvos bažnyčiose nesiliauja kunigų lenkininkų veikla.

Kadangi Vatikane — pagal senas bandros Lenkijos-Lietuvos valstybės sąvokas — lietuviai nebuvo skiriami nuo lenkų, tai XX a. pradžioje kiekviena proga lietuvių buvo stengiamasi tasai skirtumas pabrėžti. Vaitkaną lenkai buvo įtikinę, kad nesą jokios skirtingos lietuvių kalbos, o tik skirtinga lenkiška tarmė, todėl Vatikanui buvo pateikti poteriai lietuvių ir lenkų kalbomis, kad būtų akivaizdžiai parodyta, koks yra tų kalbų skirtumas. 1908 pas popiežių lankėsi šv. Kazimiero draugijos atstovas kun. P. Januševičius ir 170 lietuvių maldininkų, kurie prisistatė kaip aiškūs lietuviai. Nuo 1912 Romoje gyveno kun. K. Prapuolenis. Jis irgi iki 1919 budėjo lietuvių reikalų sargyboje, kur kiek galėdamas kėlė lietuvių vardą.

Pirmasis Šv. Sosto, kad ir netiesioginis, atskiros lietuvių nuo lenkų tautos pripažinimas buvo pop. Benedikto XV 1917.V.20 visam pasauliui paskelbtoji Lietuvių diena (lenkai anksčiau buvo gavę tokią dieną Lenkijos naudai); viso pa-

saulio katalikai buvo raginami maldomis ir piniginėmis rinkliavomis padėti lietuvių tautai, labai nuo karo nukentėjusiai. Piniginis vajus iki 1921 m. davė apie 3 milijonus frankų. Ir čia lenkai bandė kišti koją, tvirtindami, kad iš Lenkijai surinktų pinigų dalis bus skirta ir lietuviams, tad jiems atskiros dienos nereikia.

Besibaigiant I pas. karui, Apaštalų Sostas susirūpino atgaivinti arba įsteigti naujas vyskupijas tuose kraštuose, kurie nusimetė Rusijos caro jungą. Ir taip 1917 buvo atgaivinta Minsko vyskupija (1917.XI.2 paskirtas vyskupas Zigmantas Lozinskis). 1918 įkurta Rygos vyskupija; jai vyskupu 1918.IX.29 paskirtas Edvardas O'Rourke (jį konsekravo Vilniuje vysk. J. Matulaitis XII.15, bet dėl karo vyskupiją galėjo apimti tik 1919 rugpiūčio mėn.). Buvęs Vilniaus vyskupas Edvardas Roppas 1917.VII.25 paskirtas Mogiliavo arkivyskupu Metropolitu. Šiame laikotarpyje iškilo ir Vilniaus vyskupo klausimas. Surasti Vilniui tinkamą kandidatą, kur ėjo politinės ir tautinės kovos, ypač buvo sunku. Tačiau Šv. Sostui buvo aišku, kad atgimstančios Lietuvos sostinės vyskupu turi būti ne lenkas, o lietuvis. Reikalas Romoje buvo svarstomas beveik ištisus dvejus metus. Apaštalų Sostui pavedus, iš karto tuo reikalu rūpinosi Bavarijoje esantis nuncijus E. Pacelli, o nuo 1918 gegužės mėn. apaštališkasis vizitatorius Lenkijai ir gretimiems kraštams Achille Ratti.

Kandidato į Vilniaus vyskupo vietą parinkimu rūpinosi Šv. Sostas, vokiečių vyriausybė (Lietuvoje dar buvo vokiečių okupacinė kariška valdžia) ir Lietuvos Taryba, išrinkta 1917 rugsėjo mėn. Vilniaus konferencijoje. Vienas iš svarbesniųjų tarybos rūpesčių buvo Vilniaus vyskupo klausimas, ypač tada, kai buvęs Vilniaus vyskupas E. Roppas buvo paskirtas Mogiliavo arkivyskupu. Taip Vilniaus vyskupo katedra liko vakuojanti.

Kai 1917.IX.2-10 Berne Šveicarijoje susirinko lietuvių konferencija, joje dalyvavo iš Vilniaus atvykusieji atstovai A. Smetona, S. Kairys ir J. Šaulys. Ta proga jie aplankė Berne apaštališkąjį nuncijų Marchetti ir prašė perduoti pop.

Benediktui XV lietuvių prašymą, kad Vilniaus vyskupu būtų paskirtas lietuvis. Marchetti tarybos atstovams nieko konkretaus pažadėti negalėjo, jis tik pažadėjo jų prašymą perduoti popiežiui.

Lietuvos Taryba 1917.XII.30 pasiuntė Bavarijos nuncijui E. Pacelli ilgą raštą, prašydama jį įteikti pop. Benediktui XV. Tame rašte buvo paaiškinta, kaip atsirado Lietuvos Taryba (išrinkta Vilniaus konferencijos, kuriai pop. Benediktas XV atsiuntė savo palaiminimą), kaip lietuviai siekia pilnos savo krašto nepriklausomybės ir tikisi, kad laisvoje Lietuvoje katalikų Bažnyčia galės laisvai darbuotis. Deja, Vilniaus vyskupijoje yra griežta opozicija lietuvių siekimams iš bažnytinės vyresnybės — vyskupijos valdytojo prel. K. Michalkevičiaus. Jis kišasi į politinius klausimus, sukeldamas lietuvių tarpe nepasitenkinimą tiek juo pačiu, tiek ir Bažnyčia, nes jis palaiko agitaciją prieš lietuvius ir jų siekimus. Vilniaus seminarijoje varomas lenkinimo darbas, ir jauni kandidatai lietuviai ten negali ištverti.

Toliau atpasakojamas Vilniaus dvasininkų ir drauge prel. K. Michalkevičiaus memorandumas Vokietijos vyriausybei — prašymas prijungti Vilnių prie Lenkijos, nubaudimas lietuvių kunigų, kurie išdrįso pasirašyti kontrmemorandumą ir kt.

Raštas baigiamas tokiais žodžiais:

Sureguliuoti nenormalią padėtį Vilniaus vyskupijoje, pakelti Bažnyčios autoritetą, sustiprinti tikėjimą, sukliudyti visokias antireligines įtakas būsimoje laisvoje Lietuvoje, mes, Tarybos atstovai, sužinoję, kad vysk. E. Roppas yra perkeltas į Rusijos metropolito sostą, maldaujame Jūsų Šventenybę atkreipti dėmesį į nesantaiką, kuri skaldo Vilniaus vyskupiją, ir teiktis atšaukti Vilniaus vyskupijos administratorių gerb. prel. K. Michalkevičių, kuris prarado bet kokį autoritetą tikinčiųjų tarpe, ir paskirti Vilniaus vyskupu asmenį pamaldų ir turintį apaštališkojo uolumo. Raštą pasirašė Tarybos pirmininkas A. Smetona.

Prie rašto buvo pridėtas ilgas memorandumas, kuriame detaliai išdėstyti valdytojo Michalkevičiaus darbai ir veiksmai lietuvių nenaudai[6].

Kaip matome, šiame rašte Lietuvos Taryba, prašydama Vilniui vyskupo lietuvio, nesiūlo jo-

kio kandidato. Kandidato klausimas iškilo vėliau, ir tai iš visų pusių.

Vokietijos vyriausybei irgi parūpo Vilniaus vyskupo klausimas. Vokiečiai, matydami, kad Lenkija, jau kitų Europos valstybių palaikoma ir paskelbta nepriklausoma, išslydo iš vokiečių įtakos, tikėjosi bent Lietuvą palaikyti savo rankose, susieti ją su Vokietija tam tikrais politiniais saitais. Todėl Vilniaus vyskupo soste pagal vokiečių planus turėjo būti ne koks lenkas, o lietuvis. Dėl to Vilniaus kapitula savo "Protokole", parašytame po arkiv. J. Matulaičio mirties, sapaliojo, kad vysk. J. Matulaičio paskyrimas Vilniaus vyskupu buvo padaras lietuvių-vokiečių intrigų ir Vokietijos vyskupų darbas. Nėra jokių duomenų, kad Vilniaus vyskupo lietuvio klausimu būtų ką nors darę Vokietijos vyskupai.

Vatikane, kaip minėta, susikaupus pakankamai medžiagos apie Vilniaus vyskupijos padėtį, subrendo mintis, kad Vilniaus vyskupu turi būti lietuvis. Tik kas? Be abejo, Šv. Sostui buvo iš įvairių pusių pasiūlyta kandidatų. Atrodo, kad Lietuvos Tarybos kandidatas buvo kun. K. Olšauskis. Jo kandidatūrą rėmė ir Vokietijos vyriausybė. Lietuvos Tarybos įgaliotinis Berlyne sakosi kelis kartus Vilniaus vyskupo reikalu kalbėjęs su nuncijum E. Pacelli Miunchene, rėmęs kun. K. Olšauskio kandidatūrą, bet pagaliau patyręs, kad toji kandidatūra Vatikanui nepriimtina. Nuncijus Pacelli aiškiai pasakęs, kad siūlomas kandidatas esąs "très militant" — per daug karingas . . . Iš nuncijaus Pacelli patirta, kad Šv. Sosto kandidatas yra marijonų vienuolijos generolas kun. Jurgis Matulaitis.

Kad kun. K. Olšauskio kandidatūra, nors ją palaikė ir Lietuvos Taryba, ir Vokietijos valdžia, nepraeis, tai buvo galima numatyti. Kun. K. Olšauskis savo laiku, mirus G. Cirtautui, buvo siūlomas į Žemaičių vyskupus. Tačiau jo veikla švietimo, labdaros ir kitose srityse užtemdė jo kaip kunigo veiklą. Kovodamas su bažnytine vyresnybe dėl lietuvių teisių Vilniaus bažnyčiose, kartais jis sueidavo į aštrius konfliktus. Pvz. 1915 m., negavęs lietuviams vietos priešvelykinėms re-

kolekcijoms Vilniaus bažnyčiose, jis laikraščiuose paskelbė ieškąs nuomoti salės 1500 žmonių rekolekcijoms. Dėl to vyskupijos valdytojas prel. K. Michalkevičius Did. Ketvirtadienį jį suspendavo ir tik prieš pat Sekmines toji suspensa buvo nuimta. Taigi Vatikane Olšauskis, nors pažįstamas (1917.II lankėsi pas pop. Benediktą XV Lietuvių dienos išgavimo reikalu), atrodė iš tikrųjų "perdaug karingas". Kad jo kandidatūra į Vilniaus vyskupus atkrinta, Lietuvos Tarybos atstovai sužinojo iš nuncijaus Pacelli. Tada teko kitaip persiorientuoti.

Laikas bėgo, ir Lietuvos Taryba Vilniuje nerimavo. Tarybos pirmininkas A. Smetona 1918. VI.8 pasiuntė nuncijui Pacelli telegramą, prašydamas perduoti popiežiui Tarybos prašymą, kad kuo greičiau būtų Vilniui paskirtas vyskupas. Į tą telegramą Pacelli 1918.VI.9 A. Smetonai atsakė tokiu raštu:

Didžiai Gerbiamasis Pirmininke. Atsakydamas į Jūsų vakar dienos telegramą, informavau Šv. Sostą apie Lietuvos Tarybos karštą norą turėti vyskupą vakuojančiai Vilniaus vyskupo vietai. Tačiau Jūsų Malonybė ir kiti Tarybos nariai težino tas sunkenybes, kurios iškyla dėl tinkamo kandidato parinkimo. Tas, be abejo, pakankamai paaiškins, kodėl šis reikalas užsitęsė. Reikšdamas gilią pagarbą, lieku Jums atsidavęs Eug. Pacelli, Sardų arkivyskupas, Apaštališkasis Nuncijus[7].

Nuncijus Pacelli savo rašte A. Smetonai pamini "sunkenybes", kurios iškyla parenkant tinkamą kandidatą. Vyskupo parinkimas nėra jau toks paprastas dalykas. Šv. Sostas dėl pasiūlyto į kandidatus praveda vad. kanoniškąjį procesą — apklausinėja patikimus liudininkus, pažįstančius kandidatą; jie prisiekę turi pranešti kandidato asmenines žinias, išeitąjį mokslą, jo veiklą, jo gerąsias savybes ir silpnybes. Netgi turi paliudyti, kaip kandidatas fiziškai atrodo ir padaryti išvadą: kandidatas tinka būti vyskupu, ar ne, ir dėl ko. Tik surinkęs tokias žinias Šv. Sostas daro sprendimą. Be abejo, tokios procedūros laikytasi ir renkant Vilniaus vyskupą. Aišku, tokiai procedūrai reikia ilgesnio laiko, ir todėl Vilniaus vyskupo parinkimas užsitęsė beveik porą metų.

Tuo tarpu įvykiai Vilniuje paskatino vokiečių karinę valdžią imtis radikalių priemonių. 1918. VI.21 Vilniaus gatvėse buvo surengta Dievo Kūno šventės procesija, kuriai vadovavo prel. K. Michalkevičius. Toji procesija virto lenkų politine demonstracija: procesijos metu buvo sakomi lenkiški patriotiški pamokslai, giedamos tautinės patriotinės giesmės (Boże coś Polskę ir kt.). Vokiečių karinė valdžia, norėdama paspausti Vatikaną priimti jos siūlomą kandidatą (kun. K. Olšauską), dėl tos procesijos 1918 birželio mėn. 19 d. suėmė Michalkevičių ir ištrėmė jį į Vokietiją (Maria Laach vienuolyną prie Reino). Vokiečiams, be abejonės, buvo žinoma ankstesnė nuncijaus Pacelli, tikrai su Vatikano žinia, telegrama Michalkevičiui, kurioje jis buvo kaltinamas (lenkų manymu, dėl vokiečių intrigų) kurstąs vieną tautybę prieš kitą ir siūlomas atsisakyti nuo vyskupijos valdymo. Tačiau Michalkevičius nepaklausė. Kaip Vilniaus kapitula savo "Protokole", rašytame po arkiv. J. Matulaičio mirties, pasakoja, Michalkevičius susisiekęs su Vatikano sferomis ir iš ten gavęs atsakymą ramiai valdė vyskupiją ir toliau.

Minėtame "Protokole" Vilniaus kapitula aprašo žiaurų vokiečių pasielgimą su valdytoju Michalkevičium. Esą:

> 1918 m. birželio mėn. vieną naktį įsiveržia pas Michalkevičių Vilniaus miesto burmistras su dviem vokiečių kareiviais ir oficialiai praneša, kad vokiečių karinės valdžios nutarimu Administratorius yra deportuojamas į Vokietiją, davus porą valandų pasiruošti kelionei, pasiimant reikalingiausius daiktus. Vieno tik dalyko iš Valdytojo neišgavo, būtent, kad vyskupijos valdžią perduotų kan. J. Kuktai, vienintеliam lietuviui kapituloje. Prel. Michalkevičius, nepaisydamas pakartoto prievartavimo, nesutiko ir vyskupijos valdžios Kuktai neperdavė (. . .) Naktį, burmistro nurodytą valandą, Administratorius buvo nugabentas į geležinkelio stotį ir išvežtas į Vokietiją. Kapitula, remdamasi kanonų teise, buvo priversta išrinkti Kapitulos Vikarą. Juo buvo išrinktas prel. Jonas Hanusowicz.

Michalkevičiaus ištrėmimą lenkai palaikė lenkiškumo naikinimu Vilniuje, kurį vykdę vokiečiai ir lietuviai. Michalkevičius ištrėmime ilgai nepasiliko. Tų pačių 1918 metų rudenį jis jau buvo grįžęs į Vilnių, tačiau vyskupijos valdymo

Vilniaus katedros kapitulos pirmininkas Jan Hanusowicz ir vysk. J. Matulaitis

nesiėmė: vyskupiją valdė kapitulos rinktas vikaras prel. J. Hanusuwiczius. Tose pareigose jį rado vysk. J. Matulaitis, 1918.XII.8 atvykę į Vilnių.

Ištrėmus Michalkevičių iš Vilniaus, vokiečių karinė valdžia Lietuvoje darė naujų žygių Vilniaus vyskupo reikalu. Vis dar neatsisakydama savo kandidato Olšauskio, bet jau žinodama, kad Šv. Sostas turi kitą kandidatą — Matulaitį, 1918. VI.28, per vyr. karo vadą Rytuose ir per karinės valdžios Lietuvoje šefą kunigaikštį Isenburg Birnsteiną, atsiuntė Lietuvos Tarybos pirmininkui A. Smetonai tokio turinio raštą:

Dabar, kai prašymais iš aukštų instancijų buvo pasiektas pritarimas, kurį Jūs parėmėte gyvu žodžiu, kun. J. Staugaičiui apsilankius pas Apaštališkąjį Nuncijų Miunchene, atrodo, kad dėl Lietuvos interesų reikia paremti ir vokiečių valdžios pastangas, kad būtų patenkintas lietuvių tautos noras, paremtas Lietuvos Tarybos, parenkant tinkamą Vilniaus vyskupijos sostui asmenį.

Todėl reikia, kad kuo greičiau Lietuvos Taryba sutartų dėl kandidatų, kuriuos Lietuvos Tarybos delegacija turės pristatyti Apaštališkajam Nuncijui. Pageidaujama, kad toks parinkimas būtų suderintas su vokiečių valdžia, kurį nori pasiūlyti Šv. Sostui į Vilniaus vyskupus pirmuoju gerb. prel. Olšauskį ir antroje vietoje gerb. Marijonų vienuolijos generolą Jurgį Matulevičių. Vyr. Karo Vadas Rytuose su džiaugsmu sveikins tokį nutarimą, jei viskas vyks pilnai susitarus tarp jo ir Lietuvos Tarybos.

Kai tik šie Ponai (Tarybos nariai) sutars dėl pasiūlomų kandidatų ir kai bus nutartas laikas kelionės į Miuncheną, reikalingi pasai, paprašius, bus duoti Vilniaus karinės valdžios Viršininko. Už Vyr. Karo Vadą Rytuose pasirašė grafas Waldersee[8].

Į skubotą vokiečių vyr. karo vado Rytuose raštą Lietuvos Taryba atsakė po mėnesio su viršum — tik 1918.VIII.9. Kodėl atsakymas buvo užvilkintas, neturime duomenų. Gal taryba matė, kad pastangos pravesti į Vilniaus vyskupus kun. K. Olšauskį yra bergždžios ir reikia dairytis kito kandidato. Nenorėdama su vokiečių vyriausybe patekti į konfliktą, taryba atsakė tokio turinio raštu:

Į 1918.VI.28 raštą. Parinkimas Vilniaus vyskupijos sostui kandidato buvo svarstomas Lietuvos Taryboje, dalyvaujant įtakingiems dvasiškiams. Įsigilinus į šį klausimą, nutarta pasiūlyti kandidatu į vyskupus pirmuoju gerb. prelatą Olšauskį ir remti šią kandidatūrą pas Šv. Sostą. O antroje vietoje tam pačiam postui siūlyti gerb. Marijonų vienuolijos generolą Jurgi Matulevičių.

Mes apie tai informavome mūsų atstovus Berlyne kun. dr. J. Purickį ir profesorių Voldemarą, kad jie padarytų reikiamų žygių pas Miuncheno Apaštališkąjį Nuncijų ir kitose kompetentingose vietose. Šia proga aš reiškiu vilties, kad šiame reikale vokiečių valdžia neatsisakys mums savo paramos ir pagalbos. Pasirašė Tarybos pirmininkas A. Smetona[9].

Kai buvo Miunchene patirta, kad Olšauskio kandidatūra atkrinta ir kad Šv. Sostas turi savo kandidatą — Matulaitį, taryba susirūpino, kas yra tasai Matulaitis, kokio jis nusistatymo lietuviškais reikalais, nes jis ilgą laiką dirbo Lenkijo-

je. Ar jis bus toks, kokio pageidauja Lietuvos Taryba? Tuo reikalu taryba 1918 rugsėjo mėn. pasiuntė į Marijampolę, kur gyveno Matulaitis, savo atstovus kun. J. Purickį ir kun. J. Petrulį susipažinti su kandidatu į vyskupus. Vienas tų atstovų (rodos, kun. J. Purickis) vizitą taip aprašė:

Nuvykome į Marijampolę. Atvykome vakare į marijonų vienuolyną, kur gyveno kun. Matulevičius. Čia mus pirmiausia pavaišino vakariene bendrai su visais vienuoliais. Po vakarienės nuvykome trise su kun. Jurgiu į vienuolyno sodą pakalbėti be liudininkų. Trumpai ir aiškiai išdėstėme mūsų misijos tikslą ir laukėme atsakymo.

Kun. J. Matulevičius išklausė ramiai, susirūpinusiu veidu ir mums kalbėti baigus, trumpai atsakė:

— Jūs norite mane pražudyti?

— Kodėl?

— Ar jūs manote, kad lenkai leis man ramiai dirbti? Jūs manote, kad jie nesigriebs visų priemonių mane iš Vilniaus pašalinti? Jūs norite mane paaukoti.

— Lenkai nėra Tamstai tiek priešingi, kiek kitam kuriam nors lietuviui kunigui. Kada Tamsta buvai Petrapilio Dvasinėj Akademijoj, jie Tamstą labai gerbė ir lenkėsi Tamstos autoritetui.

— Gal būt, bet nepamirškite, — kitas dalykas Akedemijos profesorius, o vėl kitas — Vilniaus vyskupas. Lenkai lietuviui eiti vyskupo pareigų neleis.

Po ilgokų ginčų ir išrodinėjimų, kun. J. Matulevičius pagalvojęs pasakė:

— Na ką gi, jeigu Lietuvai mano auka reikalinga, aš neatsisakau. Bet žinokite, kad jūs mane siunčiate į pražūtį. Pavojaus aš nebijau ir savo asmens nebranginu, man tik baugu, kad aš save paaukosiu ir nieko negalėsiu padaryti.

Veidas jo buvo apsiniaukęs ir rūpestingas. Pernakvoję vienuolyne ir anksti rytą atsisveikinę, grįžome atgal[10].

Kas siūlė kun. J. Matulaitį Vilniaus Vyskupu?

Kai ėjo derybos, susirašinėjimas su nuncijum Pacelli, su vokiečių valdžia, kokie ir kieno žygiai buvo daromi dėl kandidato į Vilniaus vyskupus, J. Matulaitis, ramiai dirbdamas Varšuvoje ir tvarkydamas vienuolijos reikalus, nieko nežinojo. Jis 1918 m. pradžioje pasiryžo vykti į Marijampolę ir ten atgaivinti marijonų vienuolyną. Vysk. Pr. Karevičiui tarpininkaujant, gavo tada sunkiai duodamą leidimą atvykti į Lietuvą ir 1918.III.1, palikęs Varšuvą, atvyko į Vilnių. Savo dienoraštyje jis taip rašo:

Užėjau pas J. M. prelatą Michalkevičių, vyskupijos valdytoją. Jis manęs paklausė, ar aš jau atvykęs apimti vyskupijos valdymo. Aš išsyk nesupratau to klausimo. Iš kalbos su J. M. paaiškėjo, kad Vilniuje buvo pasklidęs gandas, būk aš esąs skirtas Vilniaus vyskupijai valdyti vieton J. M. prelato Michalkevičiaus. Jis klausė, nejaugi man nieko apie tai nėra sakęs Varšuvos arkivyskupas. Pasakiau — nič nieko. Aš važiuoju laikyti rekolekcijų Kaune ir steigti vienuolyno Marijampolėje[11].

Atvykęs į Kauną Matulaitis iš vysk. Pr. Karevičiaus sužinojo, kad vokiečių valdžia pirmuoju kandidatu į Vilniaus vyskupus palaiko kan. Olšauskį, o taipogi dar prel. A. Dambrauską-Jakštą. Vysk. Karevičius pasakojo, kad Matulaičio kandidatūrą iškėlė vyskupas Roppas ir Lenkijos vyskupai. Vysk. Karevičius pasisakė, kad jis labai karštai vokiečių valdžioje ir Lietuvos Taryboje remiąs Matulaičio kandidatūrą.

Aš kiek įstengdamas rūpinausi Kauno vyskupėlį įtikinti, kad aš reikalingas Vienuolijai, kad ramaus darbo keliu būdamas vienuolijoje daug daugiau padarysiu Bažnyčiai ir visuomenei, nekaip vyskupaudamas, kada mano darbo niekas neatliksiąs, o vyskupauti ir kitas kas galės ir t.t. Bent tiek Kauno vyskupėlis pažadėjo, kad daugiau jau neberemsiąs mano kandidatūros, kad paliksiąs tą dalyką Dievo Apvaizdai[12].

Ar Lenkijos vyskupai tiesiogiai pasiūlė J. Matulaičio kandidatūrą, ar ją, jau Šv. Sosto turimą, parėmė, sunku pasakyti be aiškių duomenų. Bus, tur būt, arčiau tiesos, kad Lenkijos vyskupai, ypač tie, kurie kun. J. Matulaitį arčiau pažino (arkiv. Kakowskis, arkiv. Roppas ir gal dar vienas kitas) jo kandidatūrą palaikė ir savo nuomonę pateikė nuncijui Pacelli. Kun. H. Przedzieckis, kuris nuo 1911 buvo Šv. Sosto informatorius apie Bažnyčios reikalus Rusijoje ir Lenkijoje, Lenkijos vyskupų nuomonę apie Jurgį Matulaitį pranešė nuncijui Pacelli tokiais žodžiais:

Lietuvis, brangus lietuviams ir gerai priimamas lenkų . . . labai pamaldus kunigas, išskirtinai išsilavinęs ir nuolankus žmogus. Šiais labai sunkiais Vilniaus vyskupijai laikais, einant įvairioms kovoms, tik šis vienas pamaldus kunigas sugebės pakreipti į tiesų kelią ir Vilniaus dvasininkus, ir vyskupijos tikinčiuosius sujungti tikrai krikščioniška meile[13].

Kun. Jurgis Matulaitis Šv. Sostui buvo gerai žinomas. Kai jis baigė Friburge mokslus ir gavo teologijos daktaro laipsnį, profesoriai dominikonai

parašė į Romą, kad Šv. Sostas atkreiptų dėmesį į tą jauną teologijos daktarą, turintį nepaprastų savybių ir gabumų[14]. Matulaitis Romoje buvo du kartu: 1909 ir 1911 m. Ten jis susipažino su kardinolais ir aukštais Vatikano pareigūnais, kurie galėjo pastebėti jo savybes. Todėl, kai iškilo Vilniaus vyskupo reikalas, Šv. Sostas jau turėjo kandidatą. Tą kandidatą parėmė ir lenkai (tik, žinoma, ne vilniškiai). O kai Vilniaus kapitula pasišiaušė prieš Matulaičio paskyrimą Vilniaus vyskupu, apaštališkasis vizitatorius A. Ratti jai rašė:

> Galite lengvai įsitikinti ir kitų žiniai pranešti, kas yra tiesa ir kurią prieš Dievą ir žmones galiu paliudyti, būtent Šv. Tėvas jūsų vyskupo paskyrimu ne tik daug anksčiau rūpinosi, kaip paprastai daroma, bet ir ilgai, dar prieš mano atvykimą, Viešpatyje svarstė ir padarė sprendimą daugelio (ir iš jūsų tarpo) lenkų liudijimu ir užtikrinimu, kad paskirtas vyskupas bus jums priimtinas[15].

Tas pats Ratti, jau būdamas popiežium, galėjo Lenkijos ambasadoriui prie Šv. Sosto pasakyti, kad "vyskupas Matulevičius buvo paskirtas, prašant Lenkijos vyskupams"[16].

J. Matulaičio žygiai, kad nebūtų paskirtas Vilniaus vyskupu

Paprastai, kai ieškoma kandidato į vyskupus, kalbama ne apie vieną asmenį. Atrodo, kad ir J. Matulaitis kalbas apie savo kandidatūrą į Vilnių palaikė tik paprastais spėliojimais. Bet tos kalbos darėsi vis konkretesnės. Kai Roma Olšauskio kandidatūrą galutinai atmetė, kai vokiečių valdžia iš Vilniaus ištrėmė prel. Michalkevičių, Matulaitis patyrė, kad Lietuvos Taryba visai rimtai palaiko jo kandidatūrą. Tada jis susinerimo, nuvyko į Vilnių ir Lietuvos Tarybos pirmininkui A. Smetonai įrodinėjo, kad, likdamas paprastu vienuoliu, bus naudingesnis Bažnyčiai ir visuomenei, kad kandidatų į vyskupus galima rasti ir be jo. Kaune lankėsi pas vokiečių užsienio reikalų politikos skyriaus vedėją Zechliną ir jo prašė neremti jo kandidatūros. Rašė į Miuncheną nuncijui Pacelli, išdėstydamas sunkų marijonų vienuolijos stovį ir prašydamas, kad jį paliktų Marijampolėje darbuotis. Pagaliau matydamas,

kad Lietuvoje nėra kas jo nenorą suprastų, aliarmavo Varšuvos marijonus. Viename laiške 1918. VI.6 rašė:

Mano kandidatūra į Vilnių vėl pasiūlyta. Jei tai įvyktų, būtų didelė žala mūsų Vienuolijai Lenkijoje ir žūtis Lietuvoje. Vilniuje niekam neįtikčiau, nei lenkams, nei lietuviams, nei gudams, o pats politiniuose sūkuriuose žūčiau. Gelbėkite mane. Kreipkitės į nunciatūrą, į Varšuvos arkivyskupiją, į vysk. Przedzieckį, į Tėvą Ledochovskį, rašykite į Friburgą. Ir jie ten drauge su kun. Grum-Grzymajlo tedaro visa, kad aš nebūčiau paskirtas į Vilnių[17].

Kitame, 1918.VI.9 laiške vėl mini Friburgo marijonus:

Jie ten turi rašyti nunciatūrai arba Šv. Sostui, nes mano paskyrimas būtų Vienuolijos sugriovimas[18].

1918.VII.31 rašo: "Rugsėjo 2 d. vykstu į Miuncheną pas nuncijų". Po tos kelionės savo "Dienoraštyje" įrašė: "Buvau Miunchene, bet susidariau įspūdį, kad vargu į mano aiškinimus Šv. Tėvas atsižvelgs"[19].

Varšuvos marijonai 1918.IV.30 pasiuntė kolektyvų raštą nuncijui Pacelli, kuriame trumpai išdėstė marijonų vienuolijos istoriją, jos atgaivinimą, esamą padėtį ir Matulaičio įnašą vienuoliją atgaivinant. Jis esąs dabar "tarsi marijonų vienuolijos steigėjas" ir todėl, jo nebetekus, labai nukentėtų pati vienuolija. Dėl to, "viską prieš Dievą ir savo sąžinę apsvarstę, kreipiamės į Jūsų Ekscelenciją, prašydami perduoti mūsų prašymą Šv. Tėvui, kad mūsų atgaivintai dar silpnai vienuolijai nebūtų atimtas vyr. vadovas Tėvas Jurgis Matulevičius".

Kai Varšuvos marijonų delegacija nuvyko pas apaštališkąjį vizitatorių Ratti, tas, maloniai išklausęs, nusišypsojo ir pasakė: "Visa tai dar kartą patvirtina, kad gerai parinkome. Teesie tai jums paguoda".

Taip nei jo paties, nei kitų pastangos apsaugoti Matulaitį nuo Vilniaus nieko nepadėjo. Jo reakcija, sužinojus, kad jau paskirtas Vilniaus vyskupu, buvo tokia:

Įvyko, tokia Dievo valia, negaliu jai prieštarauti. Man sunku buvo. Iš Msgr. Ratti sužinojęs, kad esu nominuotas, tą naktį beveik neužmigau. Jau buvau nurimęs ir norėjau imtis savo darbų. Žinau, kad manęs laukia kryžiai, bet

argi ne Viešpats Jėzus mums ne kitokį kelią nurodė. Galicijos ir Liublino laikraščiai jau suskubo mane gerokai "pavanoti". Neimkite į širdį, ką jie rašo. Juk yra žinoma, ko verta opinija ir ko vertos piktos žinios, net laikraščiuose skelbiamos. Jos dažnai esti melagingiausios, ypač dabartiniais laikais, kada taip sunku susisiekti"[20].

Dabar visą laiką Matulaitis galvoja apie Vilnių. 1918.XI.17 rašo:

Labiausiai mane liūdina idėjinė būklė Vilniuje. Tautiški ir politiški antagonizmai pasidarė didžiai aštrūs ir įtempti. Dievas mato, kad visiems lygiai trokštu tarnauti teisybės ir meilės dvasia, vis tiek kokios tautybės jie bebūtų. Trokštu visiems būti viskas. Ar man tai pavyks? Sudedu visą viltį į Dievą ir Švenčiausios Motinos pagalbą. Dariau, ką galėjau, kad apsiginčiau nuo tos pareigos. Šv. Tėvas kitaip nusprendė, reikia tad paklusti. Dievas mato, kad noriu vien tik Bažnyčios gerovės, noriu visiems būti viskuo. Bet nelengva tai praktiškai įvykdyti"[21].

Vilniaus kapitulos reakcija, paskyrus vyskupu Matulaitį

Kai pastaruoju laiku išėjo į viešumą Vilniaus kapitulos "Protokolas", kurio dalį paskelbė lenkų komunistų laikraštis "Argumenty" (1969.IV.6, Nr. 14) straipsnyje "Kapitula contra Biskup", ir kai visą to "Protokolo" tekstą lenkai gavo iš Vilniaus ("Protokolas" dabar yra Lietuvos Mokslų Akademijos Archyve), paaiškėjo, kaip kapitula reagavo į Matulaičio paskyrimą Vilniaus vyskupu. "Protokole" ištisai duodamas susirašinėjimas kapitulos su apašt. vizitatorium A. Ratti.

Apaštališkasis vizitatorius atvyko į Varšuvą 1918.V.29 ir jam, o ne Bavarijos nuncijui Pacelli, teko atbaigti Vilniaus vyskupo paskyrimo reikalas. Jis 1918.X.18 kapitulos pirmininkui prel. Hanusowicziui pranešė:

Man malonu Tavo Malonybei ir Tavo asmenyje visai gerbiamai kapitulai bei Vilniaus Bažnyčiai pranešti, kad jau turite Vyskupą, Kilniausią ir Garbingiausią Jurgį Matulevičių, kurį Š. Tėvas paskyrė Vilniaus vyskupu, kaip ką tik man pranešė Jo Eminencija kardinolas Gasparri, Šv. Tėvo Valstybės Sekretorius (oficialus paskyrimas yra 1918.X.23 datos). Žiūr. Acta Ap. Sedis, 1918.X, p. 452).

Vilniaus kapitula, gavusi tą žinią ir drauge laišką J. Matulaičiui, pasiuntė į Marijampolę kun. prof. St. Milkowskį. Tą vizitą J. Matulaitis savo "Dienoraštyje" taip aprašė:

Bene tik ar ne spalio 22 d. kun. prof. Milkowskis atvežė J.M. Msgr. A. Ratti Vizitatoriaus laišką, kuriuo man praneša, kad jau esu Vilniaus vyskupu skirtas; pridėjo, kad jei bandyčiau atsistatydinti, tai mano atsistatymo Šv. Tėvas nepriimsiąs (...) Iš kalbos su kun. prof. Milkowskiu mačiau, kad Vilniaus kunigams lenkams mano paskyrimas nelabai tiko, nors buvo ir tokių, kurie džiaugės, kad aš ten einu. Neužilgo atvažiavo Tarybos atstovai manęs pasveikinti: kun. Petrulis, p. Vizbaras, o su jais ir mano draugas kun. Kukta[22].

Nors jau faktas buvo įvykęs, tačiau Vilniaus kapitula, kuriai naujas vyskupas visiškai netiko, 1918.X.28 pasiuntė vizitatoriui Ratti ilgą laišką. Jo įžangoje rašo, kad žinią apie Vilniaus vyskupo paskyrimą jie priėmę su džiaugsmu ir dėkoja Šv. Sostui už tėvišką rūpestį Vilniaus vyskupija. Bet tuojau pradeda "Jeremijo raudas" — esą

vyskupo paskyrimu turėtų žmonės ir dvasiškija džiaugtis, tačiau J.E. Jurgio Matulevičiaus paskyrimas, ką su skausmu turime konstatuoti, sukėlė visai kitokius jausmus. Didelės dalies tikinčiųjų ir dvasiškijos dvasią prislėgė sumišimas ir susirūpinimas, nes kyla abejonės ir netikrumas, koks bus vyskupijos likimas ir kaip paskirtasis vyskupas valdys. Vilniaus vyskupijoje lietuvių yra tik šeštoji dalis, o nuo 1904 m. iki dabar lietuviai nacionalistai sukėlė didelius sąmyšius ir nesiliauja tai darę ir dabar. Taigi paskyrimas lietuvio vyskupo J. Matulevičiaus sukėlė Šv. Sostui vien apgailestavimą, kad Vilniaus vyskupu paskirtas lietuvis. Yra pastebimas liaudies ir dvasiškijos liūdesys, kurio nepakeistų net paskyrimas lenkų tautybės vyskupo pagalbininko. Pilni pagarbos Jūsų Ekscelencijai, pasirašo kapitulos nariai: Karolis Bajko, Jonas Hanusowicz, Jonas Sadovski, Jonas Uszyllo ir Karolis Lubianiec[23].

Į tokį kapitulos raštą vizitatorius Ratti atsakė 1918.XI.12 ilgu laišku, kuriame pareiškė savo nepasitenkinimą ir paragino kapitulą tuo klausimu kitaip pasisakyti. Ratti rašo:

Jūsų 1918.X.28 d. laišką gavau. Jame radau kapitulos dėkingumą Šv. Tėvui Benediktui XV už jums vyskupo paskyrimą. Tą jūsų dėkingumą pagiriu, džiaugiuosi ir Dievui dėkoju. Tai aiškiai rodo, kad jūs, drauge su dvasiškija ir tikinčiaisiais, Šv. Tėvo malonę įvertinote kaip tie, kurie ir kitiems (tarsi žibintai ant stulpo) turi rodyti pavyzdį pagarbos, sūniškos meilės ir klusnybės Kristaus Vietininkui, ypač kada parenkamas vyskupas. O tai yra svarbiausia pareiga Aukščiausiojo Ganytojo, kuriam Viešpats Kristus Petro asmenyje yra pasakęs: "Ganyk mano avis... Ganyk mano avinėlius... Stiprink savo brolius". Visa tai visiems tikin-

tiesiems turi būti žinoma ir šventa, juo labiau, kad, kaip apgailestaudami rašote, ne visi Vilniaus dvasiškiai ir tikintieji pasekė jūsų pavyzdžiu; priešingai, dauguma yra slegiami neramumo ir dvasios depresijos, abejodami, koks bus vyskupijos likimas[24].

Toliau Ratti stebisi, kad Vilniaus lenkai taip pasijuto užgauti, nes jis Lenkijoje visur, kur tik lankėsi (Čenstakavoj, Kielcuose, Sandomire, Chelme, Liubline, Varšuvoje) visur pastebėjęs žmonių pamaldumą, prisirišimą prie popiežiaus. Toliau rašo:

Neabejoju, kad kaip tik galėsiu atvykti pas jus (kaip jau seniai rengiuosi ir noriu), aplankyti tiek garsią Vilniaus katedrą, nežiūrint to, ką rašote, rasiu ir pas jus panašius jausmus ir nuotaikas. kaip yra kitur. Manau, kad susirūpinimas ir baimė, tasai skausmas ir netikrumas, apie ką rašote, yra tik nedaugelio, kurie, nors ir būdami geros valios, yra sielų priešo klaidingais vaizdais apgauti ir kitus apgaudinėja. Tikriausiai, kuo aš tikiu, tiesos šviesa ir deramas Šventuoju Tėvu pasitikėjimas vėl atsiras ypač jūsų tarpe, kai savo žodžiu ir pavyzdžiu veiksite ir kitus. Lengvai tai jums pavyks, jei įtikinėsite ir skelbsite bei visiems pranešite tiesą, kurios aš esu prieš Dievą liudininkas, būtent, Šv. Tėvas jums vyskupo paskyrimu jau ne tik dabar, bet gana seniai, dar prieš mano atvykimą, rūpinosi, galvojo ir pagaliau nusprendė gavęs daugelio (ir iš jūsų tarpo) lenkų paliudijimą ir užtikrinimą, kad paskirtasis vyskupas bus jums priimtinas[25].

Toliau vizitatorius aiškina, kad visa, kas daroma Bažnyčios valdyme, yra Dievo valia, ypač skiriant vyskupus.

Iš lenkų pusės tasai liudijimas ir užtikrinimas, man jau esant Lenkijoje šešetą mėnesių, buvo labai aiškus. Todėl negaliu savo akims tikėti, skaitydamas, ką jūs rašote (...) Dėl to jūsų laiško aš negaliu pasiųsti Šv. Tėvui, nei jūsų jausmų jam perduoti. Nenoriu prie tiek šiais liūdnais laikais jo turimų rūpesčių ir sielvartų pridėti dar naujų. Juk jis budi jūsų sielų naudai, būdamas atsakingas už jus, ir tai turi daryti su džiaugsmu, o ne dūsaudamas, "nes tai nebūtų jums naudinga" (Žyd. XIII.17).

Taigi dėl jūsų man rodomo pagarbumo ir mano jums, dvasiškiams ir jūsų tikintiesiems, prielankumo, draugiškai patariu parašyti man kitokį laišką, gal net pačiam Šv. Tėvui adresuotą, kuriame už paskirtą Ganytoją padėkotumėte ir visų prie jo prisirišimą išreikštumėte. Toks yra būdas ir išganymo kelias, paties Dievo nustatytas: per vyskupą priklausoma Romos popiežiui, kuris vyskupą siuntė, per Romos popiežių — Petrui, per Petrą — Bažnyčiai, per Bažnyčią — Kristui, per Kristų — Dievui ir jūsų sielų Tėvui. Pagaliau reikia pridėti, kad šios mintys yra ne mano, bet

to, kuris mane siuntė. Šv. Tėvas beveik tais pačiais žodžiais, man girdint, yra išsireiškęs savo vainikavimo dieną. Dar ir daugiau turėčiau ką jums pasakyti, tačiau Apaštalo (III Jon. 1) žodžiais, "nenoriu rašyti rašalu ir plunksna. Tikiuosi greitai jus pamatyti ir pasikalbėti iš lūpų į lūpas".

Melskitės už mane, aš meldžiuosi už jus; melskimės vieni už kitus, kad visi būtume išganyti. Jums atsidavęs Kristuje Achille Ratti, Apaštališkasis Vizitatorius[26].

Kapitula, gavusi vizitatoriaus laišką, pamatė, kad jau buvo per toli nuėjusi. Taigi porai dienų praslinkus po vysk. J. Matulaičio konsekracijos, 1918.XII.3 rašo vizitatoriui kitą laišką. Bet ir jame kapitula, jausdama savo sąžinės pareigą "apšviesti" Šv. Tėvą, kad jis žinotų Bažnyčios padėtį kiekvienoje vyskupijoje, neiškentė neišliejusi savo neapykantos lietuviams ir nepadariusi Šv. Sostui priekaištų. To laiško kiek sutrumpintas turinys yra toks:

Kilniausias Pone, jūsų XI.12 laišką gavome. Už pastabas labai dėkojame įsitikinę, kad jas padarėte iš meilės ir mums palankumo. Iš mūsų pusės visa darysime, ko Bažnyčios meilė ir sūniškas Šv. Sostui klusnumas iš mūsų reikalauja.

Pirmiausia žinią apie paskyrimą J.E. Jurgio Matulevičiaus vyskupu visu atsidavimu priėmėme. Kai tik sužinojome, tuojau iš kapitulos pasiuntėme du kanauninkus, kurie Marijampolėje vyskupą pasveikino ir išreiškė mūsų linkėjimus. Pagal savo jėgas viską darysime, kad pasitikėjimas ir derama vyskupui pagarba dvasiškijos ir tikinčiųjų tarpe būtų žadinama. Du sekmadienius prieš konsekraciją paraginome tikinčiuosius melstis už vyskupą. Pačią konsekracijos dieną (Kaune 1918.XII.1) iškilmėse dalyvavo du kapitulos kanauninkai ir dvasiškijos atstovas, Vilniaus miesto dekanas. Visa, kas buvo reikalinga ir tinkama, paruošėme, kad vyskupo ingresas į mūsų katedrą būtų kuo iškilmingiausias ir vyskupas matytų gilios meilės ir pagarbos ženklus iš dvasiškijos ir tikinčiųjų pusės. Mūsų pagarba ir meilė Šv. Sostui už mums duotą Ganytoją; jam mielai pažadame visišką atsidavimą ir klusnumą. Viską darydami laimėti mūsų vyskupo palankumą, manome, kad tas jam nepalankumas atsirado ne dėl to, kad dvasiškijoje ir tikinčiuosiuose nebūtų meilės ir klusnumo Šv. Sostui ir teisėtai jo paskirtam Ganytojui, bet dėl susirūpinimo ir baimės, kad paskirtasis vyskupas yra lietuvis. Dvasiškija ir tikintieji gerai žino įvairius lietuvių kunigų persekiojimus, daromus lenkams. Jie taip pat gerai atsimena, kaip elgiasi Žemaičių vyskupas Karevičius su savo vyskupijos tikinčiaisiais ir lenkais, kuriuos tuojau po savo ingreso, kaip lenkų atstovus, be jokios teisybės ir reikalo aštriais žodžiais ir išplūdimais užsipuolė ir tokiu savo elgesiu atstūmė savo vyskupijos tikinčiuosius lenkus. Kiek galime, bandome žadinti meilę ir pasitikėji-

mą vysk. Matulevičium, tačiau nenorime slėpti mūsų baimės, kas bus ateityje, nes numanome, kad vyskupas mūsų vyskupijoje daugiau palaikys lietuvius, kaip kitas tautas, taip nustatydamas jas prieš save ir susilpnindamas bei sumažindamas pasitikėjimą Šv. Sostu ir jo palankumu. Kai dėl vyskupo Matulevičiaus, tikime ir turime vilties, kad jis savo didžia Dievo ir Bažnyčios meile, pamaldumu, išmintimi, teisingumu eis gero ganytojo pareigas, Dievo garbę ir sielų gerovę statys aukščiau už žemiškuosius ir žmogiškuosius reikalus.

Tai, kas aukščiau pasakyta, išdėstę, norime pridurti ir pažymėti, kad visi mūsų vyskupijos tikintieji už dabartinį vyskupo paskyrimą Šv. Sostui reiškia visišką paklusnumą ir tobulą atsidavimą, Šv. Tėvui pažada savo meilę ir pagarbą ir drauge iš širdies dėkoja už jo tėvišką rūpestį mūsų vyskupija.

Sūniška meile Šv. Tėvui ir Bažnyčiai vadovaujantis, tenebūna mums laikoma blogu, jei norime nušviesti tikrąją mūsų vyskupijos padėtį Šv. Sostui ir jo Legatui, manydami, kad tokia informacija gali pasitarnauti Bažnyčios gerovei. Pastaraisiais laikais paskyrimas Mogiliavo arkivyskupu Vincento Kluczynskio ir Žemaičių vyskupu Pranciškaus Karevičiaus pripildė dvasiškių ir tikinčiųjų širdis skausmu ir liūdesiu. O tie paskyrimai, atrodo, buvo padaryti dėl to, kad neturėta reikalingų informacijų. Kai pradėjo nušvisti viltis, kad ir mūsų vyskupijai bus paskirtas vyskupas, ir kai faktas jau buvo viešumai žinomas, lietuviai nacionalistai dėjo visas pastangas, kad Vilniaus vyskupu būtų tik lietuvis. Tuo reikalu nekartą jie važinėjo pas Šv. Sosto nuncijų į Bavariją ir buvo remiami vokiečių valdžios ir kai kurių Vokietijos vyskupų. O kai mūsų vyskupijos administratorius Michalkevičius paprašė leidimo dviem jo parinktiem kunigam nuvykti pas minimą nuncijų, tai leidimo negavo.

Taigi dėl visko, kas vyko, paskiriant mums vyskupą, ir kai buvo paskirtas vyskupas lietuvis, nereikia stebėtis, kad lenkų dvasiškija ir tikintieji buvo priblokšti, bijodamiesi, kad vyskupas savuosius lietuvius labiau globos, negu kitus, nors lietuviai gyventojai vyskupijoje sudaro tik šeštąją dalį, o pačiame Vilniuje jų yra tik vos du nuošimčiai.

Su visu pasitikėjimu išdėstome Jūsų Ekscelencijai tai, kokia yra mūsų vyskupijos padėtis, reiškiame mūsų didžiausios pagarbos jausmus ir liekame Jūsų Ekscelencijos tarnai — kapitulos nariai: K. Bajko, J. Hanusowicz, I. Sadowski, Ad. Sawicki, Fr. Wolodzko, J. Uszyllo, K. Lubianiec[27].

Kaip matome, ir šis pastarasis kapitulos laiškas adresuotas ne popiežiui, kaip patarė vizitatorius, bet tik Ratti. Visa kapitulos korespondencija su vizitatorium yra kapitulos "testimonium paupertatis". Kapitulos laiškai yra chaotiški, rašyti paskubomis, pilni prieštaravimų. Iš vienos pusės

tariamai žadama nauiam vyskupui meilė, klusnumas, o iš antro — nepasitikėjimas, baimė dėl vyskupijos ateities vien dėl to, kad paskirtasis vyskupas yra lietuvis. Žinančiųjų liudijimu, tų laiškų autorius yra Lubianiec, kuris ypač nekentė lietuvių ir vyskupo lietuvio, nors savo amžiaus gale, po 1940 m., kun. Rusznickiui prisipažino apgailestaująs savo elgesį, nes jis buvęs neteisingas vyskupui Matulaičiui.

Taigi kapitulos nusistatymas iš pat pradžios buvo vysk. Matulaičiui nepalankus, priešiškas. Dėl to visą savo vyskupavimo laiką Vilniuje Matulaitis daug kentėjo. Kapitula nenurimo, skundė jį nuncijui Ratti ir jo įpėdiniui Varšuvoje nuncijui Lauri, pačiam popiežiui. Betgi kapitula su apgailestavimu turėjo konstatuoti:

Šv. Tėvas Pijus XI, anksčiau buvęs Lenkijoje nuncijus Ratti, asmeniškai pažino vysk. Matulevičių ir labai jį vertino. Dėl to kapitulos informacijas priimdavo nenoriai ir su nepasitikėjimu. Net ir Lenkijos vyskupai, kurie vysk. Matuvevičių pažino iš jo ankstesnės veiklos, ypač kardinolas Kakowskis ir Podliachijos vyskupas Przedzieckis, visiškai netikėjo Vilniaus kapitulos reveliacijoms ir žinias apie vysk. Matulevičiaus antilenkišką veiklą palaikė kapitulos polonifiliškomis intrigomis. Kapitula buvo priversta nutilti. Bet užtat pasauliečiai varė smarkią akciją, kad Vilniaus vyskupas būtų atimtas iš Vilniaus[28].

Taip skundžiasi Vilniaus kapitulos nariai. Bet tai yra gražus liudijimas Matulaičio naudai. Nei Varšuvos kardinolas, nei kiti Lenkijos vyskupai, kuriems tikrai rūpėjo Bažnyčios klestėjimas, nepritarė Vilniaus kapitulos siaurai suprastai nacionalistinei linijai. Kan. L. Chomskis pasakoja apie vieną lenkų nepasisekusią delegaciją pas kard. Kakowskį. Delegacijoje dalyvavo seminarijos rektorius Uszyllo, kun. prof. Puciata, Gardino dekanas Žebrowskis ir kan. L. Chomskis. Jie nuvyko į Varšuvą su prašymu, kad kard. Kakowskis padarytų žygių Romoje atšaukti vysk. Matulevičių iš Vilniaus.

Kard. Kakowskis, išklausęs mūsų nusiskudimų, pasakė, kad Matulevičių jis pažįstąs asmeniškai kaip gerą kunigą. Bet kadangi jūs esate ne eiliniai kunigai — sakė kardinolas, — tai minėtu reikalu kreipkitės į nuncijų. Tada mes, delegatai prisistatėme nuncijui Lauri ir išdėstėme savo atvykimo tikslą. Nuncijus ant mūsų labai supyko (oburzyl się) ir nenorėjo su mumis kalbėtis[29].

Jurgio Matulaičio Vilniaus vyskupu paskyrime ir jo vyskupavimo Vilniuje periode (1918-1925) žymią rolę suvaidino apaštališkasis vizitatorius, vėliau nuncijus Varšuvoje ir pagaliau popiežius Pijus XI — Achille Ratti.

Bent trumpai susipažinkime su Achille Ratti (1857-1939) svarbesniais gyvenimo ir veiklos periodais.

Ambrogio Damiano Achille Ratti gimė 1857. V.31 šiaurės Italijoje Desio miestelyje smulkaus pramonininko šeimoje. Mokėsi Milano ir Romos Lombardų seminarijose, Romos Sapienza ir Grigaliaus universitetuose, gavo filosofijos, teologi-

Nuncijus Achille Ratti

jos ir kanonų teisės daktaro laipsnius. Kunigu įšventintas 1879 grįžo į Milaną ir penkerius metus dėstė dogmatinę teologiją ir retoriką Milano kunigų seminarijoje. Nuo 1888 Milano Ambraziejaus bibliotekos bendradarbis ir nuo 1907 jos prefektas. Dirbdamas bibliotekoje, turėjusioje apie 250.000 knygų ir 15.000 rankraščių, ją praturtino naujais lobiais, kasmet važinėdamas į užsienį, rinkdamas senas knygas ir rankraščius. Tripolio karo metu gavo bibliotekai apie 6000 arabiškų rankraščių. Šalia bibliotekos prefekto pareigų, parašė apie 100 mokslinių darbų, kurių žymiausias "Acta Ecclesiae Mediolanensis" (4 tomai) ir "Missale Ambrosianum duplex".

Dirbdamas mokslinį darbą, atsidėjo ir pastoracijai, ypač darbininkų tarpe. Rūpinosi Milane esančiais vokiečiais darbininkais, tarnaitėmis. Jiems sakė vokiškai pamokslus, laikydamasis dėsnio, kad tikintieji turi būti aptarnaujami jų gimtąja kalba. Priklausė alpinistų klubams, 1889 įkopė į 5000 m. kalną Monte Rosa, o 1890 — į Mont Blanc viršūnę.

Vatikano bibliotekos vedėjas kard. Ehrle, norėdamas baigti savo mokslinius darbus, 1911 prašė Šv. Tėvą atleisti jį iš tų pareigų, bet jo prašymas nebuvo patenkintas, tik duotas jam pagalbininkas Milano Ambraziejaus bibliotekos prefektas kun. A. Ratti. Kai 1914 kard. Ehrle galutinai atsisakė iš pareigų, Ratti liko Vatikano bibliotekos prefektu. Apsigyvenęs Vatikane, iš arti susipažino su pop. Benedikto XV veikla pasaulio katalikų reikalais, ypač to popiežiaus žygiais taikos įgyvendinimo klausimu. Taip Ratti Vatikane ramiai dirbo iki 1918 m.

I pas. karas suardė ir sujaukė Europos valstybes. Nusimetę svetimą jungą, iš karo griuvėsių kėlėsi ir atgimė naujos valstybės. Lenkija, atkurdama savo valstybę, iš karto sudarė Regentų tarybą (pirmininkas arkiv. Kakowskis, nariai: kunigaikštis Liubomirskis ir pramonininkas Ostrowskis). Netrukus (1918.X) ši taryba paskyrė J. Pilsudskį valstybės galva. Jis sudarė pirmąją nepriklausomos Lenkijos vyriausybę. Lenkijos seimas

1919.II paskyrė Pilsudskį drauge ir vyriausiuoju karo vadu.

Tuo laikotarpiu Lenkijos vyskupai prašė pop. Benediktą XV atsiųsti savo atstovą į Lenkiją, kuris vietoje ištirtų katalikų Bažnyčios reikalus. Bet pop. Benediktas žvelgė toliau. Jis paskyrė A. Ratti ne tik Lenkijos, bet ir kitų Rytų Europos kraštų, nusimetusių Rusijos jungą, vizitatorium. Taigi vizitatoriaus Ratti sritis buvo ne vien Lenkija, bet taip pat ir Pabaltijo valstybės: Lietuva, Latvija, Estija, Suomija ir net Rusija.

Ratti paskyrimą gavo 1918 kovo mėn. Tas paskyrimas jam buvo netikėtas. Save laikė diplomato pareigom netinkamu ir prašė Šv. Tėvą nuo tos misijos jį atleisti. Benediktas XV, išklausęs jo prašymo, paklausė: "Kada monsinjoras manai išvažiuoti?" O išvažiuoti jis nesiskubino. Norėdamas savo misijai geriau pasiruošti, porą mėnesių kasdien lankėsi Vatikano Valstybės sekretoriato archyve, norėdamas susipažinti su religinėmis problemomis tų kraštų, į kuriuos jam tenka vykti. Ten, be abejonės, rado ir Lietuvos bei Vilniaus vyskupo klausimus. Ratti gerai mokėjo Vakarų Europos kalbas: vokiečių, prancūzų ispanų, tačiau slavų kalbos jam buvo svetimos. Milane dirbdamas Abroziejaus bibliotekoje, buvo pramokęs rusų kalbos bent tiek, kad su žodyno pagalba galėjo paskaityti ir suprasti rusiškų knygų pavadinimus. Puikiai mokėjo lotynų kalbą ir ja naudojosi savo diplomatinėje misijoje.

Ratti iš Romos išvyko 1918.V.19 ir per Vieną, Miuncheną, Berlyną pasiekė Varšuvą 1918.V.29. Vienos ir Miuncheno nunciatūrose taip pat norėjo susipažinti su kraštais, į kuriuos vyksta, patirti religines jų problemas, kiek jos buvo žinomos minėtose nunciatūrose. Berlyne iš vokiečių vyriausybės, kurios karinė valdžia dar buvo jo vizitacijai skirtuose kraštuose, gavo leidimą lankytis ir veikti tuose kraštuose. Žinoma, lenkams nepatiko, kad vizitatorius pas juos atvyko tiesiog iš Berlyno.

Atvykęs į Varšuvą, Ratti padarė reikiamus vizitus: aplankė Varšuvos vokiečių gubernatorių generolą von Beseler. Tas priėmė mandagiai, bet

šaltai. Gen. Beseler nerevizitavo Ratti, o tik atsiuntė vizitinę kortelę. Kitoks susitikimas buvo su Austrijos atstovu Varšuvoje ministru St. Ugron, kalvinistu. Tas buvo labai prislėgtas Austrijos-Vengrijos griuvimo. Ratti jo niekad nepamiršo. Jau būdamas popiežium, nusiuntė jam dovaną pirmojo Varšuvoje susitikimo atminimui.

Vizitatorius Ratti norėjo tuojau asmeniškai aplankyti įvairias Lenkijos vyskupijas, vietoje susipažinti su krašto religine ir moraline padėtimi. Savo vizitus pradėjo nuo Čenstakavos: 1918. VII aplankė garsią Marijos šventovę, pavesdamas Dievo Motinai savo misiją. Trumpu laiku aplankė Kielcius, Sandomirą, Chelmą, Liubliną. Norėjo nuvykti ir į Seinus, bet karas tarp lenkų ir lietuvių neleido jam to padaryti.

Kai Varšuvoje buvo švenčiamas Varšuvos arkivyskupijos įsteigimo šimtmetis ir į iškilmes suvažiavo Varšuvos metropolijos vyskupai, 1918. VI.19-21 įvyko tos provincijos vyskupu konferencija, kuriai pirmininkavo vizitatorius Ratti. Tada į Varšuvą vykstančiam vysk. A. Karosui J. Matulaitis įdavė laišką Ratti, prašydamas, kad jo neskirtų Vilniaus vyskupu.

Pasitardamas su Lenkijos vyskupais, Ratti parinko kai kurioms Lenkijos vyskupijoms šešis vyskupus pagalbininkus, Lenkijos valdžia buvo nepatenkinta asmenų parinkimu. Jo tarpininkavimu buvo paskirti ir gretimiems kraštams vyskupai: Rygai vysk. E. O'Rourke, Minskui vysk. Z. Lozinskis, Vilniui vysk. J. Matulaitis, Mogiliavo arkivyskupijai arkiv. J. Ciepliakas.

Kai 1919.III.3 Šv. Sostas pripažino Lenkijos valstybę de jure, valdžia paprašė pop. Benediktą XV paskirti vizitatorių Ratti nuncijum. Popiežius tą prašymą patenkino ir 1919.VII.13 Ratti nominavo Lepanto arkivyskupu ir Šv. Sosto nuncijum Lenkijoje. Bet kitiems kraštams Ratti liko ir toliau tik vizitatorius.

Įteikęs 1919.VII.19 savo kredencialus J. Pilsudskiui, Ratti 1919.X.28 buvo Varšuvos arkivyskupo Kakowskio Varšuvos katedroje konsekruotas vyskupu, dalyvaujant 21 vyskupui, jų tarpe ir

Vilniaus vysk. J. Matulaičiui.

Čia reikia patikslinti vieną, net ir vysk. Pr. Būčio kartotą, aplinkybę. Ratti prieš savo konsekraciją atliko kelių dienų rekolekcijas pas marijonus Bielianuose, viename buv. kamandulių namelyje. Daug kur buvo rašyta ir kartota, kad toms Ratti rekolekcijoms vadovavęs vysk. J. Matulaitis. Bet tai netiesa. Ratti atliko rekolekcijas pats vienas, o vysk. J. Matulaitis iš Vilniaus atvyko į Bielanus tik Ratti konsekracijos išvakarėse (X.27), kai Ratti rekolekcijas jau buvo baigęs.

Ratti pažintis su J. Matulaičiu

Kada A. Ratti ir J. Matulaitis asmeniškai susipažino? Klaidingai kai kur rašoma, kad pirmoji pažintis buvusi Varšuvoje, kai tik Ratti atvyko į Varšuvą, kur gyvenęs ir J. Matulaitis. Iš tikrųjų Ratti atvyko į Varšuvą 1918.V.29, o Matulaitis jau buvo palikęs Varšuvą 1918.III.1. Taigi juodu tada susitikti negalėjo.

Be abejonės, A. Ratti, atvykdamas į Lenkiją, jau Vatikane apie marijonų vienuolijos generolą buvo surinkęs žinių. Jam atvykus į Varšuvą, iš karto jų ryšiai buvo tik per laiškus. 1918 vasarą ir rudenį Ratti gavo J. Matulaičio laiškus, kuriuose J. Matulaitis išgirdęs apie galimą jo paskyrimą Vilniaus vyskupu, maldavo to nedaryti. Į tai vizitatorius nieko neatsakė, nes žinojo, kad pop. Benedikto XV sprendimas nebus pakeistas.

Pirmasis Ratti raštas J. Matulaičiui buvo pranešimas, kad jis jau paskirtas Vilniaus vyskupu. Tą žinią J. Matulaičiui pranešė iš Varšuvos marijonai, sakydami, kad atitinkamos bulos gali ateiti iš Romos tik po kelių mėnesių. Todėl J. Matulaitis, kiek nurimęs, dirbo savo įprastinius darbus toliau.

Tik štai vieną dieną J. Matulaitis gauna iš Ratti telegramą, kad nelauktų skiriamosios bulos, o tuojau konsekruotųsi vyskupu ir užimtų Vilniaus vyskupo sostą. Vienas asmuo, buvęs to momento liudininku, pasakoja, kad tą dieną J.

Matulaitis Marijampolėje viename susirinkime skaitęs paskaitą. Jos metu įeina vokietis kareivis ir įteikia J. Matulaičiui telegramą. Jis nutraukė paskaitą, perskaitė telegramą, susijaudino, bet tuoj susivaldė ir tęsė paskaitą toliau. Tačiau iš jo veido šypsena ir ramybė buvo dingusios. Klausytojai suprato, kad gautoji žinia paskaitininkui nebuvo maloni.

Apie tai J. Matulaitis savo "Dienoraštyje" taip rašo:

1918.XI.11 gavau iš Varšuvos, iš J.M. A. Ratti telegramą, kad stengčiaus, nesulaukdamas bulos, tuojau šventintis vyskupu ir apimti vyskupijos valdymą. Vėl keliavau Kaunan, tartis su J.M. vyskupu (Karevičium. J.V.). Norėjau net pats keliauti varšuvon pas J.M. Ratti, nes vien tik telegrama remiantis sunku apimti vyskupijos valdymą; kapitula gali nesutikti. Pasirodė, kad traukiniai eina tik į Baltstogę, o ar toliau galima keliauti, esą nežinia. Grįžau Marijampolėn; sutarėme, kad važiuotų Varšuvon Tėvas Dvaranauskas parvežti reikalingų popierių. Jis turėjo vargingą kelionę, bet popierius parvežė[30].

O tas apaštališkojo vizitatoriaus Ratti laiškas buvo tokio turinio:

Jo Malonybei, Garbingam Kunigui Jurgiui Matulevičiui, paskirtam Vilniaus Vyskupui. — Man įsakyta pranešti Jūsų Malonybei, kad bulos, skiriančios Tamstą vyskupu, jau yra paruoštos Apaštališkoje Raštinėje. Bet, kadangi, viena, jos negali būti be pavojaus persiųstos, o, antra, greitas vyskupų sostų aprūpinimas dar labiausiai yra reikalingas, tai Jo Šventenybė popiežius Benediktas XV suteikė Jūsų Malonybei galią, nelaukiant minėtųjų bulų, tuojau iš katalikų vyskupo priimti šventimus ir apimti Jums paskirtą vyskupo sostą, tačiau pirma atlikus tikėjimo išpažinimą ir padarius priesaiką, kaip įsako įstatymai, bet išlaikius visa kita, ko reikalauja teisės. Duota Varšuvoje 1918 metais lapkričio 22 dieną. (Pasirašė) Achille Ratti, Apaštališkasis Vizitatorius[31].

Pirmoji asmeniška Ratti ir Matulaičio pažintis buvo 1919 gegužės mėn. J. Matulaitis savo "Dienoraštyje" 1919.V.9 rašo:

Sukviečiau 11 val. 30 min. pas save kapitulą (...) Tariausi, ar neverta nuvažiuoti man Varšuvon pas J.E. Msgr. Ratti Vizitatorių. Visi sutiko, kad reikia. Pavojus dabar Vilniui negresia, taigi galiu važiuoti Varšuvon[32].

Nuvažiavo 1919.V.11, lydimas kun. J. Vaitkevičiaus, MIC, ir gyvu žodžiu išdėstė vizitatoriui Ratti vyskupijos padėtį, savo vargus ir sunkenybes. Kai kurie J. Matulaičio biografai tvir-

tina, kad po to netrukus Ratti atvyko į Vilnių, netgi vysk. J. Matulaitis parsivežęs Ratti iš Varšuvos pas save. Knygoje "Pijus XI" (Marijampolė 1937) mokytoja O. Zaštautaitė poroje vietų rašo, kad "Msgr. Ratti atvažiavo į Vilnių 1919 m." (p. 46), o kitoje vietoje (p. 337) irgi tos pačios autorės, pasinaudojusios vysk. Pr. Būčio rankraščiu, tvirtinama: "Vilniaus vyskupas nuvažiuodavo į Varšuvą pas nuncijų ir nuncijus 1919 m. po Velykų buvo Vilniuje". Pažymėtina, kad vysk. J. Matulaičio 1919-1921 m. "Dienoraštyje" nėra jokios užuominos apie Ratti atvykimą į Vilnių, nors jo lankymasis Vilniuje 1920 yra tiksliai žinomas iš kitų šaltinių.

Po II pas. karo kai kurie seni vilniečiai kunigai (Elertas, Chaleckis), pasakodami savo atsiminimus iš vysk. J. Matulaičio gyvenimo, prisimena tokį gana anekdotišką įvykį:

1919 m. nuncijus Ratti, vėliau buvęs popiežium Pijum XI, atsilankė Vilniuje pas vysk. Matulevičių. Su vysk. Jurgiu jis buvo jau pažįstamas (. . .) Viešėdamas Vilniuje pas vysk. Matulevičių, Ratti aplankė Aušros Vartus. Ši Marijos šventovė padarė jam didelio įspūdžio. Jis jos nepamiršo net pirmoje savo popiežiškoje enciklikoje.

Šia Vilniuje buvimo proga nuncijus panoro aplankyti šv. Kazimiero karstą. Taigi vieną rytą, kanclerio lydimas, išėjo į katedrą. Čia šv. Kazimiero koplyčioje turėjo atnašauti šv. Mišias. Vysk. Jurgis liko namieje, kaip paprastai, atsilaikė Mišias namų koplytėlėje. Mišioms patarnauti, kaip visuomet, atėjo žvalus berniukas J.K., dabar žymus teatro artistas.

Pasimeldęs po Mišių, vysk. Jurgis nuėjo į savo kambarį. Ministrantui, likusiam vienam, šovė į galvą mintis iškrėsti pokštą. Pastebėjęs prieangyje monsinjorišką apsiaustą (farajolę), juo apsigaubė, užsidėjo plačiabrylę itališką skrybėlę, prisitaisė akinius ir su lazdele rankoje iškilmingai žengė į valgomąjį, kur seselės tvarkė stalą, ruošdamos svečiui pusryčius. Greitosiomis dirstelėjusios į monsinjorišką aprangą pamanė, kad tai iš katedros grįžęs svečias. Tuoj klupt ant kelių ir siekė bučiuoti "svečiui" ranką.

Vaikinas to nesitikėjo. Įspūdis buvo toks, kad pats neišlaikė ir pratrūko skardžiai juoktis. Bet tuoj viską padėjo į savo vietą ir išdūmė namo. Kitą rytą jis jau nebeatėjo vysk. Matulaičiui Mišioms tarnauti. Vyskupas susirūpino, kas atsitiko su berniuku. Sužinojęs vakar padarytą pokštą, papasakojo svečiui. Ir Ratti susidomėjo gabiu berniuku ir norėjo jį pamatyti.

Po pietų vyskupo tarnas atnešė vizitinę kortelę: vyskupas kviečia pas save berniuką. Jis nusigando ir tikėjosi

gausiąs barti. Bet kaip su baime išėjo iš namų, taip su džiaugsmu grįžo. Ne tik nebuvo baramas, bet dar apdovanotas pinigais ir saldainiais.

— Koks malonus tas svečias iš Italijos — pasakojo sugrįžęs. — Jis man vis tapnojo per petį ir kažką kalbėjo, bet nelietuviškai. Aš nieko nesupratau[33].

Jei taip iš tikrųjų yra buvę, tai galėjo įvykti tik 1919 m., kada Ratti dar nebuvo arkivyskupas — nuncijus. 1920 m. Ratti atvyko į Vilnių su gausia palyda, o ir ministrantas tada jau arkivyskupo nebūtų drįsęs pamėgdžioti.

Ratti rūpestis kitais kraštais[34]

N o r a s n u v y k t i į R u s i j ą. Apašt. vizitatorius Lenkijai ir kitiems kaimyniniams kraštams laikė, kad jo paskyrimas siekia ir Rusiją. Dar 1918 per vokiečių okupacinę valdžią Rytuose darė žygių kaip nors nuvykti į Petrapilį. Tačiau 1918.X.28 gavo iš Varšuvos vokiečių gubernatūroje dirbusio grafo Hutten-Czapskio pranešimą: "Ekscelencija, turiu garbės Jums pranešti, kad esu gavęs iš generalinės vokiečių vyriausybės įgaliojimą Jums priminti, jog eventuali kelionė į Maskvą arba Petrapilį būtų Jums pavojinga ir Jūsų atsakomybe".

Bet Ratti nenuleido rankų. 1919 bandė daryti žygių per Aleksandrą Lednickį, kuris gyrėsi turįs bolševikinėje Rusijoje pažinčių aukštose vietose, bet ir iš to nieko neišėjo, ypač po to, kai Maskvoje buvo nužudytas Vokietijos atstovas Mirbachas. Vis tikėdamas kaip nors patekti į Rusiją, Ratti buvo atsispausdinęs vizitines korteles vien tik su savo vardu ir pavarde, tikėdamas jas panaudoti Rusijoje.

O nuvykti į Rusiją buvo rimtų priežasčių. Ratti turėjo įteikti vysk. Cieplakui bulą, kuria jis pakeliamas arkivyskupu ir skiriamas Mogiliavo arkivyskupijos apaštališkuoju administratorium. Kai jau nebebuvo vilties pačiam ten patekti, vis tik pavyko per vieną lenkų geležinkelietį tą bulą Cieplakui pasiųsti. Kitą kartą tuo pačiu keliu pasiuntė Cieplakui paguodžiantį laišką ir finansinės paramos. Buvo ir kitų reikalų. Jugoslavijos karalius Aleksandras prašė Ratti kaip nors

sužinoti jo sesers Elenos likimą, kuri po Spalio revoliucijos buvo pasilikusi Rusijoje. Ratti, norėdamas kaip nors padėti, iš Varšuvos pasiuntė į Maskvą du, kad ir nelabai patikimus, asmenis, ką nors sužinoti apie Elenos likimą. Tuodu, vos nuvykę į Smolenską, sutartu šifru pranešė: "Be brangiai mokamo aliejaus negalima prekybos pradėti". Vadinasi reikia gauti daug pinigų. O tuo tarpu Elena jau anksčiau buvo ištrūkusi iš Rusijos ir pasiekusi Švediją.

Kai bolševikai ėmė žudyti pravoslavų dvasininkus, Ratti darė žygių gelbėti jų gyvybę. Jo intervencija arkiv. Roppas, bolševikų pasmerktas mirti, išliko gyvas ir galėjo išvykti į Lenkiją.

Suomija. Tolimiausias prie Baltijos jūros kraštas Suomija irgi domino Ratti. Šalia rūpesčio Suomijos katalikais, daugiausia atbėgusiais iš Rusijos lenkais, lietuviais, vokiečiais, latviais ir kt., Ratti turėjo vilties kaip nors iš Suomijos patekti į Petrapilį, be to, iš Suomijos padaryti šuolį į Švedijos Upsalos universiteto biblioteką ir ten pamatyti Ulfilo (311-383) išverstą gotams iš graikų kalbos Naująjį Testamentą, vadinamą "Codex Argenteus". Atgijo senasis bibliotekininkas! Suomijos vyriausybė buvo jį pakvietusi, bet dėl Pabaltijy vykusios kovos už tų kraštų nepriklausomybę privertė kelionės atsisakyti.

Lietuva. Kad lietuviai yra skirtinga nuo lenkų tauta, Ratti puikiai žinojo. Jam buvo žinomos lietuvių tautos pastangos atkurti savo nepriklausomybę, atskirai nuo Lenkijos. Tačiau nereikia stebėtis, jei Ratti, kaip popiežiaus atstovas, įvairiomis progomis pabrėždavo, kad lietuviai ir lenkai, abi katalikiškos tautos, turėtų gyventi santaikoje. Vesti į tą santaiką jis laikė savo misija. Iš to negalima daryti išvados, kad jis lietuvių atžvilgiu buvo prolenkiškos orientacijos. Gal veikė ir ta aplinkybė, kad tiek kai kurie Europos kraštai (Prancūzija, Anglija), tiek net pati Amerika, suvaidinusi didelį vaidmenį pokarinės Europos tvarkyme, galvojo, kad prieš 1795 m. buvusi Lenkijos-Lietuvos valstybė atgims sena forma. Tą svajojo ir Lenkija, ypač jos va-

das J. Pilsudskis, užsimojęs atkurti senąją Žečpospolitą, susidedančią iš Ukrainos, Gudijos, Lietuvos, Livonijos, Silezijos ir Rytų Prūsijos. Tokios mintys buvo ir Vatikano sferose, kur lenkai jau seniai lietuvių norą būti savarankiškais vadino bendros valstybės skaldymu, Lenkijos griovimu, tiesiog valstybiniu išdavimu.

Pirmasis Ratti kontaktas su lietuviais buvo Varšuvoje. Kai 1918.VI Varšuvoje įvyko tos provincijos vyskupų konferencija, joje dalyvavo ir Seinų vyskupas A. Karosas. Tų pat metų gale, kai Lomžoje buvo Seinų vyskupo pagalbininko Jalbrzykowskio konsekracija, iškilmėse dalyvavo ir Ratti. Čia jis vėl susitiko su vysk. A. Karosu. Varšuvos marijonų tarpe buvo ir lietuvių (Kulvietis, Giedrys). Kadangi Ratti mėgo kartais atsikvėpti netoli Varšuvos esančiame marijonų Bielanų vienuolyne, gražioje gamtos aplinkoje — ant Vyslos kranto, gražiame miške, ten susitikdavo su marijonais ne tik lenkais, bet ir lietuviais, iš kurių išgirsdavo apie Lietuvą bei jos aspiracijas.

Vizitatorius Ratti 1919.II.2 atvyko į Varšuvos Kūdikėlio Jėzaus Moniuškos gatvėje bažnytėlę, kurią kunigaikštienė Magdalena Radvilienė buvo pavedusi išimtinai lietuviams. Priėmimas, kaip rašo Ratti sekretorius Pellegrinetti, buvo jaudinantis. Moterys verkė. Jam buvo įteiktas adresas lotynų ir lietuvių kalbomis, kuriame pažymėta:

> Lietuviai, kaip ir kitos prispaustos tautos, nori tėvynės laisvės ir su pasitikėjimu laukia nepriklausomos valstybės atgavimo su sostine Vilniumi (...) ir tikisi, kad popiežius, kuris vienodu jausmu apglobia šio pasaulio galinguosius ir mažuosius, bus jų tėvas ir ištikimiausias globėjas.

Ta proga buvo įteiktas prašymas pasiųsti popiežiui Benediktui XV, kuriame sakoma:

> Mes, Varšuvoje gyvenantieji lietuviai, prašome Šv. Tėvą, visų krikščioniškųjų tautų globėją, neleisti, kad mūsų tėvynė, katalikiškoji Lietuva, vėl būtų atiduota ortodoksinei Rusijai, kad bedieviai bolševikai tyčiotųsi iš mūsų tikėjimo, niokotų kraštą ir neštų ten skurdą ir griuvėsius. Norime būti laisvi, nuo nieko nepriklausomi, kad Lietuva būtų mūsų žemė. Esame tikri, kad atveju gresiančio pavojaus tiek iš liuteriškos Vokietijos, tiek iš ortodoksiškos Maskvos pusės visuomet rasime paramą mūsų seseryje katalikiškoje Lenkijoje.

Pellegrinetti pastebi, kad paskutinis rašto sakinys vizitatoriui labai patikęs, nes vėliau ir iš Pilsudskio yra girdėjęs: "Po Vilniaus būčiau galėjęs žygiuoti ir į Kauną, bet to nepadariau, kadangi manau, jog kraujo praliejimas visam laikui iškastų tarp lietuvių ir lenkų bedugnę. Priešingai, jie turi grįžti į broliškumą".

Deja, ir kraujas pralietas, ir broliškumas palaidotas buvo ne dėl lietuvių, bet dėl lenkų kaltės...

Buvo ir kitų progų vizitatoriui susipažinti su lietuviškomis problemomis. 1919 gegužės mėn. kan. J. Narjauskas, vysk. A. Karoso siunčiamas, nuvyko į Varšuvą pas Ratti kviesti jį aplankyti Seinus. Ta proga Narjauskas galėjo vizitatoriui išdėstyti lietuvių tautos siekimus ir pažiūras į santykius su lenkais.

Savo susitikimą ir pasikalbėjimą su vizitatorium Ratti kun. J. Narjauskas taip aprašo:

Msgr. Ratti buvo labai patenkintas Seinų vyskupo pasiuntiniu ir mielai teikėsi virš valandos su juo kalbėtis. Vizitatorius teisinosi, kad į Seinus vis dar neatvyko, nors tris kartus buvo rimtai pasiruošęs ten važiuoti, bet jį sutrukdžiusios vis kitokios svarbios kliūtys. Žadėjo atvykti, kai tik atitruks nuo kitų darbų. Prašė sveikinti Seinų vyskupą, atsilygindamas už jos sveikinimus per mane[35]

Kun. J. Narjauskas buvo nuvykęs pas vizitatorių išsiaiškinti kai kurių juridinių painiavų, ypač Seinų tribunolo antrosios instancijos, kuri buvo Varšuvoje, reikalą. Dėl to jam teko vaikščioti pas Varšuvos arkivyskupą Kakowskį, bet reikalo neišsprendė. Grįžęs vėl pas vizitatorių, Narjauskas papasakojo arkivyskupo nepalankų nusistatymą, ir vėl kalba užsimezgė apie Lietuvos reikalus.

Baigus tikruosius reikalus, buvau Monsinjoro (Ratti) paklaustas apie šį ir tą, kas kiekvienam inteligentui rūpėjo: ar daug nukentėjo Seinų šalis nuo karo, kas dabar ten valdo, kaip žmonės jaučiasi, ar turi maisto ir panašiai. Beatsakinėdamas nepasijutau, kad skundžiuosi lenkų skriaudoms, lietuviams daromoms ir padarytomis praeityje. Priėjome prie branduolio, arba prie dabartinio lietuvių apsisprendimo. Monsinjoras Ratti sakėsi kalbąs "del politico dilettante" (kaip politikas mėgėjas — nespecialistas). Apie Lietuvą yra pasiinformavęs iš kun. Viskanto "La Lituanie religieuse" (Lietuva tikybos atžvilgiu) ir, rodosi, iš "La

Lituanie et la guerre" (Lietuva ir karas). Be to, turėjęs gerų informacijų iš kun. Kulviečio*), Varšuvoje Moniuškos gatvės bažnytėlės rektoriaus; ir kiek kartų minėjo šį kunigą, vis pridūrė: "mi rincresce assai che è morto" (Man labai gaila, kad jis mirė). Mano atviras lenkų peikimas Monsinjorui nepatiko. Jam atrodė, kad Lietuva, būdama katalikų šalis ir iš seniai su lenkų katalikiška tauta ir valstybe sugyvenusi, turėtų ir toliau bent taikoje su ja gyventi... Atsimenu, kad kalbant apie lietuviškų pavardžių keitimus į lenkiškas, Monsinjoras pats suminėjo pavyzdį: Jakštas-Dombrowski, labai gražiai ištardamas tuodu žodžiu[36].

Ratti kelionė į Vilnių ir Kauną

Paskirtas ne tik Lenkijos, bet ir gretimų kraštų apaštališkuoju vizitatorium, Ratti rūpinosi aplankyti ir tuos kraštus. Artimiausia ir svarbiausia buvo katalikiškoji Lietuva. Ji 1918.II.16 jau buvo pasiskelbusi nepriklausoma valstybe su sostine Vilniumi, tačiau dar buvo valdoma vokiečių Oberosto karinės valdžios. Dėl to vizitatorius Ratti parašė vyr. Rytų fronto vadui, Bavarijos sosto įpėdiniui Leopoldui, raštą, prašydamas leidimo aplankyti Lietuvą. 1918.IX.5 gavo atsakymą, kad vizitatoriaus apsilankymas iš Varšuvos lietuvių būtų priimtas nepalankiai. Bet jau tų pačių metų lapkričio mėn., kai Vokietija jau buvo kapituliavusi, Ratti gavo pranešimą, jog gali vykti į Vilnių. Tačiau to meto aplinkybės (vokiečių traukimasis, bolševikų slinkimas į vakarus) neleido tos kelionės įvykdyti.

Ratti sekretorius Pellegrinetti savo užrašuose 1918.XII.14 pažymėjo:

Kelionė į Lietuvą pradingo. Atrodė, kad viskas užtikrinta, karo ministeris (lenkų) davė automobilį, buvo vokiečių pasas, duotas už Oberostą von Kesselerio, vysk. Jalbrzykowskio ir vysk. Karoso draugystė. Bet šį rytą snigo. Sniegas smulkus, sausas ir landus. Leitenantas Pagowski pranešė, kad vykti negalima. Taip antrą kartą ši kelionė, tiek kartų bandyta, dingo.

---

*) Kun. Leonas Kulvietis, gimęs 1880, kunigu įšventintas Žemaičių vyskupijoje, paskui įstojo į J. Matulaičio atnaujintą marijonų vienuoliją. Jis Varšuvoje laikydavo lietuviams pamaldas Kūdikėlio Jėzaus bažnytėlėje. Nuncijaus nusiųstas į vieną parapiją, kur buvo įvykęs skandalas, užsikrėtęs šiltine mirė 1919.V.21.

Hermenegildas Pellegrinetti, nuncijaus A. Ratti sekretorius

Be abejonės, Ratti visą laiką sekė lietuvių-lenkų santykius ir kovas. Jis žinojo, kad 1919. III.19 Pilsudskis užėmė Vilnių, kurį lietuviai laikė savo neginčijama sostine, kad jų tautinėje ir politinėje kovoje Vilnius buvo jautriausia vieta. Žinojo, kad į politinę kovą buvo įsitraukusi ir dvasiškija, kad lenkai traukė į savo talką ir Bažnyčią. Iš Vilniaus vyskupo J. Matulaičio buvo sužinojęs apie padėtį Vilniaus vyskupijoje. Norėjo tad visa savo akimis pamatyti, vietoje patikrinti, susidaryti pilnesnį vaizdą. Bet nebuvo progos.

Taip belaukiant ir beplanuojant kaip nors pasiekti ne tik Vilnių, bet ir Kauną, 1920.I.19 nuncijų Ratti aplanko Pilsudskio adjutantas grafas Potockis ir praneša, kad Lenkijos valstybės galva (Pilsudskis) kviečia nuncijų su juo drauge sausio 22 ar 23 vykti į Vilnių. Ratti pakvietimą priėmė.

Ratti jautė, kad žygis yra opus. Jis žinojo, kad Vilniaus miestą ir kraštą savinasi ir lenkai ir lietuviai. Baiminosi, kad jo atvykimą į Vilnių viena ar antra pusė gali panaudoti savo politiniams siekimams remti. Tačiau, nepaisydamas visko, apsisprendė vykti. Po kelionės į Vilnių ir Kauną 1920.II.8 pranešime kardinolui Gasparri jis suminėjo tas priežastis, kurios, nepaisant esamos jautrios padėties, paskatino priimti pakvietimą. Esą jam buvo proga po tiek nepasisekusių bandymų aplankyti Vilnių ir iš ten pasiekti Kauną. Kelionės išlaidos esančios mažos, apsistojimo vieta Vilniuje neutrali — pas vysk. J. Matulaitį. Ir pridėjo:

Kelionei, kuriai netikėtai turėjau apsispręsti, buvau, ačiū Dievui, jau truputį pasiruošęs, šalia kai kurios skaitybos ir pasikalbėjimų (su vysk. J. Matulaičiu, kun. J. Narjausku, kun. Viskanta, kun. Kulviečiu. J.V.), taip pat ir iš tikro antplūdžio pranešimų, informacijų, apeliacijų ir kontrapeliecijų, protestų iš vyskupų pusės, dvasiškijos, pasaulietinės valdžios ir eilinių tikinčiųjų, paskirų asmenų ir bendruomenių (Čia turima mintyje visa akcija prieš vyskupus Pr. Karevičių ir J. Matulaitį. J.V.). Nebereikia sakyti, kad šis pasiruošimas (kaip ir visi pasiruošimai iš tolo) neapsaugojo manęs nuo netikėtumų.

Naktį 1920.I iš 23 į 24 d. traukiniu su Pilsudskiu Ratti išvažiavo į Vilnių. Nuncijui buvo rezervuotas atskiras belgiškas vagonas, karo įvykių atitrenktas į Varšuvą. Lydėjo nunciatūros patarėjas mons. E. Pellegrinetti ir Pilsudskio kapelionas kun. Plewka-Czynski. Traukinyje vakarieniavo drauge su Pilsudskiu, kuris gerai nusiteikęs juokavo, kas buvo jam neįprasta, nes Pilsudskio priešininkai jį vadino "Paniurėliu" (Józef Ponury). Kadangi Vilnių pagal nustatytą tvarką turėjo pasiekti sausio 24 d. 16 val., tai traukinys ilgiau apsistojo Lydoje.

Atvykus į Vilnių, geležinkelio stotyje Pilsuds-

kio ir nuncijaus Ratti laukė žmonių minia. Svečius pasveikino Skirmuntas, savo patriotinėje aistringoje kalboje nepraleidęs progos išplūsti "Kauno Tarybą". Toji kalba buvusi "kartus jau nebeatgaivinamos praeities apraudojimas" — rašo savo atsiminimuose mons. Pellegrinetti.

Iš stoties aukštieji svečiai nuvyko į Aušros Vartus, kur buvo prisikimšę dvasiškijos ir įvairių dignitorių. Žmonių minios klūpojo apačioje esančioje gatvėje. Aušros Vartuose įvyko nemaloni staigmena: Ratti ir Pilsudskiui suklaupus prieš Marijos altorių, turėjo būti atidengtas stebuklingas Marijos paveikslas, paprastai uždengtas tam tikromis užuolaidomis. Zakristijonas Gabrielius Gylys (vėliau tapęs marijonu) bandė patraukti virvutes, kuriomis atidengiamos užuolaidos, bet nepavyko. Pribėgo Aušros Vartų klebonas, bet ir jam nepasisekė atidengti paveikslo. Pilsudskis susinervinęs pakilo ir išėjo iš koplyčios. Nuncijus palaimino žmones iš koplyčios balkono, ir taip tos iškilmės baigėsi. Išėjus aukštiems svečiams, Aušros Vartų klebonas susidomėjo, kas ten atsitiko, kad nebuvo galima atskleisti paveikslo užuolaidų. Pabandė — ir viskas tvarkoje: paveikslą, kaip ir visuomet, buvo galima atskleisti.

Tą "stebuklą" lenkai aiškino savaip. Esą Marija nenorėjusi nuncijui pasirodyti dėl to, kad buvo nepatenkinta jo planu vykti į Kauną... Lietuviai gi aiškino, kad Marija nenorėjusi pasirodyti Pilsudskiui, kuris 1919.IV.22 d. pavakare, atvykęs į Vilnių, nors buvo Aušros Vartuose laukiamas, ten nesustojo ir su savo svita pravažiavo Aušros Vartus net kepurių nenusiėmę. Vilniuje ėjo gandai, kad Pilsudskis esąs socialistas, tikyba jam nerūpinti, esąs pasimetęs su savo teisėta žmona ir gyvenąs su kažkokia žydaite. Dėl to Dievo Motina ir nenorėjusi jam parodyti savo veido.

Tik Vilniuje paaiškėjo, kad Ratti pasiryžęs vykti į Kauną. Žinoma, lenkams tas patikti negalėjo. Pilsudskis atsivežė nuncijų Ratti ne į Kauną išleisti, o tik savo renomé pakelti: važinėja drauge su Šv. Tėvo atstovu! Tačiau Ratti

noras pasiekti Kauną nebuvo jau toks paprastas. Tarp lenkų okupuoto Vilniaus ir Kauno tiesioginio susisiekimo nebuvo netgi telefonu ar telegrafu. Susisiekti buvo galima tik per Berlyną. Ratti telefonu (per Berlyną) pranešė norįs atvykti į Kauną ir prašė susisiekimo priemonių nuo demarkacijos linijos. Kol tas reikalas buvo sutvarkytas, užtruko kelios dienos.

Vysk. Pr. Karevičius savo atsiminimuose rašo:

(Gavęs pranešimą) aš kreipiausi į užsienio reikalų ministerį p. Voldemarą. Šisai užklausė, o ar aš žinau, kad Varšuvos nuncijus yra Lietuvos vizitatorius. Atsakiau: "Ne okio tam rašto iš Vatikano, nei iš paties arkivysk. Ratt neturiu, tik esu girdėjęs iš patikimo asmens, būtent, Dancigo vyskupo O'Rourke, arkiv. Ratti esąs Lenkijai Apaštališkasis Nuncijus, o Lietuvai, Latvijai ir Estijai — Apaštališkasis Vizitatorius". Voldemaras sutiko parūpinti traukinį[37].

Iš tikrųjų iš Kauno atėjo pranešimas, kad svečias yra laukiamas Vievyje: 1920.I.29 7 val ryto jam bus traukinys į Kauną.

Kol kelionės į Kauną reikalas paaiškėjo, Ratti panaudojo laiką susipažinti su Vilniumi, jo įstaigomis, žmonėmis ir problemomis. Sekmadienį (I.25) nuncijus aukojo iškilmingas pontifikalines Mišias katedroje. Pamokslą sakė prel. Michalkevičius apie istorinius lenkų-lietuvių santykius. Po to įvyko oficialių asmenų priėmimas vyskupo rūmuose, aplankymas universiteto, kur rektorius Siedleckis pasveikino nuncijų italų kalba. Kitą dieną (1.26) Mišios Aušros Vartuose (jau prie atidengto Marijos paveikslo), vėl įvairių delegacijų priėmimas (tarp jų ir kapitulos delegacija, reikalaujanti, kad vysk. J. Matulaitis būtų atšauktas iš Vilniaus), kunigų seminarijos lankymas, kur nuncijų pasveikino seminarijos rektorius Uszyllo. Vakare Vilniaus dvasiškijos surengtos nuncijui pagerbti vaišės. Čia vysk. J. Matulaitis pasakė karštą sveikinimo kalbą, sutiktą vieningais plojimais. Tačiau ne viskas išėjo vieningai: kai dalyviai lotyniškai užgiedojo "Ad multos annos", visi buvo choristai, o kai užtraukta lenkiškai "sto lat", pusė salės tylėjo. Ratti, kaip jo palydovas Pellegrinetti rašo, "pagautas, gal būt, nelabai laimingo įkvėpimo, tarė žodį, aiškindamas

posakį "Polonia semper fidelis" (Lenkija visuomet ištikima) ne tam, kad iškeltų lenkus, bet kad paskatintų likti vertais savo katalikiškų tradicijų".

Vienas iš ten dalyvavusių lietuvių kunigų karčiai tą kalbą komentavo: "Polonia semper fidelis, Lituaniae nomine deleto" (Lenkija visuomet ištikima, Lietuvos vardą panaikinusi). Taip nuncijaus kalbą suprato visi lietuviai kunigai. Tik vėliau nuncijus sužinojo, kad lietuvių kunigų Vilniuje yra beveik tiek, kiek ir lenkų. Savo pranešime Romai jis teisinosi: "Iš mano pusės buvo kvailystė, kurios, tikiu, nebūčiau padaręs, jei būčiau tinkamai ir laiku įspėtas. Bet Viešpats man ją leido mano vertam ir išganingam pažeminimui".

Lietuvių nuotaikos pasikeitė, kai kitą dieną nuncijus aplankė lietuvių šv. Mikalojaus bažnyčią, lietuvių gimnaziją ir ten išliejo savo tėviškus jausmus ir lietuviams.

O lenkai dėjo visas pastangas, kad Ratti aplankytų lenkiškas įstaigas. Tad Ratti aplankė ponios Czarnowskos vedamas mokyklas, dalyvavo Vilniaus lenkių ponių suruoštame vakariniame pobūvyje. Sausio 27 rytą Mišios prie šv. Kazimiero karsto katedroje. Aplankytos ir žymesnės Vilniaus bažnyčios: šv. Onos, Bernardinų, šv. Jono "su kolonų ryšuliais ir nepaprastai elegantiško polėkio varpine", Antakalnio šv. Petro ir Povilo bažnyčia, kur Ratti pamatė "triumfuojantį italų meną". Nuncijus taip pat padarė išvykų į Vilniaus apylinkes, apdengtas baltu sniego apsiaustu. Įkopė į Gedimino kalną. Šalo smarkiai: temperatūra buvo 23 laipsnių žemiau nulio. Pilies kalne Ratti išsitarė, kad net Monte Rosa (4638 m aukščio) labiau nejutęs, kaip spindintis oras tarsi būtų pilnas ledo adatų, duriančių veidą. Kai nusileidęs nuo kalno įėjo į katedrą, atrodė, kad ten šilta, nors švęstas vanduo buvo pavirtęs ledu.

Ratti laisvą nuo visokių vizitų, priėmimų laiką galėjo skirti ilgiems pasikalbėjimams su vysk. J. Matulaičiu. Tų pokalbių turinio nežinome, tačiau galima spėti, apie ką buvo kalbama.

Ratti palydovas Pellegrinetti sako, kad ne visuomet jų nuomonės sutapdavusios, nes Ratti turėjęs platesnių idėjų. Ir suprantama dėl ko. Jis, kaip Šv. Sosto atstovas, nors ir patyręs apie surizgusius lietuvių ir lenkų santykius, vis laikėsi dėsnio, kad dvi katalikiškos tautos turėtų taikiai gyventi meilėje ir vienybėje. Vysk. Matulaitis žvelgė į dalykus iš konkrečios padėties. Lietuvių ir lenkų tautos jau yra išsiskyrusios, lietuviai nori turėti savo nepriklausomą valstybę, gyventi geruose santykiuose su visais kaimynais, tačiau nenori pasiduoti lenkų jėga primetamai draugystei, unijai, kuri ribotų savarankiškumą. Politiniai įvykiai, ypač Lietuvos sostinės okupavimas, tą išskyrimą tik dar labiau padidino, gerus santykius suardė. Tą skirtumą ir nuncijaus palydovas Pellegrinetti pabrėžė: "Bet kas daryti, kai lietuviai patriotai lenkams buvo 'litvomanai', o lenkai buvo vadinami 'panpolonistais' ".

Tas kelias dienas Ratti Vilniuje buvo kaip ant dyglių. Jis nerimavo, kadangi tuo pačiu ypatinguoju Pilsudskio traukiniu, kuriuo buvo atvykęs, sausio 31 turėjo vėl grįžti į Varšuvą.

Nors lenkams ir labai nepatiko Ratti noras nuvykti į Kauną, vis dėlto bent trumpai, sausio 29-30 dienomis, jis atliko savo kelionę į nepriklausomą Lietuvą. Kaip apaštališkąjį vizitatorių, Kaune jį iškilmingai priėmė ne tik bažnytinė hierarchija, bet ir Lietuvos vyriausybė[38]. (Šis Ratti, vėlesniojo popiežiaus lankymasis nepriklausomoje Lietuvoje vertas dėmesio, tad apie jį yra to paties autoriaus atskiras straipsnis. — Red.)

Vysk. J. Matulaičio ir nuncijaus A. Ratti korespondencija

Nepaisant kai kurių nuomonių skirtumų, Ratti iš arti pažino vysk. J. Matulaičio asmenybę, kurią Pellegrinetti pavadino "tikru Dievo vyru, mirusiu šventumo garse nedaugeliui metų praslinkus". Ir nuo to laiko tarp Ratti ir Matulaičio užsimezgė nuoširdi draugystė, kurios nesuardė nuolatiniai lenkų skundai, reikalavimai

vysk. J. Matulaitį pašalinti iš Vilniaus. Ratti visą laiką, tiek būdamas nuncijum Varšuvoje, tiek popiežiaus soste, vysk. J. Matulaitį gynė, palaikė, guodė, drąsino.

Vysk. J. Matulaitis, kai tik pasitaikydavo proga būti Varšuvoje, aplankydavo nuncijų Ratti. O arkiv. Ratti 1919-1920 m. tris kartus buvo vysk. J. Matulaičio svečias Vilniuje. Be asmeniškų kontaktų, yra likusi gausi korespondencija — 18 Ratti laiškų vysk. J. Matulaičiui, rašytų 1919-1921 m. Vysk. J. Matulaičio laiškų yra išlikę tik 6, visi labai ilgi, kuriuose dėstomi vyskupijos reikalai, gana išsamūs atsakymai į Ratti iškeltus klausimus. Visa korespondencija yra konfidenciali, ėjusi ne paštu, bet per patikimų asmenų rankas.

Būtų perilga cituoti visus abiejų laiškus ištisai. Pasitenkinsime tik trumpai atpasakoti jų turinį. Reikia pastebėti, kad visi nuncijaus Ratti laiškai Vilniaus vyskupui yra labai nuoširdūs, draugiški. Jie pradedami protokoline forma, bet tuoj pereina į draugišką toną ir dažnai baigiami irgi ne protokoliškai, kada nuncijus pasirašo: "Tau atsidavęs brolis A. Ratti".

Iš nuncijaus laiškų matyti, kad vysk. J. Matulaitis yra laikomas ne Lenkijos, o Lietuvos pirmuoju vyskupu. Dažnai įvairūs reikalai su kitais Lietuvos vyskupais yra siunčiami per Vilniaus vyskupą. Štai keletas pavyzdžių.

1919 m. pradžioje bolševikams užėmus Vilnių, vysk. J. Matulaitis prašė vizitatoriaus Ratti plačių įgaliojimų vyskupijos valdyme, kai nėra galimybės susisiekti su Šv. Sostu. 1919.III.19 vysk. J. Matulaitis tokius įgaliojimus gavo ne tik sau, bet ir kitiems Lietuvos vyskupams.

Ratti atsilankęs Lietuvoje (Kaune) pastebėjo, kad Lietuva pageidauja turėti Šv. Sosto atstovą, skyrium nuo Lenkijos. Tą lietuvių pageidavimą Ratti perdavė popiežiui, ir 1921.XI.19 Lietuva, Latvija ir Estija gavo vizitatorių A. Zecchini. Jo paskyrimas buvo praneštas visiems Lietuvos vyskupams, neišskyrus nė Vilniaus vyskupo.

Kai Ratti jau buvo paskirtas nuncijum Lenkijai, kartą į vieną vysk. J. Matulaičio prašymą

nuncijus atsakė, abejodamas, ar dabar jis, jau Lenkijos nuncijus, turįs jurisdikciją ir Vilniaus vyskupijai (1920.XI.29 laiškas). Iš to matyti, kad Ratti Vilniaus vyskupiją nelaikė Lenkijos Bažnyčios dalimi, nors tas buvo jau po Želigovskio Vilniaus pagrobimo.

Ratti, būdamas Varšuvoje, gaudavo iš popiežiaus Lietuvių dienos rinkliavos likučius, skirtus "karo aukoms Lietuvoje", o drauge ir Benedikto XV asmeniškas aukas Lietuvos vyskupams. Tokius gautus pinigus Ratti siųsdavo Vilniaus vysk. J. Matulaičiui, liepdamas išdalyti pagal aukotojų intencijas, susisiekus su kitais Lietuvos vyskupais.

Vysk. J. Matulaitis už gautas aukas padėkodavo Šv. Tėvui ir nuncijui, drauge duodamas smulkią apyskaitą, kaip ir kam aukos padalytos. Viename laiške Ratti pagiria vysk. J. Matulaitį dėl aukų paskirstymo, nes ir aukotojo — Šv. Tėvo — mintis, kad aukos yra skirtos Lietuvos vaikams, neskiriant, ar tie pašalpos reikalingi vaikai bus lietuvių ar kitų tautybių.

Kartą vysk. J. Matulaitis praneša nuncijui, kad gautąją Šv. Tėvo paramą Lietuvos vyskupams lygiomis dalimis padalijęs vyskupams Karevičiui ir Karosui, sau pasilikęs mažesnę dalį, bet ir tą taupąs sunkesniems laikams. Drauge prašo, kad iš anksčiau gautos paramos dalis būtų galima skirti neturtingiems ir ligoniams kunigams, kurie negauna jokių algų.

Vysk. J. Matulaitis išsamiuose laiškuose nuncijui Ratti dėstydavo vyskupijoje iškilusias sunkenybes dėl lenkų daromų triukšmų bažnyčiose, kliudant lietuviams melstis savo kalba (Giedraičiuose), dėl valdžios kišimosi į bažnytinius reikalus, dėl valdžios atsiųstų vyskupų Hryniewieckio ir Bandurskio elgesio Vilniuje. Nekartą nusiskundžia lenkų skleidžiamais gandais ir šmeižtais, spaudos puolimais. Prie laiškų prideda laikraščių iškarpų, kur matyti, kas apie jį ir prieš jį rašoma.

Kiek ilgesnis vysk. J. Matulaičio ir nuncijaus Ratti susirašinėjimas dėl Giedraičių skan-

dalo, kada ten lenkai užsispyrė panaikinti lietuviškas pamaldas ir išvijo kleboną. Vysk. J. Matulaitis reagavo: paskyrė kaltininkams lenkams rekolekcijas, uždėjo pasninką ir laikinai uždarė bažnyčią. Lenkų delegacijos lankėsi ne tik pas vysk. J. Matulaitį, bet pasiekė ir nuncijų. Spaudimą darė ir Varšuvos valdžia. Ratti 1920.V.7 rašo vysk. J. Matulaičiui:

Užsienio reikalų viceministras Dębski man atsiuntė oficialų raštą dėl Giedraičių įvykių. Man vykstant į Romą, žodžiu kalbėjo vidaus reikalų ministras Wojciekowskis. Jis insistuoja, kad esą pavojinga ir taip ilgai laikyti bažnyčią uždarytą. Aš atsakiau, kad jau ne kartą tuo reikalu esu jums rašęs ir kalbėjęs, kad aš patyriau, jog jūs rūpinatės tuo reikalu pagal savo sąžinę ir atsakomybę, kaip sielų ganytojas, remiamas ir palaikomas savo Kapitulos, kad aš esu prašęs jūsų mane painformuoti apie padėtį ir imtis žygių, kurie atrodys reikalingi.

Į tą Ratti laišką vysk. J. Matulaitis atsakė, kad Giedraičiuose nebūtų atsitikę tai, kas įvyko, jei ten nesikištų valdžios žmonės, nekiršintų ir neagituotų lenkų prieš lietuvius. Prašo įtikinti tuos ponus ministrus, kad jie sutramdytų karinę ir civilinę vietos valdžią ir uždraustų kištis į bažnyčios reikalus.

Nors iš korespondencijos to nematyti, tačiau iš kitų šaltinių žinoma, kad kartą Ratti pasiūlius atsižvelgti į lenkų reikalavimus, nes esą dėl vienos (Giedraičių) parapijos nevertėtų tokį triukšmą kęsti, vysk. J. Matulaitis mandagiai nuncijui atsakė, patardamas jam pasinaudoti savo teise ir paimti Giedraičių parapiją į savo jurisdikciją ir tvarkyti ją savo atsakomybe. O jis, kol yra Vilniaus vyskupas, negalįs kitaip tvarkyti. Nuncijus atsiprašė, teisindamasis, kad tai buvęs tik jo patarimas, o ne noras kištis į vyskupijos valdymą.

Dėl Giedraičių vysk. J. Matulaitis savo 1920. X.23 laiške nuncijui praneša, kad ten pamažu grįžtanti tvarka ir ramybė. Dalykai tiek pagerėję, kad jau bažnyčia vėl atidaryta, laikomos pamaldos, teikiami sakramentai, tačiau pamokslai dėl riaušių baimės dar nesakomi.

Į tokį vysk. J. Matulaičio laišką nuncijus Ratti 1920.XI.1 atsakė:

Tavo 1920.X.23 laišką skaičiau su dideliu džiaugsmu, bet drauge ir su liūdesiu, tavo laiške, tarsi čia pat matydamas tavo asmenį, kai skaičiau tiek blogio ir tiek liūdnų dalykų. Bet "yra Dievas danguje" ir Dievas tikrai padės (...) Belieka man ne tik plunksna, bet ir karšta širdimi pareikšti tau mano giliausius jausmus, kuriais drauge su tavim kenčiu, su tavim meldžiuosi, su tavim visa širdimi esu, norėdamas su tavim būti drauge ir kūnu, su tavim darbuotis. Jei kiek galėsiu, kiek pajėgsiu, prašau manimi pasikliauti.

Vysk. J. Matulaitis siųsdavo nuncijui laikraščių iškarpas, susipažinti, kiek jis spaudoje yra puolamas ir šmeižiamas. Kaip į tai žiūrėdavo nuncijus Ratti? Štai keletas atsakymų:

Gavau laišką su laikraščių priedu. Tiek laiške, tiek spaudoje vien tik liūdni ir apverktini dalykai. Tačiau bent dabartiniu momentu nematau, ką reiktų daryti ir bandyti be pagrįstos baimės sukelti dar didesnį blogį. Dievas mato, Dievas žino, kodėl tokius dalykus leidžia. Dievas tinkamu laiku pasirūpins. O dabar belieka tik melstis ir tikėtis (1921.I.26).

Už paskutinį laišką ir laikraščius dėkoju, nors juose nieko gero nė malonaus nėra. Reikalinga kantrybė, kol praeis Dievo rūstybė. Nematau, kad būtų galima ką padaryti be didesnio pavojaus. Viena tik matau — tavo gırtiną ir nuostabų elgesį, kuris reiškiasi protinga tyla ir budria kantrybe. Budri kantrybė, kad, nors ir netiesiogiai veikiant, būtų galima apsisaugoti; protinga tyla, kuri nekliudytų veikti, kai pasitaiko proga, ir į gera raginti (1921.II.25).

Laikraščius, kuriuos paminėjai, esu skaitęs. Kai ką jau esu daręs ir dar rengiuosi daryti. Tačiau mažai galima pasiekti, kai žmonės užsikemša ausis (1920.XII.27).

Dėkoju už laišką ir priedą — Gazeta ne tik "Wilenska", bet ir už prancūzišką biaurų (vilaine) leidinį. Matyti, kad žmonės užsispyrime daro, ką gali, bet tas manęs, o tikiuosi ir tavęs, nejaudina (1921.VI.2).

Pastarasis laiškas jau buvo paskutinis iš Varšuvos, nes jame Ratti pamini, kad 1921.VI.4 jau palieką̧s Varšuvą.

Kai nuncijus Ratti popiežiaus buvo paskirtas prie Santarvės komisijos, kuri turėjo prižiūrėti Silezijoje ir Prūsuose vykstantį plebiscitą, jo neutrali ir teisinga laikysena sukėlė tiek lenkų, tiek ir vokiečių nepasitenkinimą. Iš keblios padėties jį išgelbėjo pop. Benediktas XV, paskirdamas Milano arkivyskupu ir kardinolu. Matyt, dėl to paskyrimo vysk. J. Matulaitis bus jį pasveikinęs, nes Ratti atsako:

Taip norėjo Šv. Tėvas, visiškai manęs neatsiklausęs.

Teesie Dievo valia, nors man uždėjo didelės atsakomybės pareigą. Melskis, prašau, už mane, aš meldžiuosi už tave. Melskimės vienas už antrą, kad būtume išganyti (1921.VI.2).

Pats išgyvenęs visokias sunkenybes, Ratti, gerai pažindamas Vilniaus vyskupo vargus ir padėtį, nuolat jį ramindavo, guosdavo:

Žinau tavo didelius vargus ir rūpesčius, kurių kasdien vis atsiranda naujų. Dievas, davęs tau kantrybės, suteiks ir atlyginimą (1921.III.17).

Viešpats tesuteikia tavo širdžiai paguodos tavo sielvartuose ir nemalonumuose. Žinau, kad ir prieš mane buvo daug sakyta ir sakoma netiesos, bet visa tai manęs nejaudina ir neliečia. Kol tokia yra Dievo ir jo Vietininko žemėje valia, giedria, nors ir karčia, ramybe džiaugiuosi. Sakau karčia dėl žalos, kurios kartais sielos patiria. Dievas mato, Dievas pasirūpins. Meldžiuosi už tave ir tavuosius. Melskis ir už mane, nes niekad nebuvau tiek reikalingas maldos, kiek dabar (1921.V.21).

Melskis už mane, nes esu labai didelėse sunkenybėse. Aš už tave visuomet meldžiuosi (1921.I.2).

Kaip matome, vysk. J. Matulaičio ir nuncijaus draugystė buvo paremta ne tik bendrais rūpesčiais, bet ir bendra vienas už antrą malda. Vysk. J. Matulaičiui ypač buvo brangi nuoširdi paguoda, kuri buvo kartojama Ratti laiškuose. Todėl vysk. J. Matulaitis, kai Ratti buvo išrinktas popiežium, jį sveikindamas pavadino "Guodėju ir Stiprintoju".

Vysk. J. Matulaičio ir nuncijaus Ratti santykių šiltumą rodo ir tai, kad nuncijus nepraleisdavo progos bent trumpai pasveikinti vysk. J. Matulaitį didesnių švenčių ir vardinių proga. Vilniaus vyskupas nuncijui Ratti visuomet buvo arti širdies. Jo veikloje Varšuvos nunciatūroje Vilniaus vyskupas visuomet buvo dėmesio ir susirūpinimo centre. Apie Vilniaus vyskupą ir jo sunkenybes Ratti pranešdavo ir Šv. Tėvui. Grįžęs iš Romos, Ratti rašo vysk. J. Matulaičiui:

Iš mano kelionės į Romą galiu tik tiek pasakyti, kad palikau Šv. Tėvą sveiką ir kad jis yra labai susirūpinęs, ypač visomis smulkmenomis, kurios liečia Vilnių ir jo Vyskupą, jo aventualų pagalbininką... apie ką aš jums papasakosiu plačiau pirma proga, kaip tik rasite galimybę atvykti į Varšuvą (1920.V.7).

Kas šiuodu Bažnyčios vyru taip suartino? Nesuklysime pasakę, kad tai buvo charakterių ir dvasinių polėkių bendrumas. Abu pirmiausia

vertino Dievo, Bažnyčios ir sielų gerovės reikalus. Abu ištikimai vykdė Dievo ir Šv. Tėvo valią, visa tai vertindami aukščiau už savo asmeninius reikalus. Abu buvo apsišarvavę kantrybe pakelti sunkenybes ir priešiškumus. Net ir praktiškame kasdieniniame gyvenime abu laikėsi vienodos taktikos: abu buvo atviri visiems žmonėms ir jų reikalams. Tiek vysk. J. Matulaitis Vilniuje, tiek Ratti Varšuvoje priimdavo žmones be jokių nustatytų valandų. Ratti sakydavęs, kad reikia priimti visus, norinčius jį aplankyti, su juo pasimatyti, pasikalbėti, kantriai išklausyti; net ir jei reiktų duoti neigiamą atsakymą, žmogus bus bent tiek patenkintas, kad galėjo savo reikalą išdėstyti, savo širdį išlieti. Abiejų buvo panašus likimas 1919-1921 m. Vysk. J. Matulaitis daugiausia patyrė sunkumų ir neteisybės iš lenkų nacionalistų pusės. Panašioje padėtyje atsidūrė ir nuncijus Ratti, kai lenkai jį neteisingai puolė, šmeižė, kaltino dėl jo neva antilenkiškumo Silezijos plebiscito metu. Ratti patyręs, kiek toli siekia žmonių nedorumas, kiek blogo neša dvasiškijos kišimasis į politiką, suprato ir atjautė Vilniaus vyskupo būklę.

Nuncijaus Ratti vargai Lenkijoje

Ratti, atvykęs į Varšuvą ir susipažinęs su Lenkijos Bažnyčios padėtimi, pastebėjo, kad lenkai katalikai religiją glaudžiai sieja su tautybe. Jam paaiškėjo ir tai, kad vos atgavusi savo nepriklausomybę Lenkija nepripažįsta kitoms tautybėms jokių egzistencijos teisių ir siekia visus padaryti lenkais. Tai jam ypač paaiškėjo, kai Pilsudskis 1920 užėmė Ukrainą. Lenkijos ribose atsidūrę ukrainiečiai katalikai unitai ne tik valdžios, bet ir lotynų katalikų dvasiškijos buvo laikomi kažkokiu hibridu, lyg netikrais katalikais. Lenkai Ukrainoje tuojau ėmė persekioti ukrainiečius unitus, nes tie savo rytų apeigomis palaikė ir savo ukrainietišką tautiškumą. Imta unitus dvasiškius mesti į kalėjimus, atstatyti nuo užimamų vietų. Buvo matyti, kad vyksta ne tik tautybių, bet ir skirtingų apeigų kova.

Ratti darė visa, kad būtų išvengta kovų, kad visi taikingai sugyventų. Jis raše Lvovo rytų apeigų metropolitui Szeptyckiui ir lotynų apeigų arkivyskupui Bilczewskiui, skatindamas veikti savo tikinčiuosius taikingai sugyventi. Išrūpino, kad popiežius paskirtų Ukrainai vizitatorių Genocchi. Tasai 1920 gegužės mėn. atvyko į Varšuvą, bet lenkams pasipriešinus, Ukrainos nepasiekė ir, pora mėnesių palaukęs, grįžo į Vieną.

Tokie nuncijaus žygiai negalėjo patikti Varšuvos valdžiai. Ratti imta kaltinti nepalankumu Lenkijos valstybės interesams, rėmimu tų, kurie nesilenkia Lenkijos politiniams tikslams. Ypačiai skaudžiai nuncijaus vargai iškilo Silezijos ir Vakarų Prūsų plebiscito metu.

Versalio taikos konferencijoje buvo nutarta seniau Lenkijai priklausiusiose srityse, iki I pas. karo valdytose Vokietijos, padaryti plebiscitą, kam gyventojai nori priklausyti. Plebiscitui tuose kraštuose kontroliuoti buvo atsiųsta Santarvės komisija. Ji apsistojo Opolėje. Bet gyventojų antagonizmas buvo labai didelis. Į neleistiną ir su priemonėmis nesiskaitančią agitaciją įsitraukė ir dvasiškija, tiek lenkai, tiek ir vokiečiai. Lenkai nepasitikėjo Breslau kardinolu Bertramu, nes jis buvo vokietis, nors kardinolas stengėsi abiejų tautų žmones ir dvasiškiją įtikinėti, kad reikia laikytis teisingumo. Jis norėjo sulaikyti abiejų tautų dvasiškiją nuo politinių agitacijų, bet niekas jo neklausė.

Tada kilo mintis prašyti popiežių skirti apaštališkąjį komisarą, kuris Šv. Sosto autoritetu neleistų daryti to, kas nedera Bažnyčios ribose. To norėjo tiek lenkų dvasiškija, tiek ir kardinolas Bertram.

Iškilo nuncijaus Ratti kandidatūra. Pop. Benediktas XV paskyrė nuncijų Ratti apaštališkuoju komisaru Silezijos ir Vakarų Prūsų plebiscito sritims, patardamas visais reikalais tartis su kard. Bertramu. Ratti 1920.VI.10 prisistatė Santarvės plebiscito komisijai. Kitą sekmadienį Opolėje per lenkų ir vokiečių pamaldas jis pasakė pamokslus, aiškindamas savo misiją:

Šv. Tėvas siunčia mane čia kaip savo ypatingos meilės ir palankumo ženklą (. . .) Kaip tik šioje istorinėje valan-

doje, kurioje visiems taip labai rūpi klausimas, kaip apsispręsti, kad kiekvienam skyriui ir visam kraštui būtų kuo geriausia, Šv. Tėvas trokšta, kad šis apsisprendimas būtų teisingas ir laisvas nuo visų pašalinių įtakų. Popiežius nesutinka, kad kuri nors civilinė valdžia būtų panaudojama prievartai. Valdžia turi rūpintis vien tvarka, kuri yra pirmoji pasisekimo sąlyga. Jis primena visiems krikščionišką artimo meilę, kuri yra aukščiausias įstatymas ir Kristaus sekėjų žymė. Ypatingu būdu privalo man padėti Garbingieji Kunigai, kurie vykdo taikos kunigystę ir yra pašaukti darbuotis žmonėms pagal Dievo valią. Jų pareiga — taikos vykdymas. Savo šventą tarnybą eidami, visiems turi būti naudingi, kad, vesdami visus prie Dievo, įvykdytų tai, ko iš jų sielos išganymas ir Dievo garbė būtinai reikalauja[39].

Ratti lankė plebiscito sritį ir pasimatė su kard. Bertramu. Bet tasai taikos ir meilės apaštalas nepatiko nei vokiečiams, nei lenkams. Vokiečiams — kad popiežiaus komisaras yra Lenkijos nuncijus Varšuvoje. Dėl to iš pat pradžios vokiečiai žiūrėjo į jį su tam tikru nepasitikėjimu. O lenkai, pastebėję, kad Ratti tariasi su kard. Bertramu, įtarė, kad čia vedama vokiečių politika. Žodžiu, neįtiko nei vieniems, nei antriems. Minima, kad kartą savo bendradarbiams Ratti išsitaręs: "Kai vien vokiečiai prieš mane ėjo, nežinojau, ar tinkamą kelią esu pasirinkęs, bet kai ir lenkai prieš mane pasisakė, jau neabejoju. kad geru keliu einu".

Tuo tarpu padėtis vis labiau tempėsi. Lenkų agitacija nesiskaitė su priemonėmis. Atvažiavo iš kitų Lenkijos vietų kunigai varyti agitacinio darbo. Vokiečių dvasinė vyresnybė ėmė drausti jiems eiti kunigiškas pareigas, sakyti pamokslus, agituoti. Atmosfera buvo įkaitusi.

Tuo tarpu sovietų armija, pralaužusi frontą, artėjo prie Varšuvos. Ratti tuojau atsiskubino į Varšuvą ir telegrama paprašė popiežių leidimo pasilikti ir tada, kai bolševikai užims Lenkijos sostinę. Atsakyta, kad jis yra nuncijus, priskirtas prie Lenkijos vyriausybės ir turi prie jos laikytis. Kaip diplomatinio korpuso dekanas, Ratti pasiliko Varšuvoje ir buvo pasiryžęs trauktis su paskutiniu valdžios ministru. Kai kas jį gąsdino, kad atėję bolševikai jį suimsią ir išvešią

į Rusiją. Ratti atsakęs: "Aš seniau norėjau patekti į Rusiją. Gal bent šitokiu būdu ten atsidursiu. O jei teks būti kalėjime, tai džiaugsiuosi galįs kentėti su ten jau uždarytais vyskupais ir kunigais".

Įvyko tai, ką lenkai vadina "Vyslos stebuklu". Pailsusi ir pakrikusi raudonoji armija nuo Varšuvos buvo atstumta. Nuncijaus Ratti drąsa ir pasiryžimas nevengti pavojaus padarė didelį įspūdį užsienio diplomatams, kurie buvo irgi pasitraukę iš Varšuvos. Lenkijos ministras pirmininkas Vitos viešai pagerbė kilnų nuncijaus elgesį tomis dienomis, kai Lenkija buvo atsidūrusi didžiausiame pavojuje. Tai buvo nuncijui "Osanna" himnas, bet netrukus prasidėjo minios šauksmas "Nukryžiuok". Vos bolševikai buvo atstumti nuo Varšuvos (1920.VIII.15), po poros dienų Silezijoje išsiveržė lenkų sukeltas kruvinas sukilimas. Net ir dvasininkai griebėsi ginklo, nes jiems atrodė, kad popiežiaus komisaras nieko nedaro ir lenkų interesai yra pavojuje. Vokiečių tarpe paskleistas gandas, kad Šv. Sostas jau iš anksto sutikęs Sileziją priskirti prie Lenkijos ir Varšuva nuncijaus Ratti asmenyje turinti palankų įrankį, kuris trukdąs kard. Bertramui Silezijoje vykdyti vyskupiškas pareigas.

Kardinolas Bertramas, kaip vietos vyskupas, griebėsi griežtų priemonių. Norėdamas apsaugoti popiežiaus komisarą nuo visokių šmeižtų, kreipėsi į Apaštalų Sostą ir 1920.XI.21 jo autoritetu paskelbė ganytojišką laišką, kuriuo griežtai uždraudė abiejų tautų kunigams dalyvauti politinėse demonstracijose, sakyti politines kalbas be vietos klebono leidimo. Atvykusiems į Sileziją iš kitur kunigams buvo uždrausta bet kokia politinė akcija. Specialiu popiežiaus įgaliojimu, kard. Bertramas paskelbė, kad kunigai nesilaikantieji tų nuostatų yra ipso facto suspenduoti.

Silezijoje ir Varšuvoje kilo audra. Viso Lenkijos episkopato vardu abu Lenkijos kardinolai (Kakowskis ir Dalboras) ir penki vyskupai parašė popiežiui laišką, pabrėždami, kad kard. Bertramo raštas yra neteisingas, nes plebiscitas ati-

duodamas į vokiečių rankas. Imta spaudoje pulti ir nuncijus Ratti, kaltinant, kad jis esąs kard. Bertramo rašto įkvėpėjas. Ratti klausimas atsidūrė ir Lenkijos seime. 1920.XI.30 seime pateikti balsavimui trys klausimai: 1) prašyti, kad Sileziją išimtų iš Breslau kardinolo jurisdikcijos ir pavestų jį specialiam apašt. administratoriui; 2) daryti žygių Romoje, kad kard. Bertramo raštas būtų atšauktas; 3) nutraukti su Vatikanu santykius, grąžinti nuncijui Ratti pasą ir paprašyti išvykti iš Lenkijos. Du pirmieji pasiūlymai seimo narių buvo vienbalsiai priimti. Trečiasis, smarkiai prieš pasisakius užsienio reikalų ministrui Sapiegai, negavo balsų daugumos. Ratti po tokio jam padaryto afronto pasistengė išvažiuoti į Romą. Grįžo į Varšuvą, kai audra jau buvo kiek aprimusi. Taip buvo atsilyginta tam, kuris iš visos širdies norėjo gero Lenkijai ir jai ištikimai tarnavo.

Vysk. J. Matulaitis žinojo lenkų akciją prieš nuncijų Ratti. Jis po penkerių metų savo paskutiniame prašyme atleisti iš Vilniaus, suminėjęs sunkenybes ir žmonių nedorumą, drįso pop. Pijui XI rašyti:

Reikia stebėtis, kiek daug gali ir pajėgia blogis. Ką daugiau galiu pasakyti? To pats, Šventasis Tėve, tai pakankamai esi patyręs, kai buvai Lenkijos nuncijum. Nors vien tik gera stengeisi daryti, nors visus didžiausia meile ir prielankumu apėmei, o pačią lenkų tautą taip labai mylėjai ir tiek jai esi pasitarnavęs, o tačiau, būdamas bejėgis ir nekaltas, buvai su tokiu nelabumu ir žiaurumu taip neteisingai ir nepagrįstai puolamas[40].

Achille Ratti — popiežius Pijus XI

Vysk. J. Matulaitis, kai tik sužinojo, jog Ratti yra išrinktas popiežium, tuoj pasiuntė jam tokį pasveikinimą:

Šventasis Tėve, gavęs linksmą žinią apie Tavo išrinkimą popiežium, kurį turėjome kaip mielą ir tėvišką Vizitatorių ir Apaštališkąjį Nuncijų bei brangų ir garbingą Svečią, Guodėją ir Stiprintoją, kuris patsai mūsų kraštus esi aplankęs, mūsų vargus ir nelaimes esi stebėjęs ir tarsi savo rankomis esi palietęs mūsų žaizdas, — savo džiaugsmo negaliu kitaip išreikšti, kaip tik puolęs po Tavo Šventenybės kojų pareikšti savo giliausius sūniškos meilės, pagar-

Šv. Sosto vizitatorius arkivysk. Achille Ratti — popiežius Pijus XI (1922.II.6 - 1939.II.10)

bos ir klusnumo jausmus, nuolankiai prašydamas suteikti man ir mano vyskupijai savo Apaštališkąjį Palaiminimą, kad Viešpats suteiktų mūsų krašto tautoms tikrą taiką bei savitarpio sugyvenimą, kad nutolę nuo katalikų Bažnyčios gyventojai grįžtų į jos vienybę ir Tavo Šventenybės tėviškąjį klusnumą. Klusniausias ir atsidavęs sūnus Kristuje — Jurgis Matulevičius, Vilniaus vyskupas[41].

Vysk. J. Matulaičiui buvo tikra staigmena, kai į jo pasveikinimą Pijus XI atsakė asmenišku savo ranka pasirašytu laišku:

Garbingajam Broliui, Vilniaus Vyskupui Jurgiui — Pijus XI. Garbingasis Broli (siunčiame) sveikinimą ir apaštališkąjį palaiminimą. — Gavome labai malonų laišką, kuriuo Tu Mums, ką tik paslaptinga Dievo valia iškeltam į Petro sostą, išreiškei savo pagarbą ir atsidavimą. Nesa-

kome, kad laiškas yra džiugus, nes labai liūdni laikai, nei sąlygos, kuriose Tau tenka gyventi, neleidžia džiaugtis. Tačiau Mes patys nekartą esame patyrę su kokia išmintimi ir bešališkumu atlieki gero ganytojo pareigas, ieškodamas ne žmonių pagyrimo, o tik Dievo garbės ir sielų išganymo. Nesiliauk, kaip ligi šiol, katalikybei pasitarnauti. Mes, pasitikėdami, kad visi Tavęs dėl vyskupiško kilnumo ir meilės klausys ir Tave gerbs, ypatingai Dievo prašome, kad toms tautoms suteiktų kuo greičiau tikrą taiką, o paklydusius pašauktų į motinos Bažnyčios globą, nes tik tokiu būdu pasiekiama valstybių palaima ir gerovė. Šia viltimi remdamiesi, kaip dangiškųjų malonių laidą ir drauge kaip Mūsų ypatingą palankumo ženklą, Tau, Garbingasis Broli, visai Tavo dvasiškijai ir žmonėms teikiame iš visos širdies Apaštališkąjį Palaiminimą. Rašyta Romoje, pas šv. Petrą, 1922 m. vasario 22 d., Mūsų valdymo pirmaisiais metais. Pijus XI savo ranka[42].

Šį popiežiaus Pijaus XI laišką vysk. J. Matulaitis labai brangino, nes tai buvo popiežiaus jam parodyto palankumo ir draugiškumo dokumentas. Jį prisiminė ir savo rašte, kada prašė popiežių galutinai atleisti jį iš Vilniaus:

Mylimiausias Tėve, puikiai žinau ir esu patyręs, kiek palankumo man esi parodęs ir kaip tėviškai ir stipriai esi mane gynęs. Tavo man parodyto gerumo dokumentas yra Tavo laiškas, kurį teikeisi savo pontifikato pradžioje man, mažiausiam iš Tavo tarnų, atsiųsti. Čia visi įsitikinę ir sako, kad Tu, Šventasis Tėve, ne tik pasitiki manimi, bet netgi, — vos drįstu tai sakyti, — man rodai ypatingo draugiškumo. Po Dievo vien tik Tavo gerumui ir palankumui reikia daugiausia priskirti, jei aš tarp tiek sunkenybių galėjau bent iš dalies atlikti savo pareigas, ir kad mano priešai neišdrįso padaryti to, kuo man yra grasinę[43].

Atvykęs 1925 į Romą, vysk. J. Matulaitis po audiencijos pas pop. Pijų XI rašė: "Šventasis Tėvas parodė man daug gerumo ir tėviškos širdies". Tie Pijaus "gerumo ir tėviškos širdies jausmai" kartojosi kiekvieną kartą, kai vysk. J. Matulaičiui tekdavo susitikti su Pijum XI.

Lenkų valdžia, kuri dėjo visas pastangas pašalinti vysk. J. Matulaitį iš Vilniaus, atsidurdavo prieš tą vienintelę kliūtį: popiežiaus palankumą Vilniaus vyskupui. Savo oficialiuose raštuose, kada paliečiamas Vilniaus vyskupas, tuoj nusiskundžiama, kad "popiežius labai pasitiki Vilniaus vyskupu", kad "jis jaučia ypatingų simpatijų vysk. J. Matulaičiui", kad "juodu sieja ypatinga draugystė", kad popiežius jaučia Vilniaus vyskupui "giliau-

Vilniaus katedra

sią pagarbą ir draugiškumą". Pijus XI tą draugystę vertino, ją viešai pareikšdavo ir dėl to visi žygiai, nukreipti prieš Vilniaus vyskupą, likdavo be pasekmių. Lenkijos atstovas prie Šv. Sosto 1923.VI.21 rašte Varšuvos vyriausybei nusiskundė:

Pijus XI yra asmeniškas vysk. J. Matulevičiaus draugas. Kai kartą jam, dar kardinolui, paminėjau apie Vilniaus vyskupo veiklą, tuoj ėmė entuziastiškai jį ginti, sakydamas, kad tai yra kilnus dvasiškis, kuriam jis jaučiąs giliausią pagarbą ir draugiškumą[44].

Pijus XI daug dėmesio skyrė Vilniaus Vyskupui, gal net daugiau, negu būdamas Lenkijoje nuncijum. Jis gynė J. Matulaitį nuo puolimų, kaltinimų, net nenorėjo kreipti dėmesio į lenkų valdžios oficialius raštus prieš vysk. J. Matulaitį. Atsisakiusiam iš Vilniaus leido apsigyventi Romoje, steigti marijonų vienuolijos centrinį namą, buvo pažadėjęs duoti kurią nors bažnyčią ar vienuolyną, priimdavo vysk. J. Matulaitį privatiems pasikalbėjimams, pagaliau parodė jam didžiausią pasitikėjimą, pakeldamas jį arkivyskupu ir paskirdamas apaštališkuoju vizitatorium Lietuvai. Vizitatoriaus padarytus žygius įkuriant Lietuvos bažnytinę provinciją, parenkant naujus vyskupus, visai aprobavo. Netikėta arkiv. J. Matulaičio mirtis nutraukė tų dviejų šventų vyrų draugystę.

Pijaus XI paskutiniai žvilgsniai į vysk. J. Matulaitį

Po to, kai jau buvo pasirašytas tarp Šv. Sosto ir Lietuvos vyriausybės konkordatas (1927. IX.27), kitais metais balandžio mėn. visi Lietuvos vyskupai (išskyrus Karevičių ir Reinį) drauge nuvyko Romon padėkoti popiežiui už Lietuvos bažnytinių reikalų sutvarkymą (atskiros bažnytinės Provincijos įsteigimą ir konkordatą) ir išdėstyti Lietuvos Bažnyčios reikalus, planus, rūpesčius. Po to vizito Pijus XI 1928.VI.24 atsiuntė Lietuvos vyskupams apaštališką laišką "Peculiari quadam"[45], kuriame sumini ir apašt. vizitatoriaus arkiv. Jurgio Matulaičio veiklą ir jį laiko pavyzdžiu, kaip galima suderinti Bažnyčios ir tėvynės meilę. Popiežius Pijus XI rašo:

Po to, kai jau neseniai "Lithuanorum gente" bula įsteigėme Lietuvos bažnytinę Provinciją, jūs ypatingu greitumu ir rūpestingumu norėjote visi drauge aplankyti Romą, katalikų tikėjimo centrą, teisingai jausdami, kad Lietuvos religinių ir civilinių dalykų atnaujinimas padarys jūsų apaštalavimą sėkmingą tik tada, kai jūsų kiekvieno kaimenė kasdien vis labiau bus sujungta su Vyriausiuoju Ganytoju, kad iš jo per jus gautų išganingų ir sektinų nurodymų.

Kadangi Mums buvo malonu tokia puikia proga su jumis pasimatyti ir pasikalbėti, ypač apie reikalus jūsų tėvynės, kurią Mes patys aplankėme ir pažinome, dėl to, atsakydami į jūsų rūpesčius, negalime susilaikyti jums nerašę; juo labiau, kad jūsų išdėstyta Lietuvos padėtis ragina mus, šioje Mums mylimiausioje tautoje, dvasinį gyvenimą vis labiau stiprinti.

Toliau Pijus XI, pasidžiaugęs vyskupų nusistatymu tobulinti įstaigas, ypač mokyklas, ragina burti jaunimą į katalikiškas organizacijas, primena tėvų teisę ir pareigą auklėti vaikus, nes iš Bažnyčios vedamų mokyklų išeina geri valstybei naudingi piliečiai. Čia popiežius primena Lietuvos konkordato nuostatus, kuriuose matyti Bažnyčios ir Valstybės bendradarbiavimo nauda auklėjimo srityje. Toliau rašo:

Šioje vietoje negalime susilaikyti neprisiminę tą šviesiausią Ganytoją, Jurgį Matulevičių, kuris Mūsų pavedimui pilnai paklusdamas, uoliai dirbdamas šiam religinių dalykų atnaujinimui nutiesė kelią; iš jo pavyzdžio aiškiai matyti, kiek daug norimų dalykų galima atsiekti draugėn sujungus Dievo ir tėvynės meilę.

Taip pop. Pijus XI savo pirmajame Lietuvos vyskupams oficialiame rašte paminėjo ir pagyrė arkiv. Jurgio Matulaičio veiklą Lietuvos Bažnyčios ir Tėvynės naudai.

1934 m. sukako 25 metai, kai J. Matulaitis atnaujino marijonų vienuoliją ir išgelbėjo ją nuo išnykimo. Tasai jubiliejus marijonų buvo atitinkamai paminėtas. Romoje gyvenantieji marijonai 1934.VII.16 gavo specialią audienciją pas pop. Pijų XI. Ta proga buvo parūpintas gražus aliejiniais dažais gero dailininko pieštas arkiv. J. Matulaičio portretas ir įteiktas popiežiui Pijui XI kaip dovana. K. Rėklaitis savo atsiminimuose tą audienciją taip aprašo:

Šventasis Tėvas įėjęs į audiencijų salę, savo papročiu pirmiausia apėjo visus mus suklaupusius ir kiekvienam davė pabučiuoti savo žiedą. Atėjęs prie Atnaujintojo portreto, sustojo ir tarė: "Brangi dovana, nes brangus asmuo". Ir valandėlę patylėjęs pasakė: "Šis vyras tikrai buvo šventas". Tai buvo tarsi neoficiali J. Matulaičio kanonizacija... Prabilęs į susirinkusius marijonus lotynų kalba, ragino sekti savo Tėvo ir Atnaujintojo pėdomis, linkėdamas gausių Dievo malonių jubiliejaus metais. Kalba buvo įspūdinga, kaip pati audiencija[46].

---

1. Viltis, 1908, Nr. 123
2. Viltis, 1908, Nr. 132
3. La haute trahison de 44 polonais, Lausane 1917, p. 3-8
4. P. Klimas, La développement de L'Etat Lituanien, Paris 1919, p. 67-82.

4a. K. J. Totoraitis: Šviesios atminties kun. prel. M. Dabrila — Šaltinis, 1935., Nr. 5, 57-58.

5. V. Ž., Mūsų kovos dėl kalbos Vilniaus krašto bažnyčiose, Kaunas 1932, p. 35-36.
6. P. Klimas, op. cit., 258-265
7. P. Klimas, op. cit., 265.
8. P. Klimas, op. cit., 266.
9. P. Klimas, op. cit., 267.
10. Arkivyskupas Jurgis Matulevičius, Marijampolė 1933, p. 199-200.
11. Diaria III, p. 120.
12. Ten pat.
13. Iš vilniečių memorialo Lenkijos vyskupams 1923 m.
14. Vysk. H. Przedzieckis knygoje Arkivysk. J. Matulevičius, p. 101.
15. Protokolas — Ratti laiškas kapitulai 1918.XI.12.
16. Lenkų ambasadoriaus laiškas užsienio reikalų ministerijai 1924.I.25.

17. X. Jan Sobczyk, S.p.ks. Arcybiskup Jerzy Matulewicz – Pro Christo 1927, Nr. 3, p. 178.
18. Ten pat.
19. Diaria III, p. 4.
20. X. Jan Sobczyk, op. cit., 178-179.
21. Ten pat, 179.
22. Diaria, III, p. 5.
23. Protokolas.
24. Ten pat.
25. Ten pat.
26. Ten pat.
27. Ten pat.
28. Ten pat.
29. V.Š., Vysk. J. Matulevičius kalbinių kovų verpetuose, 1974 (rankraštis), p. 87.
30. Diaria III, p. 6.
31. Arkiv. Jurgis Matulevičius, p. 201.
32. Diaria III, p. 117.
33. Iš J.B. pasakojimų užrašė V.Š. — Žiūr. Beatifikacijos Bylos Žinios 1968, Nr. 5.
34. Šiam skyriui panaudota E. Pellegrinetti, Mons. Achille Ratti e i Paesi Baltici, Roma 1941.
35. Pijus XI, Marijampolė 1937, p. 335.
36. Ten pat, 336-337.
37. V.Š., Arkivyskupas Pr. Karevičius, 1974 (rankraštis), p. 41.
38. Ratti kelionė į Kauną smulkiai aprašyta E. Pellegrinetti, Ratti e i Paesi Baltici. Lietuviškas vertimas "Šaltinyje" 1972, Nr. 3; 1973, Nr. 1-5.
39. Pijus XI, p. 52.
40. Raštas 1925.VI.27.
41. Latina, Litterae, p. 1.
42. Archivum Generale CC. RR. Marianorum.
43. Ibidem, Acta Vilnensia, Nr. 8.
44. Górski Tadeusz, MIC, Biskup Matulewicz w opinii papieża Piusa XI.
45. Acta Apostolicae Sedis, 1928, XX, p. 254-257.
46. Kun. K. Rėklaitis, Atsiminimai (rankraštis), p. 174 Cfr. Górski, op. cit.

Panaudota literatūra ir šaltiniai

1. La haute trahison de 44 polonais, Lausane 1917.
2. La situation de l'Englise Catholique en Lithuanie, Lausane 1917.
3. Mémoire concernant la situation de l'Eglise catholique en Lithuanie présenté à Sa Sainteté Benoit XV et au Sacré Collège par la Délégation du Conseil National Suprême de Lithuanie, Lausane (s.a.).
4. P. Klimas, Le développment de L'Etat Lithuanien, Paris 1919.
5. Ladas Natkevičius, Aspect politique et juridique de differend polono-lithuanien, Kaunas 1931.

ŠV. SOSTO ATSTOVO RATTI VIZITAS LIETUVOJE IR LATVIJOJE

Achille Ratti, 1918 m. kovo mėn. popiežiaus Benedikto XV paskirtas Lenkijos ir gretimųjų kraštų apaštališkuoju vizitatoriumi, apsigyvenęs Varšuvoje, norėjo aplankyti ir kitus kraštus, ypač katalikišką Lietuvą. 1919 m. pavasarį, privačiai atvykęs į Vilnių, kaip Vilniaus vyskupo J. Matulaičio svečias, prašė pranešti Kauno vyskupui Pr. Karevičiui jo norą aplankyti ir Kauną. Vysk. J. Matulaitis tad rašė vysk. Karevičiui:

> Msgr. Ratti čia būdamas štai ką sakė ir prašė, kad prie progos aš Jums tai praneščiau: "Jei Kauno J.E. vyskupas matytų, kad mano (Ratti) atvykimas Kaunan yra reikalingas ir naudingas, tegul man praneša, o aš pasistengsiu Kaunan nuvykti". Negaliu nieko spręsti apie Kauną. Bet kaip čia, Vilniuje, tai kiekvienas J.E. Msgr. Ratti buvimas sukėlė daug kalbų, politikavimo ir likosi tik lyg koks neramumas. Didelės naudos neišėjo. Tokiomis sąlygomis ir tokioje padėtyje kaip čia, sunku, kad kitaip būtų".[1]

Į tokį pasiūlymą atvykti į Kauną, Ratti 1919 m. nesulaukė jokio atsiliepimo. Bet ir anksčiau, dar 1918 m. rugsėjo mėn., į vokiečių Vyr. Rytų fronto vadui įteiktą prašymą leisti nuvykti į Lietuvą buvo gautas neigiamas atsakymas su pastaba, kad Vizitatoriaus atsilankymas Lietuvoje iš Varšuvos būtų lietuvių priimtas nepalankiai. Tik kai 1918 m. lapkričio mėn. vokiečiai kapituliavo, Ratti gavo pranešimą, kad galįs vykti į Lietuvą. Tačiau to meto aplinkybėmis, vokiečiams paliekant okupuotus kraštus ir įkandin slenkant bolševikams, apie bet kokią kelionę nebuvo įmanoma nė galvoti.

Atėjo 1919 m. Tų metų liepos mėn. 13 d.

Ratti buvo paskirtas Šv. Sosto nuncijumi Lenkijai, tačiau ir toliau kitiems kraštams jis liko vizitatoriumi.

Ratti, kaip minėta, Vilniaus vysk. J. Matulaičio pakviestas, aplankė Vilnių privačiai 1919 m. pavasarį. Ilguose pasikalbėjimuose su vysk. Matulaičiu jis patyrė lietuvių ir lenkų santykius, ypač Vilniaus priklausomumo klausimą. Tad Vilniaus problema jam buvo gerai žinoma.

Besirūpinant, kaip pasiekti Kauną, atsirado nepaprasta proga. Lenkų valstybės galva Pilsudskis pakvietė nuncijų Ratti vykti su juo į Vilnių. Ratti pakvietimą priėmė, tikėdamasis iš Vilniaus pasiekti ir Kauną, bet šio plano iš anksto nepasakė.[2]

Keista ir įdomu, kodėl Pilsudskis, vykdamas į Vilnių, norėjo su savimi vežtis ir nuncijų? Greičiausiai dėl to, kad jo pirmasis vizitas Vilniuje 1919.IV.22, kai tik legionieriai išvijo bolševikus iš Vilniaus, vietos katalikams paliko nekokį įspūdį. Apie tai vysk. Matulaitis savo dienoraštyje rašo:

1919.IV.22. Buvo su vizitu Switalskis, generolo Rydz-Smigly adjutantas, jo vardu manęs pasveikinti (...) Jis užsiminė, kad Pilsudskis tuoj atvažiuosiąs, tad kaip mes maną jį sutikti. Norėta, kad aš dalyvaučiau. Atsakiau, kad tai piliečių dalykas. Mes, vyskupai, sutinkame tik savo katalikus valdovus katedrose, bet Pilsudskis dar nėra Lietuvos valdovas. Switalskis jį vadino "Naczelnik Państwa", o jis pats rašėsi "Naczelny Wódz Wojsk Polski".

Balandžio 22 d. pavakare atvyko Pilsudskis. Aušros Vartuose, kaip sakė dekanas, jo laukta, bet jis ten nesustojo, pravažiavo nė kepurių tie ponai nenusiėmę. Kun. Oleszczuk tada su žmonėmis atgiedojo litaniją, prabilo ir pabaigė giesme "Po tavo apgynimo". Jau seniai buvo atėjęs į mane gandas, kad Pilsudskis esąs socialistas, tikyba jam nerūpinti, eąs pasimetęs su savo pačia, prie jo prisiplakusi kažkokia žydaitė. Kiek tame tiesos, nežinau, bet toks gandas atėjo čia iš Varšuvos.[3]

Šį antrą kartą Pilsudskiui atvykus į Vilnių, sutikimas buvo iškilmingas. Kadangi jis atvažiavo drauge su nuncijumi, tai sutikime dalyvavo tiek vysk. Matulaitis su dvasiškija, tiek civilinės valdžios atstovai. Iš stoties svečiai aplankė Aušros Vartus (nors Dievo Motinos paveikslo nepamatė,

nes užuolaidos neatsiskleidė), priėmė legionierių paradą.

Nuncijus Ratti, apsistojęs pas vysk. Matulaitį, tuoj susirūpino, kaip pasiekti Kauną. Bet reikalas nebuvo taip paprastas: tarp lenkų okupuoto Vilniaus ir Kauno nebuvo tiesioginio susisiekimo nei telefonu, nei telegrafu. Teko naudotis Berlyno tarpininkavimu. Ratti šiuo keliu pranešė vysk. Karevičiui norįs aplankyti Kauną ir prašė susisiekimo priemonių nuo demarkacijos linijos. Kol tas reikalas buvo sutvarkytas, užtruko keletas dienų. Tas dienas Ratti Vilniuje nerimavo, negaudamas atsakymo iš Kauno. O laiko buvo nedaug, nes sausio 31 d. tuo pačiu specialiu Pilsudskio traukiniu Ratti turėjo grįžti į Varšuvą.

Pagaliau, ilgai lauktas, atėjo iš Kauno per Berlyną pranešimas, kad svečias Kaune yra laukiamas, ir kad 1920.I.29 rytą, septintą valandą, Vievyje bus jam traukinys į Kauną. Reikėjo tad skubiai išvykti. Tačiau lenkai, kuriems nuncijaus vizitas į Kauną nepatiko, atrodo, sąmoningai tą kelionę trukdė. Tik generolo Szeptyckio rūpesčiu pagaliau buvo paruoštas traukinys, kuris vietoj 7 val. iš Vilniaus išvažiavo tik 10 valandą. Apaštališkąjį vizitatorių lydėjo jo sekretorius Pellegrinetti, marijonas kun. J. Vaitkevičius ir mons. A. Viskantas ("didžio švelnumo ir protingumo vyras" — taip jį charakterizavo Pellegrinetti).

Bet kelionė nevyksta: atvažiavus į Lentvarį, traukinys kraunasi malkas (anglių trūko), ima vandenį. Tad vėl ilgai užtrunka. Atvykus į Vievį, rastas Kauno traukinys su garbės delegacija (prel. P. Januševičius ir kan. Pr. Penkauskas). Vėl nesėkmė: Kauno traukiniui stotyje išstovėjus kelias valandas, garvežio vanduo užšalo (buvo 23 laipsniai šalčio), buvo vargo, kol traukinys pajudėjo pirmyn. Šiek tiek pavažiavus, traukinys sustojo. Iš Kaišiadorių iššaukus kitą garvežį ir prikabinus prie pirmojo, traukinys pamažu slinko Kauno link. Taip vietoj numatytų poros valandų, tik po dešimties valandų kelionės, 1920.I.29 vakare apie 8 val. Kauno stotyje garbingąjį svečią sutiko vysk. Pr. Karevičius, užsienio reikalų

ministras A. Voldemaras, vyr. kariuomenės vadas gen. Liatukas, Valstybės Tarybos pirmininkas baronas St. Šilingas ir vicepirmininkas kun. J. Staugaitis, komendantas plk. A. Birontas. Stotis buvo išpuošta žalumynais. Vyskupo namuose svečio laukė vysk. J. Skvireckas ir visa kapitula.

Apaštališkasis vizitatorius tokio sutikimo nesitikėjo. Jis, kaip vizitatorius, neturėjo įgaliojimų daryti kokius nors pasitarimus, sprendimus, o

Žemaičių vyskupas Pranciškus Karevičius
1861 - 1945

tik norėjo aplankyti vyskupą, susipažinti su bažnytiniu gyvenimu, ištirti kai kuriuos opius klausimus (lenkų skundus) ir visa tai pranešti popiežiui. Jis nebuvo diplomatinis Šv. Sosto atstovas, akredituotas prie Lietuvos vyriausybės (tuo metu tarp Šv. Sosto ir Lietuvos nebuvo diplomatinių santykių), todėl manėsi atvykęs vizituoti ne civilinės, o tik bažnytinės valdžios. Bet valdžios viršūnių sutikimas rodė, kad jis priimamas kaip Šv. Sosto atstovas Lietuvai.

Vykstant Ratti į Kauną, Vilniaus ir Kauno lenkai skundikai, pagal jų anksčiau pasiųstus skundus, sprendė, kad jis, atvykęs į Kauną, suspenduos vysk. Karevičių nuo vyskupiškų pareigų, Kaune pas vysk. Karevičių nenakvos ir tuoj vėl grįš į Vilnių. Taip Vilniuje kalbėjo Pilsudskio kapelionas Plewka-Czynski seminarijos profesoriams ir kapitulos nariams. Toks gandas buvo paskleistas ir tarp Kauno lenkų. Jis pasiekė ir vysk. Karevičiaus ausis.

Vyk. Karevičius 1919 m. lapkričio mėn. buvo gavęs iš Ratti laišką dėl tariamo lenkų persekiojimo Kauno Lietuvoje. Bet, kadangi tas skundas buvo neteisingas, vysk. Karevičius į Ratti laišką net ir neatsakė. Todėl Ratti atvykus į Kauną, vysk. Karevičius, labai jautrus neteisingiems lenkų puolimams ir kaltinimams dar iš senesnių laikų, pasikalbėjime su Ratti užėmė ne gynimosi, bet tam tikro puolimo liniją. Kaip vyko tas pasikalbėjimas, kurį kan. J. Narjauskas vėliau viename pranešime pavadino "audringu", o Pellegrinetti "opių ir erzinančių klausimų svarstymu", sužinome iš paties vysk. Karevičiaus atsiminimų:

Vakarienę pavalgius, kapitulai išėjus, aš svečią įsivedžiau į savo kabinetą ir ištraukęs iš kišenės apašt. vizitatoriaus iš Varšuvos pirm poros mėnesių rašytą laišką, atsiprašiau, kad į jį neatsakiau. Tame laiške jis įspėja, kad vis daugiau ateina skundų, esą kunigai iš sakyklų siundo žmones išžudyti lenkus, prašo, kad aš "positivis argumentis" įrodyčiau, kad tai netiesa. Paskaitęs iš jo laiško tą pastabą ir reikalavimą, aš prabilau:

Ekscelencija, tamsta pirmiau iš denuncijantų pareikalauk, kad jie "positivis argumentis" įrodytų tada, kur ir kokie kunigai taip pasielgė. Juk kan. 1641,1 nustatė: Onus probandi

incumbit ei, qui asserit (pareiga įrodyti yra to, kuris teigia), o nr. 2 sako: Auctore non probante, reus absolvitur (Skundikui neįrodžius, kaltinamasis išteisinamas).

Į tai arkiv. Ratti atsakė:

— Visgi dėlto, kad taip skundžiasi, turi būti bent pusė tiesos.

Tada aš ištraukiau iš kišenės kan. Narjausko man iš Romos pasiųstas fotografijas, kuriose vaizduojamas miškas, jame būrys žmonių, kunigas arnote su asista besėdįs, o kitas kamžoje ir stuloje bekalbąs kažką žmonėms. Puolė tas fotografijas žiūrėti ir mons. Pellegrinetti, ir kun. Viskantas, ir klausinėjo, kas čia vaizduojama.

Aš atsakiau, kad čia vaizduojamos lenkų pamaldos miske netoli Seinų, o tiem vaizdam yra sekantis paaiškinimas: "Récit d'un test oculaire, paleistas gandas, jog per ordre du Nonce Apostolique du Varsovie, l'evêque résidentiel du Seiny devait céder de son cathedral ir kad jo vieton būsiąs introniser mons. l'evêque Jalbrzykowski".

Arkiv. Ratti susijaudinęs pradėjo mosikuoti abiem rankom ir protestuoti: kaip galėjo tai pramanyti ir kaip galima tokiam pranešimui tikėti. Aš neiškenčiau nesijuokęs ir, purtindamas ranka jo alkūnę, atsikirtau:

— Ogi tik neseniai Ekscelencija sakėte, kad turi būti bent pusė tiesos, kai skundžiamasi. Nugis Tamsta esi tokioje pat padėtyje.

Jis vėl kategoriškai paneigė minėto pranešimo tikrumą. Aš tada prabilau:

O vis dėlto Ekscelencija rašėte vyskupui Karosui net du sykiu suokdamas (ragindamas — J.V.) jį net Šv. Sosto vardu apleisti Seinus.

— Aš jam nesuokiau (neraginau — J.V.), o tik patariau vysk. Karosui apleisti minėtas vietas.

— Jeigu apašt. nuncijus Šv. Tėvo vardu duoda vyskupui patarimą, — atsakiau, — tai tas patarimas priimamas kaip įsakymas, o tą Tamstos patarimą visi, kurie apie jį sužinojome, skaudžiai atjautėme. Kai lenkai būtų prisuokę vyskupą apleisti savo sostinę, ne taip būtų skaudu, bet kai tai padarė apašt. nuncijus, tai skausmų skausmas. Juk ir psalmė 54 sako: "Jei mano neprietelis būtų taip padaręs, juk būčiau nukentėjęs, bet tu mano vadas". Vyriausybė norėjo gauti iš vysk. Karoso Jūsų Ekscelencijos minėtus raštus, bet, kadangi buvo rašyta konfidencialiai, tai vysk. Karosas laiškų nedavė.

— Tai nedavė?.. Aš patvirtinau, jog nedavė ir tuo užbaigėme tą reikalą.[4]

Čia tenka padaryti pastabą dėl to Ratti ir vysk. Karevičiaus "audringo" pokalbio, kiek jis liečia Seinų vyskupą Karosą.

Kan. M. Vaitkus savo atsiminimuose "Keturi Ganytojai" (p. 86-91) atpasakoja tą reikalą ki-

taip. Esą Lietuvos žvalgyba pagavusi slaptą Ratti laišką, rašytą lenkų karinei vadovybei fronte, kuriame Ratti rašąs, jog jis sutinkąs, kad lenkų vietinė karinė vyresnybė pašalintų iš Seinų vyskupą Karosą su visomis vyskupijos įstaigomis. Žvalgyba, padariusi to laiško fotokopiją, patį laišką paleidusi, kad pasiektų adresatą. Fotokopija buvusi įteikta vysk. Karevičiui. Vykstant pokalbiui su Ratti ir šiam pareiškus, kad santykiuose su lenkais Lietuvoje reikią laikytis katalikiškos bažnytinės dvasios, vysk. Karevičius vizitatoriui *parodęs* minimo rašto kopiją su klausimu: "Ar čia atsispindi bažnytinė dvasia?" Taip vysk. Karevičius atsigynęs nuo jam daromų priekaištų, ir Ratti daugiau to klausimo nekėlęs.

Dabar, turint po ranka vysk. Karevičiaus atsiminimus, kuriuose jis tiksliai atpasakoja visą tą pokalbį, matyti, kad tokio rašto kopijos jis vizitatoriui neparodęs, o tik pasakęs, jog žinąs, kas buvo rašyta vysk. Karosui. Greičiausiai ne iš žvalgybos, o iš paties vysk. Karoso sužinojo apie tokio rašto ne tik buvimą, bet ir jo turinį. O ir pats rašto turinys yra kitoks, negu rašo kan. M. Vaitkus: ne sutikimas, kad vysk. Karosas būtų karinės valdžios pašalintas iš Seinų, o tik vyskupui patarimas iš fronto zonos pasitraukti.

Gali kilti klausimas, koks buvo tokio nediplomatiško Ratti rašto pagrindas. Gal tai buvo noras vyskupą Karosą apsaugoti nuo pavojaus, kuris jam grėsė iš lenkų pusės. Kai 1919.VIII.23 lenkai užėmė Seinus, tuoj prasidėjo žiaurus lietuvių persekiojimas. Buvo uždarytos visos lietuviškos įstaigos, kunigų seminarija (klierikai per fronto liniją ištremti į Lietuvos pusę), suardyta vyskupo kurija, o kapitulos nariai lietuviai kan. J. Narjauskas ir prel. Al. Grigaitis suimti ir įmesti į kalėjimą. Tik griežtai Ratti intervenavus, juodu po ilgesnio kalinimo buvo paleisti, bet turėjo išsikelti į Lietuvą. Taigi buvo pavojus, kad ir vysk. Karoso lenkai nepagailės ir jis atsidurs kalėjime. Tokioje situacijoje Ratti galėjo vysk. Karosui patarti iš Seinų pasišalinti, kad nesulauktų kapitulos narių lietuvių likimo. Ar tikslus

buvo Ratti patarimas, ar jis verčiau turėjo Seinų vyskupą ginti nuo jam gresiamo pavojaus, nežinant smulkiai viso to epizodo aplinkybių, šiandien sunku spręsti. Viena tik galima pastebėti, kaip tą patį faktą skirtingi asmenys skirtingai atpasakoja, nors kan. M. Vaitkus sakosi ano pokalbio atpasakojimą girdėjęs iš paties vysk. Karevičiaus. Bet kartą girdėti dalykai, laikui bėgant, susipina su gandais, komentarais, ir tikrovė apsivelka kitokiu rūbu. Kan. M. Vaitkus rašė savo atsiminimus senatvėje, daug laiko nuo anų įvykių prabėgus, tad ir jam, visai be blogos valios, galėjo taip, o ne kitaip atrodyti.

Vizitatorius Ratti pas Kauno benediktines

Rusų valdžiai naikinant vienuolynus, Kauno benediktinių vienuolynas buvo paliktas natūraliam išnykimui. Neleista buvo priimti naujų narių. Pasakojama, kad seserys, mirus vienai senai vienuolei, jos vieton priimdavusios kitą, pavadindamos mirusiosios vardu. Taip Kauno benediktinių vienuolynas išsilaikė iki I pasaulinio karo. Į vienuolyną nuo seno buvo priimamos tik dvarininkų ir didikų dukterys lenkės. Atsikuriant nepriklausomai Lietuvai, Kauno benediktinės pasidarė lenkystės lizdas. Jos į vienuolyną nenoriai priimdavo lietuvaites, save skelbė Lenkijos vienuolėmis. Vysk. Karevičius atliko vienuolyno vizitaciją, padarė kai kurių reformų, dėl to benediktinių buvo įskųstas Varšuvos nuncijui ir net Romai. Ratti norėjo asmeniškai ištirti to vienuolyno klausimą ir pareiškė noro aplankyti benediktinių vienuolyną. Tas vizitas, suprantama, negalėjo patikti nei bažnytinei, nei civilinei vyresnybei. Kaune vis dar buvo įspūdis, kad į Kauną atvyko lenkiškumo gynėjas.

Vysk. Karevičius po aukščiau atpasakoto "audringo" pasikalbėjimo, nusitęsusio iki išnaktų, toliau rašo:

Bent kiek atsilsėjus, aš padariau sekančią pastabą: "Jūsų Ekscelencija telegrama iš Vilniaus man pavedėte, kad aš vyriausybę paprašyčiau prisiųsti į Vievį ekstra traukinį Tamstai į Kauną atvykti. Ministras paklausė: Ar Tamsta tikrai

esi Apaštalų Sosto Lietuvai Vizitatorius? Aš atsakiau: "Nė jokio tam neturiu iš Apaštalų Sosto pranešimo, tik iš jo patikimo asmens, būtent vysk. O'Rourke, girdėjau, kad Varšuvos Apašt. Nuncijus esąs ir Lietuvai bei Latvijai ir Estonijai Apaštališkuoju Vizitatorium".

Į tai arkiv. Ratti atsikirto:

— Tai Apaštalų Sosto dalykas Tamstai apie mano paskyrimą pranešti.

— Man nepatogu, — atsakiau, — tuo klausimu pačiam kreiptis į Apaštalų Sostą, ypač, kad Jūsų Ekscelencija turite savo paskyrimo dokumentus ir man galėtumėte parodyti, jų autentišką nuorašą pateikti. Nedrąsiai, iš tolo priminiau jam kan. 200, kur sakoma: Tas, kuris save vadina delegatu, turi pareigą savo paskyrimą įrodyti.[5]

Vysk. Karevičius, kiek žinoma, nebuvo formalistas. Tačiau šiuo atveju jis nepasitenkino žinia, gauta iš Rygos vyskupo, kuris gavęs pranešimą apie Ratti paskyrimą vizitatorium ir Pabaltijo kraštams, Romos įsakymu apie tai pranešė ir vysk. Karevičiui. Bet jam tokio pranešimo neužteko. Norėjo formalaus arba Romos, arba paties vizitatoriaus rašto. Kai visa tai priminė vizitatoriui, suprantama, kad šaltumo atmosfera pokalbyje nepasikeitė. Dėl benediktinių vysk. Karevičius rašo:

Benediktinės rašo skundus į Varšuvą dėl jų persekiojimo. Nuncijus, matytis, žymia dalimi jais patikėjo. Dėl to jis pareiškė norįs rytoj aplankyti vienuoles benediktines, o po to 10 val. celebruoti katedroje pontifikalines Mišias. Aš jam pateikiau "Actus visitationis canonicae monasterii monalium Ord. S. Benedicti", surašytus kan. Jokubauskio, pasirašytus vizitatorių kan. Paltaroko ir kun. Aleknos. Abu su Pellegrinetti kibo į tuos aktus, o aš atsisveikinau. Iš juodviejų išėjau su kun. Viskantu. Jis kibo į mane, kam aš taip griežtai užpuolęs Apašt. Vizitatorių. Be to, jis pranešė, kad arkiv. Ratti niekam iš vyriausybės vizito nedarysiąs. Po Mišių aplankysiąs seminariją ir išvažiuosiąs. Aš atsakiau:

— Tada ir iš Lietuvos vyriausybės niekas nė į jo Mišias neateis, net ir ekstra traukinio nepatogų prašyti. Kodėl gi negalėtų vizituoti Prezidentą, revizituoti jį stotyje pasitikusius ministrus. Tada ir jie atvyktų į katedrą, ir čionai jam savo pagarbą pareikštų, ir drauge pietų pavalgytų.

— Aš eisiu ir tai jam persakysiu, — atsakė kun. Viskantas.

Visa tai referavo Vizitatoriui. Po valandėlės grįžęs, pareiškė:

— Jo Ekscelencija sutinka po pusryčių aplankyti seminariją ir tuos ministrus, kurie jį sutiko stotyje.

Rytojaus dieną arkiv. Ratti, mons. Pellegrinetti, kan. Jokubauskio lydimi, nuvyko pas benediktines. Seminarijos rek-

torius buvo žadėjęs atsiųsti arklius su šlajelėmis, bet susivėlino. Taigi svečiai nuėjo pėksti.

Tenai jie kan. Jokubauskiui pareiškė, kad jis galįs eiti namo. Jo vieton benediktinėms lenkėms tinkamesniu vertėju laikė jų buvusį kapelioną, mano pašalintą, kan. Kriškijoną.[6]

Pas benediktines Vizitatorius užtruko virš valandos. Katedron atvyko prezidentas, keli ministrai, Tarybos pirmininkas ir vicepirmininkas, o arkivyskupas iš benediktinių grįžti nesiskubino. Pasiunčiau vyskupo namų portjerį (durininką — J.V.) Petrą Čėsną, lenką, kad prašytų vyskupą eiti Mišių, nes katedroje jo laukiama. Greit jis atvyko[7] (Pavėlavo visą valandą. O buvo šalta žiemos diena. — J.V.).

Vizitatorius Ratti Kauno katedroje

Kaip vizitatorius Ratti buvo priimtas Kauno katedroje, pasakoja vysk. Karevičius savo atsiminimuose:

Aš su kapitula, kaip reikalauja ceremonialas, sutikau jį ir po baldakymu įvedžiau į bažnyčią. Aplankius Švč. Sakramentą ir jam atsiklaupus prie didžiojo altoriaus, atgiedojau pontifikalo ingresui skirtas maldas, nuvedžiau jį iki vyskupo sosto ir paprašiau jame atsisėsti, o patsai, kiek paėjęs, su mitra ir pastoralu rankoje, prabilau į jį:

— Palaimintas, ateinantis Viešpaties vardu. Osana aukštybėse! Pirmuosius Lietuva su Apaštalų Sostu santykius pradėjo XIII amžiuje. 1251 m. Lietuvos kunigaikštis Mindaugas pranešė Šv. Tėvui Inocentui IV apie savo krikštą, pavesdamas save ir savuosius popiežiaus globai. Šv. Tėvas pagarbos bula pasveikino Mindaugą ir įsakė Kulmo vyskupui apvainikuoti jį Lietuvos karaliumi.

Paskiau Didieji Lietuvos kunigaikščiai — Gedeminas, Kęstutis, Algirdas, Jogaila, Vytautas taip pat rūpinosi Lietuvos katalikybe ir palaikė su Apaštalų Sostu ryšius, darė sutarčių prieš užpuolikus ir prispaudėjus kryžuočius ir ieškojo Šv. Tėvo pagalbos. Taip antai, 1416 m. Jogaila ir Vytautas nusiuntė į Konstancos Vyskupų Susirinkimą savo gausingą (70 žmonių — J.V.) Žemaičių arba Samogitų pasiuntinybę, kuri Susirinkime išdėstė daug priespaudų ir prašė, kad Žemaičiuose, Varniuose būtų įkurta vyskupija.

1417 m. vyskupija buvo įsteigta ir ją 1421 m. popiežius Martynas V tam tikra bula patvirtino. Paskesniuose amžiuose Lietuva su Lenkais sudarė vieną Lietuvos-Lenkijos respubliką. Ir savo santykius su Apaštalų Sostu vykindavo su Lenkų-Lietuvių valdžia. XVIII amžiaus pabaigoje Lenkų-Lietuvos valstybė prievarta buvo išardyta. Didesnė Lietuvos dalis teko Rusams. Nuo tų laikų iki Didžiojo karo pradžios Lietuvos reikalai su Apaštalų Sostu oficialiai buvo atliekami su rusų valdžia, o informacijų Bažnyčios reikalais duodavo lenkai.

Kauno katedra

Džiaugiuosi, kad pop. Benediktas XV daug parodė palankumo Lietuvai karo metu: paskyrė Lietuvių Dieną visame pasaulyje, pats Lietuvos reikalams paaukojo, leido Lietuvos vyskupų atstovą būti prie Apaštalų Sosto ir atsiuntė savo atstovą Ekscelencijos asmenyje.

Kristaus Bažnyčia gerai gyvuoja ir yra nenugalima, nes yra sutvarkyta, kaip kareivių eilė: tikintieji su savo ganytojais, ganytojai su vyriausiuoju Ganytoju yra tvirtais ryšiais savo tarpe susirišę.

Esam tikri, kad Jo Ekscelencijai pas mus važiuojant, niekas kitas nerūpėjo, tik tai, kad mūsų vyskupijoje minėtus santykius tarp tikinčiųjų ir ganytojų pažintum ir Apaštalų Sostui pristatytum ir sustiprintum, o radęs kai kuriuos trūkumus juos pašalintum. Visa tai Jo Ekscelencijai iš širdies išdėstęs, kaip kitados Kristų Viešpatį, įžengiantį į Je-

ruzalę, linksmai pasitikdami, žydai giedojo Osana, taip ir mes Jo Ekscelenciją, Kristaus Viešpaties Vikaro vardu į mūsų žemę įžengusį, sveikiname linksmai: Palaimintas, kurs ateina Viešpaties vardu. Osana aukštybėse, ir linkiu Tamstai, atliekant šią vizitaciją, tinkamai ją atlikti ir prašom sūniškus mūsų prašymus pateikti Apaštalų Sostui ir Apaštalų Sosto vardu mus laiminti.[8]

Į vysk. Karevičiaus pasveikinimą, pasakytą, rodos, lotynų kalba, arkiv. Ratti atsakė irgi lotyniškai maždaug taip:

Šviesiausias Vyskupe, Gerbiamieji svečiai ir tikintieji piliečiai. Nupasakoti čia lietuvių nuo senųjų laikų su Apaštalų Sostu santykiai dar daugiau padidino šios dienos iškilmes. Jūsų vargai, jūsų sunki padėtis Apaštalų Sostui žinomi. Apaštalų Sostui jūsų ištikimumas yra labai brangus. Šv. Tėvas pakartotinai man sakė: "Eik, išklausyk ir pranešk man Lietuvos žmonių dvasios reikalus". Aš pakartotinai apie tai esu galvojęs, apie tai esu svajojęs, ir štai šiandien aš, menkiausias žmogus, atstovauju jums Šv. Tėvą. Ir dvasinei, ir pasaulinei jūsų valdžiai, kurios atstovus čia matau, sakau širdingą dėkui už malonų sutikimą ir priėmimą, ir tą širdingą prie Apaštalų Sosto ir tikėjimo prisirišimą, kurį rodote čia, aplink mane susirinkę. Karo jums padarytos nelaimės, jūsų reikalai ne tiktai bus mano tinkamai pristatyti Šv. Sostui, bet Šv. Tėvas bus įtikintas jūsų reikalais. Pasimelskime bendrai: aš už jus, jūs už mane, kad Dievas išklausęs jūsų maldų, palaimintų jūsų dvasios ir Tėvynės reikalus.[9]

Grįžęs po iškilmingų pamaldų į vyskupo rūmus, Ratti pusryčiaudamas papasakojo, kad jam lenkės benediktinės nusiskundžiusios jų kapeliono kan. Kriškijono atleidimu iš dvasios tėvo pareigų. Esą vyskupas tai padaręs, visiškai Kriškijono netardęs. Vysk. Karevičius atsakė dėl to napegrįsto nusiskundimo. Jis neleidęs tardyti Kriškijono, nes vizitatoriai yra buvę jo mokiniai. Vizitacijos metu paaiškėjo kai kurie netikę dalykai. Pvz., Kriškijonas nuolat vienuolėms peikė lietuvius kunigus. Vienuolyno vyresnioji Kolumba Baranowska (1875-1960-70) vakarais Kriškijonui ištisas valandas skaitydavo H. Sienkiewicziaus romanus, užmiršdama net nueiti į bendras pamaldas su kitomis seserimis. Bet jeigu kun. Kriškijonas nori būti tardomas, tai vysk. Karevičius kad ir rytoj paskirsiąs tam komisiją.

— Ne, nereikia, — atsakė arkiv. Ratti.

Atsikėlęs po pusryčių, Ratti priėjo prie vysk.

Valančiaus paveikslo ir balsiai ištarė: "Volončiauskas, Dambrauskas". Vysk. Karevičius paaiškino:

To vyskupo archyve yra nemalonių dvarininkams dokumentų. Pvz., jauni grafai karininkai liepdavo kaimo merginas ar gražias žmonas atvesti į dvarą ir versdavo jas pasiduoti paleistuvystei, o kurios tam priešindavosi, plakdavo rykštėmis. Vysk. Volončiauskas sudraudė tuos piktintojus, pagrasino skųsiąs aukštesnei karo vyresnybei. Arba, kitas stambus dvarininkas susivėlinusį žmogų atvykti į baudžiavą, liepė plakti, o kai jam pasakyta, kad tas žmogus beplakkamas apalpo ir gal mirs, tai ponas atvykęs, grabnyčią užsidegęs, pažibino iki mirties.[10]

Vizitatorius Ratti kunigų seminarijoje

Arkiv. Ratti, vysk. Karevičiaus ir kelių kitų dvasininkų lydimas, aplankė kunigų seminariją, kur jį sutiko rektorius prel. J. Maciulevičius — Maironis ir nusivedė į išpuoštą salę. Ten jau laukė susirinkę profesoriai ir klierikai. Įeinant svečiui į salę, choras sugiedojo "Gratulamur Tibi", paskui rektorius prabilo lotyniškai, sveikindamas tokį retą ir brangų svečią, atvykusį iš Romos, kur "mūsų tikėjimas, viltis ir meilė, kur mazgas rišantis mus su katalikiškuoju pasauliu". Maironis pabrėžė, kad kunigai, baigę seminarijos mokslus, visada pasižymėjo ir pasižymi karštu tikėjimu ir prisirišimu prie Apaštalų Sosto. Iš Romos jie semiasi patvaros ir paramos, bet drauge nori, kad susisiekimas ir ryšys su Roma dabar jau būtų tiesioginis, be tarpininkų. "Tuo būdu Roma sužinotų, kad mūsų dvasininkai, net jaunesnieji, nėra, kaip, rasit, mūsų priešų pranešama, apsikrėtę siauru nacionalizmu ar kitais per daug pasaulietiškais pradais. O jei jie arčiau, kaip kitur, eina su žmonėmis, tai dėl to, kad nenori jiems likti svetimi, nenori palikti ganytojais be ganomųjų".

Baigdamas savo kalbą, Maironis išreiškė apgailestavimą, kad suvargusiems per karą, apgriautuose ir sunaikintuose seminarijos rūmuose, neteko Šv. Tėvo atstovą priimti iškilmingiau, tačiau išorinius trūkumus papildo meilės ir prisirišimo jausmai, kuriuos vizitatorius teiksis perduoti Šventajam Tėvui.

Po rektoriaus kalbos klierikų choras pagiedojo "Tu es Petrus". Ratti atsakė lotyniškai, iš širdies dėkodamas rektoriui ir jo vedamai seminarijai už išreikštus prakilnius jausmus. Be reikalo rektorius apgailestaująs negalėjęs iškilmingiau jo priimti. Gražesnio sutikimo jis negalėjęs laukti, nes kur širdis, ten daugiau nieko nereikia. Jis džiaugiasi, kad jauni kunigai čia auklėjami prie Šv. Tėvo prisirišimo dvasia; nepeikiama, kad jie artimi žmonėms, jų daugumai. Taip turį ir būti, nes būtų klaida, jei, atsitolinę nuo žmonių, prarastų įtaką. Jam malonu būti auklėtinių tarpe, nes čia jis atsimenąs savo jaunas dienas. Seniai norėjęs atvykti į Žemaičių vyskupiją, bet dabar, nors trumpai atlankęs, jau žinosiąs kelią.

Suteikęs Šv. Tėvo palaiminimą, Ratti jau buvo beišeinąs, bet klierikai dar sugiedojo kun. B. Andruškos parašytą kantatą. Vizitatorius sustojo ir išklausė jos iki galo. Pasakęs dar kartą ačiū už malonų priėmimą, pažadėjo pranešti Šv. Tėvui geriausius čia gautus įspūdžius. Baigė prancūzišku sakiniu: "Adieu, sans adieu", vadinasi, iki pasimatymo.

Kai Ratti buvo išrinktas popiežiumi, 1922 m. seminarijos rektorius Maironis didžiojoje seminarijos salėje ties katedra, iš kurios kalbėjo Ratti, įtaisydino marmuro lentą su lotynišku tekstu, skelbiančiu, kad iš šios vietos yra kalbėjęs popiežius Pijus XI, tebebūdamas dar apaštališkuoju vizitatoriumi Lietuvai. Iš tikrųjų, Pijus XI buvo vienintelis istorijoje popiežius asmeniškai aplankęs Lietuvą.

Iš seminarijos Ratti automobiliu nuvažiavo vizituoti prezidentą. Paskui aplankė vyr. kariuomenės vadą, užsienio reikalų ir susisiekimo ministrus, be to, dar ir Prancūzų misijos šefą.

Iškilmingi pietūs Vizitatoriui pagerbti

Tuoj po antros valandos vysk. Karevičius suruošė svečiui pagerbti iškilmingus pietus. Dalyvavo valstybės prezidentas, vyskupai Karevičius ir Skvireckas, Valstybės tarybos pirmininkas St.

Šilingas, ministrai L. Noreika, A. Voldemaras, V. Čarneckis, visi kapitulos nariai, Ratti palydovai kun. J. Vaitkevičius, kun. A. Viskantas ir mons. Pellegrinetti.

Vysk. Karevičius savo atsiminimuose aprašo, kaip jis svečius susodinės prie stalo: vienoje stalo pusėje — arkiv. Ratti, jo dešinėje prof. Voldemaras, kairėje Maironis. Antroje stalo pusėje prieš vizitatorių: prezidentas A. Smetona, jo dešinėje vysk. Karevičius ir kairėje vysk. Skvireckas. Tai papasakojęs, vysk. Karevičius pridėda: "Gal Nuncijus, matydamas mane ir vysk. Skvirecką atsisėdusius greta Prezidento, padarė išvadą, kad esava glaudžiau susiję su savo vyriausybe, negu su Apaštalų Sosto atstovu".

Pietų metu buvo pasakyta kalbų-sveikinimų. Pirmasis prabilo prezidentas A. Smetona. Atmindamas tėvišką globą, kurią Šv. Sostas teikia Lietuvai, pakėlė taurę už Šventąjį Tėvą. Ratti atsakydamas pakėlė taurę už Lietuvos valstybės prezidentą. Paskui vysk. Karevičius sveikino svečią, reikšdamas jam geriausių linkėjimų. Ratti atsakė dėkodamas Žemaičių vyskupui už pavyzdingą Lietuvos Bažnyčiai vadovavimą, teikė linkėjimų visai Lietuvos dvasiškijai ir visiems tikintiesiems.

Toliau kalbėjo užsienio reikalų ministras prof. Voldemaras. Pasakė maždaug taip:

Kai aš, daugiau kaip prieš metus, kalbėjausi Lietuvos Bažnyčios reikalais su Müncheno nuncijum Pacelli, jis pasakė, kad jo paties šiame klausime vaidmuo buvęs tarpininkauti tarp Šventojo Sosto ir lietuvių. Jis tik galėjęs į Romą pasiųsti visus lietuvių prašymus, pats negalėdamas kištis į lietuvių pageidavimų sprendimą. Nuncijus Pacelli pridėjo, kad ateityje lengviau būsią lietuviams savo troškimus aprūpinti, nes neseniai paskirtas Lenkams atskiras nuncijus, kuris būsiąs ir Lietuvos, ir visų Europos Rytų vizitatorius. Jis galėsiąs nusiųsti Apašt. Sostui lietuvių pageidavimus ir paremti juos, nes jis turėsiąs progos vietoje susipažinti su Lietuvos Bažnyčios reikalais.

Tada aš pirmą kartą sužinojau apie arkiv. Ratti paskyrimą. Nuo to laiko lietuviai laukė atsilankant ir padėsiant sutvarkyti Bažnyčios santykius. Dabar atvyko mūsų seniai lauktas malonus svečias. Privačiai iš jo girdėjom, kiek jis pats norėjęs atsilankyti į Lietuvą kuo veikiau, tik aplinkybės ligšiol jam neleidusios tą savo norą įvykdyti. Šios

aplinkybės, neleidusios jam per pusantrų metų Lietuvos pamatyti, nepagerėjo, tik, rasit, pablogėjo. Nors Jo Prakilnybė tikrina, kad jis netrukus ir ilgesniam laikui pasistengsiąs mus atlankyti, bet kažin ar tos aplinkybės leis įvykdyti šį norą.

Taigi, kad mums ir malonu šnekučiuotis pašaliniais reikalais, mes turime sunaudoti tą nedaug laiko, kol mūsų aukštasis Svečias tarp mūsų, ir priminti jam apie sopiamiausius Lietuvos Bažnyčios reikalus.

Kas taria sopiamiausį mūsų Bažnyčios klausimą, tuo pačiu jis pasako lietuvių lenkų santykius. Kad jie nėra tokie, kokie turėtų būti, visiems žinoma. Šiuo atveju norėčiau priminti pagrindinę mūsų liniją, kurios mes trokštame laikytis santykiuose su kaimynais. Savo elgesio pagrindu mes imame Kalno Pamokslo dėsnius, kurie yra kilniausi krikščionybės dėsniai. Iš jų labiausiai mums atmintini: "Palaiminti taikdariai, nes jie bus vadinami Dievo vaikais; palaiminti, kurie persekiojami dėl teisybės, nes jų yra dangaus karalystė". Mes norėtume, kad teisybė ir taika įvyktų visame pasaulyje, o ypač tarp mūsų ir mūsų kaimynų.

Jei mūsų dvasininkai gali ramintis ir raminti persekiojamuosius lietuvius, kad už tai jiems pažadėta dangaus karalija, tai mums, pasaulinės valdžios atstovams, taip toli eiti sunkoka. Mūsų pareiga rūpintis kasdieniniais mūsų gyventojų reikalais ir stengtis juos patenkinti ne dangaus karalystėje, tik čionai, šioje ašarų pakalnėje. Mūsų rūpestis, bedarant taiką aplinkui, apsaugoti ir lietuvių bažnytinius reikalus, tikimės ras karščiausią rėmėją Jūsų Ekscelencijos asmenyje. Mes matome, kaip Didžiojo karo metu Šv. Tėvui buvo skaudu matyti krikščionis einant vienus prieš kitus. Mes esame tikri, kad ir Jo atstovas, aukštasis mūsų Svečias, turi tų pačių jausmų lietuviams ir lenkams, ir tai dar Bažnyčios reikaluose.

Šiai negerovei pašalinti labai reikalinga, kad Lietuva turėtų pas save nuolatinį Apaštalų Sosto atstovą, kuris čionai vietoje galėtų susipažinti su mūsų visais reikalais ir padėtų juos tinkamai išspręsti. Mes tikri, kad Jo Ekscelencija arkiv. Ratti karštai parems pas Šv. Tėvą šį reikalą.

Kiek mes čionai turėjome svečių iš svetimų kraštų, besiskirdami visi jie tvirtindavo, kad jiems sugrįžus į jų tėvynę, tenai būsią vienu lietuvių draugu daugiau. Tikimės, kad tas pats atsitiks ir mūsų aukštajam Svečiui. Taigi už jo sveikatą keliu savo taurę. Valio![11]

Voldemaras kalbėjo prancūziškai, gana ilgai. Vysk. Karevičius pastebi, kad arkiv. Ratti gal nesitikėjo rasiąs tokią inteligentišką asmenybę Kauno Lietuvoje. Kai Voldemaras savo kalbos gale išreiškė pageidavimą, kad sekantį kartą Apaštalų Sosto atstovas jau nebe iš Varšuvos, bet tiesiai iš Romos aplankytų Lietuvą, atrodė, kad tas Ratti nelabai patiko, tačiau jis vis tiek susidau-

žė taurėmis su Voldemaru ir kitais svečiais.

Apie Voldemaro kalbą vysk. Karevičius pastebi:

Voldemaras papildė mano katedroje kalbos posakį, kad Apaštalų Sostas žinias apie Lietuvą sėmė daugiausia iš lenkų ir kad dabar pop. Benediktas XV sudarė džiaugsmo priimdamas Lietuvos Episkopato atstovą (kan. J. Narjauską — J.V.) pas save ir atsiųsdamas savo atstovą pas mus asmenyje Jo Ekscelencijos. Tolesnes išvadas man, kaip vyskupui, nederėjo daryti, padarė jas tiksliai min. Voldemaras.[12]

Valstybės tarybos pirmininkas St. Šilingas sveikino vizitatorių Ratti maždaug tokiais žodžiais:

Esu laimingas Lietuvos atstovybės — Valstybės Tarybos vardu pasveikinti Jūsų Ekscelenciją ir pareikšti jam, tiesioginiam Šv. Sosto atstovui, tos meilės jausmų, kurių lietuvių tauta visuomet jaučia Šv. Tėvui.

Šia proga noriu priminti štai ką: 1917 m. visos Lietuvos žemės atstovai suvažiavo į Vilnių, į konferenciją. Konferencija iškėlė Lietuvos nepriklausomybės obalsį ir, išrinkus Lietuvos Tarybą, pavedė jai tą obalsį įvykinti. Šv. Sostas, vienintelis iš visų pasaulio valstybių, sveikino tuomet konferenciją ir suteikė palaiminimą jos darbams. Tai buvo padaryta Šv. Tėvo atsiųstu raštu konferencijos pirmininkui Dr. J. Basanavičiui (Čia Šilingas perskaitė ištisai iš Vatikano 1917.XII.6 gautąjį kard. Gasparri pasirašytą popiežiaus Benedikto XV palaiminimą[13]). Šv. Tėvo palaimintai Lietuvos Tarybai gerai klojosi. Sunkiausiomis aplinkybėmis dirbant, pavyko išsaugoti Lietuvos laisvę ir sukurti nepriklausomos Lietuvos pagrindus.

Dabar mūsų valstybė eina į antrąjį savo gyvenimo laikotarpį. Veikiai susirinks steigiamasis Lietuvos seimas. Ir šiandien, kaip anuomet, atsistoję naujų gyvenimo lyčių angoje, vėl gauname iš Šventojo Tėvo palaiminimą, tik jau šiuo atveju ne raštu, o tiesiog iš Šventojo Tėvo atstovo, iš Jūsų Ekscelencijos. Taigi kupini geros vilties, žiūrim į ateitį ir tikim, kad Jūsų Ekscelencijos atvežtasis Šv. Tėvo palaiminimas teiks mūsų kraštui laimės, o mūsų teisingam Tėvynės laisvės sergėjimo darbui kloties.

Džiaugiames šiandien ingreso metu katedroje išgirdę iš Jūsų Ekscelencijos lūpų, jog Lietuvos ir Šventojo Sosto santykiai, visuomet buvę širdingi ir artimi, dabar bus dar artimesni. Turime vilties, kad tam betarpiškam susiartinimui daug prisidės Jūsų Ekscelencijos atsilankymas ir užtarimas.[14]

Po ilgokai užsitęsusių pietų Ratti skubinosi grįžti atgal į Vilnių. Jis per Berlyną gavo dvi telegramas, raginančias greitai grįžti į Vilnių. Lenkams, matyt, rūpėjo, kad jis per ilgai neužtruktų Kaune. Ratti, prieš išvykdamas, suteikė

vysk. Karevičiui raštu įgaliojimą apeliacine bažnytinio teismo instancija laikyti Seinų vyskupijos tribunolą, nes Mogiliavo bažnytinis teismas buvo nepasiekiamas.

Nemalonumai išvykstant iš Kauno

Vizitatorių palydėti į stotį vysk. Karevičius paskyrė du kunigus mokančius itališkai: Šovą ir Jokūbauskį. Jie turėjo nupirkti bilietą ir įsodinti svečią į traukinį. Keleiviams susėdus į vagoną ir išmušus skirtai valandai, traukinys nejuda. Taip belaukiant praėjo gana daug laiko. Tada kun. Jokūbauskis nubėgo teirautis, kokia tokio vėlavimosi priežastis. Jam buvo paaiškinta, kad laukiama kažkokio anglų generolo. Kun. Jokūbauskis tą ir pasakė vizitatoriui, kuris parodė savo nepasitenkinimą, kad popiežiaus atstovui rodoma mažiau dėmesio, negu kaškokiam generolui. Tik dabar kun. Jokūbauskis suprato savo nediplomatinę klaidą. Susizgribęs nubėgo pas garvežio mašinistą, įspraudė jam į delną ostrublių, ir traukinys pagaliau pajudėjo. Vysk. Karevičius savo atsiminimuose tą Ratti iš Kauno išvažiavimą taip atpasakojo:

Stotyje su nuncijum ir jo palydovais buvo leista drauge važiuoti tuo pačiu traukiniu su anglų generolu. Šis kažkodėl vėlinosi atvykti į stotį taip, jog nuncijus pradėjo nekantrauti. Kun. Viskantas, išėjęs į peroną, kreipėsi į komendantą karininką Birontą, kad, nelaukdamas anglų generolo, leistų traukinį į Vievį. Bet Birontas stačiokiškai atsakė:

— Mūsų dabartinėse aplinkybėse, svarbiau skaitytis su anglų generolu, negu su Varšuvos nuncijum.

Pagaliau sulaukta generolo. Specialus traukinys pajudėjo į Vievį, išveždamas aukštąjį Svečią.[15]

Šį kartą prie demarkacijos linijos nebuvo jokių kliūčių, ir 1920.I.30 vėlai naktį Ratti jau buvo Vilniuje, o po vidurnakčio išvažiavo į Varšuvą. Ratti sekretorius mons. Pellegrinetti savo užrašuose sausio 31 d. pažymėjo: "Paliekama gražųjį Vilnių, bet neturtingą, ginčijamą, pilną vargo ir ligų, kurio virš trečdalis gyventojų pradingo arba žuvo. Koks bus jo galutinis likimas?.."

Grįžęs į Varšuvą, Ratti 1920.II.20, kaip apaštališkasis vizitatorius Lietuvai, atsiuntė vysk. Ka-

revičiui, respublikos prezidentui ir Valstybės tarybos prezidiumui padėkos raštus.

Konkretūs Vizitatoriaus Ratti Kaune apsilankymo vaisiai buvo tokie:

1. Vysk. Karevičius gavo iš Varšuvos nunciatūros 1920.VI.28 raštą, pranešantį, kad Šv. Vienuolių Kongregacija yra nusprendusi, jog Kauno benediktinių vienuolynas išimamas iš vietos vyskupo jurisdikcijos ir ateityje bus tiesioginėje Šv. Sosto žinioje, o jurisdikciją tam vienuolynui vykdys nuncijus.

2. Kauno katedra 1921.IV.26 pakelta į bazilikos rangą.

3. Vatikano valstybės sekretorius kard. Gasparri 1921.XI.20 pranešė vysk. Karevičiui, kad jėzuitas Antoninas Zecchini yra paskirtas Lietuvai ir kitoms Pabaltijo valstybėms vizitatoriumi. Taigi — jau atskiras nuo Varšuvos nuncijaus.

Ką Ratti galvojo ir koks buvo jo įspūdis po tos kelionės į Vilnių ir Kauną, matyti iš pranešimo Šv. Sostui, pasiųsto 1920.II.14. Apsvarstęs ir pateikęs siūlymų religiniais klausimais, kurie jam rūpėjo pirmoje vietoje, pridėjo: "Galbūt bus prieita prie lenkų-lietuvių konfederacijos. Bet, atrodo, kad Vokietija ir Anglija priešinsis. Pirmoji, kad turėtų atvirą kelią į Rusiją, antroji — kadangi labiau norėtų regėti Lietuvą (kuri turėtų priėjimą prie Klaipėdos) mažų Baltijos valstybių konfederacijoje, britų globojamoje". Jis tikisi, "lietuvius esant taikingesniais", o lenkuose tikisi "pažiūrų platumo ir kilnumo, kurios būtų geriausia ir naudingiausia politika". Religiniu požiūriu, rašo Ratti, "man atrodo, kad turi pagrindo tie, kurie nori geros, protingos ir nuoširdžios Lietuvos vienybės su Lenkija". Tačiau, taip rašydamas Ratti, kaip aiškina Pellegrinetti, "neturėjęs nei Lietuvos aneksijos, nei protektorato idėjos". "Jeigu Lietuva, — dėstė Ratti Šv. Sostui, — nebus su Lenkija, tai, būdama maža ir savyje nepakankama, būtinai turės remtis Vokietija, arba Rusija, arba Anglija, vadinasi, trumpiausiu laiku priklausyti daugiau ar mažiau nuo vienos šių valstybių malonės". Ratti samprotau-

ja ir reiškia baimės dėl "didelio pavojaus ir grėsmės, jeigu ne iš Anglijos pusės, tai tikrai iš Vokietijos ir Rusijos, kurios pagal savo senus papročius ir paties įgimto bei instinktyvaus atitinkamų masių spaudimo veikiamos, nenustos vokietinti ar rusinti, ne be to, kad neturėtų kovoti prieš gyvas antipatijas, pasipriešinimus, atoveikius, kuriuos priešo pinklės, smurtai, persekiojimai paprastai sukelia ir pažadina". Savo pranešimą Ratti baigia siūlymu paskirti apaštališkąjį vizitatorių atskirai Vilniaus, Seinų ir Žemaičių vyskupijoms.

Šiandien iš tolo žiūrint į tuos ano meto Šv. Sosto vizitatoriaus samprotavimus ir numatymus, matyti, kad Ratti kai ko nenuspėjo, būtent, "maža ir savyje nepakankama" Lietuvos valstybė išsilaikė be kitų pagalbos ir dar apgynė savo nepriklausomybę. Dvidešimt su viršum metų nepriklausomos Lietuvos gyvenimo parodė, kad ir maža valstybė gali išsilaikyti ir gražiai tvarkytis, daryti pažangą. Tačiau kitas Ratti numatymas — nuolatinis Lietuvai pavojus iš Vokietijos ir Rusijos pusės, — nebuvo be pagrindo.

Baigiant šį skyrių, reikia dar bent trumpai paminėti to pagarsėjusio Kauno benediktinių vienuolyno likimą.

Kai 1921.XI.19 popiežius Benediktas XV paskyrė jėzuitą Antoniną Zecchini Lietuvai, Latvijai ir Estijai apaštališkuoju vizitatoriumi, pastarasis 1922 m. sausio mėn., drauge su sekretoriumi prancūzu istoriku Adrijonu Boudou (1876-1945), atvyko į Kauną ir apsistojo vysk. Karevičiaus namuose. Pagyvenęs ten vos 8 dienas, dėl ankštumo persikėlė į A. Panemunės kleboniją pas kun. J. Staugaitį. Iš ten parašė vysk. Karevičiui raštą, kad 1922.II.21 Šv. Sosto pavedimu yra įgaliotas padaryti kanonišką vizitaciją Kauno benediktinių vienuolyne. Drauge pranešė, kad benediktinių kapelionas kun. Pranciškus Pacevičius atleidžiamas iš kapeliono pareigų.

Zecchini, vizituodamas benediktines, vertėju buvo pasiėmęs kun. P. Būčį. Vėliau vysk. P. Būčys savo "Atsiminimuose" (t. II, p. 67) rašo, kad benediktinės skersai žiūrėjusios į Lie-

tuvos nepriklausomybę. Vizitatorius įsitikino, kad lietuvaitės ir lenkaitės drauge gyventi negali. Sutarta vienuolynas padalyti: lietuvaites palikti Kaune, o lenkaites arba lenkiškai nusistačiusias išleisti į Lenkiją.

Zecchini, derėdamasis su užsienio reikalų ministerijos atstovu I. Jonynu dėl 11 lenkių benediktinių, nenorinčių taikiai sugyventi su seserimis lietuvaitėmis, išsitaręs: "Aš žinau, kad lietuvaitės nori taikiai sugyventi su lenkėmis, tik čion yra . . . kurstytojai, kurie tam kliudo".

Lenkija iš karto sutiko priimti 11 lenkių benediktinių. Tada kilo klausimas, kaip atsiskaityti dėl seserų įnašų (kraičio), kuriuos jos buvo įnešusios stodamos į vienuolyną. Užsienio reikalų ministerija atsiklausė kan. Paltaroko ir kun. Būčio nuomonės. Klausimas kilo dėl pinigų nusmukimo: ar rubliais įneštąjį kiekį Lietuvos vyriausybė išvažiuojančioms į Lenkiją turi įteikti aukso paritetu?

Kun. Būčys pareiškė nuomonę ir ją įrodė Bažnyčios kanonais ir gyvenimo praktika, kad įstojančių į vienuolyną kraitis negali būti panaudotas tokiems tikslams, kaip statyba ar nekilnojamo turto įsigijimas, bet turi likti pinigo padėtyje ir, išeinant vienuolėms iš vienuolyno, turi būti grąžinamas tokioje padėtyje, kokioje yra. Vizitatorius Zecchini su kun. Būčio nuomone nesutiko ir buvo nepatenkintas, kad savo nuomonę kun. Būčys buvo pranešęs Lietuvos vyriausybei.

Lenkų vyriausybė savo nuomonę pakeitė ir benediktinių nesutiko įsileisti. Matyt, norėjo Lietuvoje turėti lenkiškumo lizdą. Tąsyk vysk. Karevičius lenkaitėms benediktinėms pasiūlė Kolainių vienuolyną, kuris kitados priklausė karmelitams. Kai rusai tą vienuolyną konfiskavo ir vienuolius išvarė, ten buvo įsteigtas pravoslavų vienuolynas. Kai po karo pravoslavų vienuoliai į Kolainius negrįžo, Lietuvos vyriausybė tą vienuolyną atidavė Žemaičių vyskupijai.

Apaštalų Sostui sutinkant, Kauno benediktinės lenkės žiemos metu, Zecchini įsakius, iškeliavo į Kolainius. Gavo 40 ha geros žemės. Jų

kapelionas kun. Polikarpas Maciejauskas (1891-1965) save laikė lenku, bet buvo doras ir uolus kunigas.

Kolainiuose benediktinės lenkės neįsigyveno. Žemaičių vyskupijos "Elenchus" 1926 m. dar duoda Kolainių vienuolyną su 10 seserų, tačiau sekančių metų Lietuvos Bažnytinės Provincijos "Elenchus" Kolainių vienuolyno nemini. Seserys greičiausiai bus išsikėlusios arba į Lenkiją, arba į Vilnių, kur po I pasaulinio karo atsikūrė lenkių benediktinių vienuolynas, ten įkurtas 1622 m.

Kaune likusios benediktinės lietuvaitės irgi skurdo. Pašaukimų buvo maža, aplinkybėms pasikeitus, dėl savo senos regulos negalėjo nei kontemplacinio gyvenimo vesti, nei užsiimti bet kokiais darbais už vienuolyno. Kai į Lietuvą atvyko Šv. Sosto apaštališkasis vizitatorius arkiv. Jurgis Matulaitis, jis reformavo Kauno benediktinių vienuolyną, davė joms naują, lanksčią regulą, pakreipė jas į socialinę ir labdaros veiklą. Vienuolynas tuojau atsigavo. 1926 m. vienuolyne buvo tik 6 seserys, o 1940 m. jos turėjo virš 50 seserų, kurios dirbo aštuoniose vietose, vesdamos vaikų darželius, vaikų ir senelių prieglaudas, dėstydamos tikybą pradžios mokyklose.

Ratti kelionė į Latviją

Vizitatorius Ratti norėjo aplankyti ir Latviją, kur buvo aktualių bažnytinių reikalų. Rygos vysk. O'Rourke, konsekruotas Vilniuje 1918.XII. 15, dėl Latvijoje vykstančių kovų tik 1919 m. rugpjūčio mėn. galėjo atvykti į Rygą. Jis tuoj suprato, kad bažnytiniame Latvijos gyvenime yra reikalingos reformos: duoti Rygai vyskupą latvį, įkurti kunigų seminariją, gauti Rygoje bažnyčią katedrai, prijungti prie Rygos vyskupijos Kuršą, esantį Žemaičių vyskupijos dalimi, atkurti vienuolijas ir kt. Tuos planus vysk. O'Rourke išdėstė pop. Benediktui XV ir vizitatoriui Ratti. Šis juos aprobavo, bet konkrečiai dėl jų reikėjo susitarti su Latvijos vyriausybe.

Pasitaikė gera proga. 1920 m. kovo mėn. pradžioje į Varšuvą atvyko Latvijos vyriausybės

delegacija tartis su lenkais dėl šiaurinės Latvijos sienos (lenkų kariuomenė buvo užėmusi Latgalės dalį). Delegacija pakvietė Ratti drauge su ja, grįžtančia atgal, važiuoti į Rygą. Ratti pasinaudojo proga ir 1920.III.15 traukiniu išvažiavo per Gardiną Vilniaus link. Ties Gardinu per Nemuną teko keltis laikinu karišku tiltu, ant kurio užvažiavus tiltas linko iki vandens ir atrodė, kad apsems vagonus. Laimingai pravažiavus Gardiną, Ratti atvyko į "gražų ir svetingą Vilniaus miestą". Vilniuje lenkų generolas Szeptyzkis nepatarė arkiv. Ratti tęsti kelionės su latvių delegacija per Daugpilį. Esą geležinkelis per arti Lietuvos sienos, prieš kelias dienas lietuviai apšaudę lenkų traukinį. O Šv. Sosto atstovo apšaudymas galėtų sukelti nenaudingų atgarsių ir komplikacijų. Reikia tad vykti pro Kauną — kelionė būsianti saugesnė. Ratti toks maršrutas patiko. Jis norėjo pervažiuoti Lietuvą ir savo akimis pamatyti jos gamtovaizdį.

Ratti Vilniuje apsistojo pas vysk. J. Matulaitį. Sekančią dieną aukojo mišias Aušros Vartuose, prašydamas Marijos globos savo misijai į "Terra Mariana" (Marijos žemę — šį titulą Livonija buvo gavusi 1215 m. Laterano susirinkime pop. Inocento III laikais). Aušros Vartų Dievo Motinos šventovė padarė Ratti didelį įspūdį, kurio jis nepamiršo ir tapęs popiežiumi. Savo 1922 m. pirmoje enciklikoje "Ubi arcano Dei", paminėjęs garsias šventoves, kurias jam teko aplankyti, jų tarpe prisiminė ir Aušros Vartus: "Marija, Dievo Motina, jo ir visų mieliausioji Gimdytoja savo šventovėse, tiek Čenstakavoj, tiek Aušros Vartuose (. . .) mums kitados šypsojosi . . ."[16]

Ratti palydovas mons. Pellegrinetti sako, kad šis sustojimas Vilniuj buvo malonesnis už pirmąjį, nes šį kartą nereikėjo vynioti į kamuolį surizgusių politinių ir religinių siūlų. Sustojimas Vilniuje užtruko tol, kol buvo išspręstas vis dar sunkus sienos perėjimas Kauno link. Ratti Vilniuje aplankė Verkius, buvusią vysk. Masalskio rezidenciją, pavažinėjo vingiuotomis Neries pa-

..antėmis, sustojo Vilniaus 35 Kryžiaus stočių Kalvarijose, aplankė kun. Lubianieco įkurtas ir vedamas labdaros įstaigas.

Iš Vilniaus Ratti išvyko 1920.III.18, lydimas savo sekretoriaus Pellegrinetti ir kan. J. Kuktos. Kadangi Kaišiadoryse reikėjo ilgiau sustoti (atrodo, kad čia lenkų traukinys buvo pakeistas lietuviškuoju), tai Ratti su palydovais aplankė Kaišiadorių statomą naują bažnyčią (ji vėliau virto katedra), pasimeldė senojoje medinėje bažnytėlėje, užėjo pas kleboną kun. J. Varną, kuris padavė svečiams pasirašyti knygą. Įrašas toks: "Die 18 Martii, an. 1920. + Achille Ratti, Archiepiscopus Naupactensis, Nuncius Apostolicus. Ermenegildus Pellegrinetti, Auditor Nuntiaturae Apostolicae. Canonicus Josephus Kukta concomitavit". Šio Kaišiadoryse apsilankymo Ratti neužmiršo ir popiežiumi būdamas: 1936 m. naujos Kaišiadorių katedros pašventinimo proga atsiuntė dovaną — didelę brangią monstranciją.

Šį kartą kelionė į Kauną buvo privataus pobūdžio. Kaune pernakvojo vysk. Karevičiaus namuose ir 1920.III.19 ryte traukiniu išvyko į Mažeikius, lydimas kun. St. Jokūbauskio, kuris, Lietuvą pervažiuojant, turėjo būti "cicerone" — vadovu. Traukinys, velkamas duslaus garvežio, davė progos Ratti stebėti lietuvišką gamtovaizdį, "toje ūkių ir ganyklų Žemaitijoje, kuri šimtmečiais daugeliu atžvilgių pasiliko nepakitusi".

Kun. Jokūbauskis uoliai ėjo savo pareigas. Jis svečiui aiškino Žemaitijos istoriją nuo Mindaugo laikų, kovas su kryžiuočiais, žemaičių krikštą ir vėlesnę istoriją iki paskutinių laikų. Ratti pro traukinio langą stebėjo Lietuvos žemę ir klausėsi kun. Jokūbauskio aiškinimų. Tame praeities fone pravažiuota išilgai beveik visa Lietuvos valstybė, pakeliui radus vos vieną didesnį miestą — Šiaulius, bet ir tą baisiai sugriautą, sunaikintą karo veiksmų.

Pagaliau 19 val. jau pasienio stotis Mažeikiai. Čia apie žymaus svečio atvykimą niekas nežino: telegrama dar negauta, niekas neparuošta. Geležinkeliečių tarpe sumišimas. O traukinys į Latviją bus tik sekančios dienos rytą. Apsi-

Pirmasis nepriklausomos Latvijos Rygos vysk. Eduardas O'Rourke 1876 - 1943

stojimui vieta nenumatyta. Teko keleiviams pasitenkinti stoties keleiviams skirta patalpa — silpnai apšviestu kambariu, kur buvo tik trys prie plikų sienų pastatytos lovos. Keleiviai nemigę šnekučiavosi iki ryto antros valandos, kol traukinys pajudėjo į Latviją.

Pirmoje Latvijos geležinkelio stotyje Ratti pasitiko vysk. O'Rourke atstovas. Atvykus į Mintaują, čia laukė vysk. O'Rourke, miesto klebonas K. Jasėnas, kun. Trukans, švietimo viceministras, Liepojos klebonas ir kiti. Rygos stotyje laukė valdžios atstovai ir žmonės, ne tik kata-

likai, bet ir protestantai. Svečias buvo apgyvendintas "Peterspil" viešbutyje ir jam priskirtas palydovas-vadovas, vienas kapitonas.

1920.III.21 Ratti dalyvavo Šv. Jokūbo bažnyčioje, vysk. O'Rourke pontifikalinėse Mišiose. Tiek vyskupo O'Rourke, tiek ir Ratti lotyniškas kalbas vertė kun. Kazimieras Jasėnas (1867-1934) į keturias vietos katalikų vartojamas kalbas: latvių, lietuvių, lenkų ir vokiečių. Pellegrinetti pastebėjo, kad tai nebuvo Senojo Tastamento Babelis, o tik Naujojo Testamento Sekminės.

Deryboms su valdžios atstovais buvo skirta kovo 22 diena, tad vizitatorius turėjo progos aplankyti Rygos miesto muziejus, bibliotekas, kuriose buvo daug senų rankraščių ir knygų. Miesto bibliotekoje pamatė artistinį, ranka rašytą mišiolą, kadaise priklausiusį katedrai, XIII a. ranka rašytą psalmių komentarą. Aplankė taip pat katedros muziejų ir pačią katedrą, dabar protestantų rankose, statytą 1211-1216 m. Kad tai būta katalikų šventovės, rodo vienas lango vitražas su Marijos atvaizdu. Ratti patiko katedros vargonų koncertas, senųjų vienuolynų pastatai, stilingos Šv. Petro ir Šv. Jokūbo bažnyčios. Pastarąją po keletos metų Latvijos vyriausybė pripažino katalikams kaip katedrą. Aplankė taip pat įvairius civilinius paminklus ir Dauguvos krantus.

Kovo 22 d. vyko pasitarimai su Latvijos vyriausybe. Tų pasitarimų išdava buvo po poros metų pasirašytas tarp Latvijos ir Šv. Sosto konkordatas, pirmasis pop. Pijaus XI pontifikate, tais pat metais paskyrimas latvio vyskupo Springovičiaus, Kuršo priskyrimas prie Rygos arkivyskupijos. Pasitarimuose, kurie užtruko ketvertą valandų, dalyvavo vysk. O'Rourke, prel. J. Rancans (vėliau Rygos arkivyskupo pagalbininkas), prezidentas Čakste, ministras pirmininkas Ulmanis, užsienio reikalų ministras Mejerovičs, juristas Albats ir kt. Ratti Latvijoje rado pilną pasitikėjimą ir nuoširdų norą bendradarbiauti. Todėl pasitarimai vyko labai sklandžiai.

Sekančią dieną Ratti būtinai norėjo pamatyti Baltijos jūrą, prie kurios spiečiasi devynios

tautos ir kalbos. Buvo nuvežtas prie Dauguvos žiočių Daugagryva. Užlipus ant kopų viršūnių, atsiskleidė galingas gamtos vaizdas. Dauguvos stumiamos milžiniškos ledo lytys slinko į jūros plotus. Susižavėjęs neregėtu vaizdu, pamatęs ir palaiminęs Baltijos jūrą, Ratti atsisveikino su žiemos varžtus laužiančia jėga, kuri buvo simbolis Pabaltijo tautų, besiveržiančių į laisvę. Grįžus atgal į Rygą, vėl vyko įvairūs pasitarimai, pokalbiai. Ratti rinko žinias apie Estiją, Suomiją ir ten esančius katalikus.

Kovo 24 buvo paskutinė diena Rygoje. Vyriausybė atsisveikinimui surengė šaunias vaišes. Daugybė pakviestų svečių stebėjosi stalo viduryje milžinišku keptu kalakutu, sakydami: "didelis kaip veršis". Garbingam svečiui paaiškinta, kad kalakutą auginusi ir paruošusi vaišėms pati prezidentienė. Čia ji pasirodė kaip patyrusi šeimininkė. O Ratti kiekvienam prasčiokiškam gestui, nors ir pats buvo kilęs iš liaudies, teikė tam tikros prasmės. Šiuo atveju ištaigingame diplomatiškame pobūvyje rado sveiko patriarchališko gyvenimo apraiškų.

Ratti grįžimą iš Rygos į Varšuvą, pavaizduosime sekretoriaus Pellegrinetti atsiminimų žodžiais:

Stotyje Ratti, nuoširdžiai atsisveikintas, užima vietą pakenčiamame rusiškame vagone, viename iš nedaugelio likusių Latvijos teritorijoje. Kitą traukinio dalį sudarė gyvuliniai vagonai, prisikimšę žmonių, nes traukinys iš Rygos į Daugpilį eina tik tris kartus savaitėje. O pravažiuoti tuos 200 km reikėjo 18 valandų... Šaltą naktį kaimiečiai susikūrė ugnį pačiuose vagonuose, visai neimdami į galvą gaisro pavojaus.

Pasiekta Daugpilis. Čia lenkų katalikų kolonija šventiškai priėmė svečią iš Romos. Visur matyti kariuomenės būriai. Netoli Polocko ėjo šiaurės fronto linija. Iš Daugpilio tolimesnę kelionę paruošė lenkų kariuomenės pulkininkas Galli (lenkas itališka pavarde).

Kovo 26 d. 16 val. automobiliu pasiekėme Dauguvos krantą. Tiltas rusų sugriautas ir dar neatstatytas. Vandens srovė neša baltas žaibuojančias ledo lytis... Persikeliant per upę, netrūko pavojų. Plaukiantys ledai siekė 6-7 metrų dydžio. Tačiau apkaustyta valtis, patyrusių irkilininkų vairuojama, sugebėjo nugalėti chaotišką sąmyšį, išnirdama tarp ledų daugybės. Prilaikomi raumeningų rankų, galėjome laimingai išlipti į krantą. Atsikvėpėme. Čia mūsų laukė du lai-

velio pavidalo keturračiai vežimėliai, naudojami vietos ūkininkų. Kaip kam geriau, atsisėdę ant savo lagaminų ir trupučio šieno, vykome laukų keleliu. Vežimėlius traukė keturi liesi arkliai, kurie visai nesididžiavo tokiu nepaprastu svečiu ir nesiteikė paspartinti savo filosofiškų žingsnių. Išvykus į plentą, reikėjo nelengvai įkopti į karišką vežimą, kuris, tarp krūvos įvairiausių dėžių, kratydamas ir mėtydamas, nuvežė mus į Kalkūnų stotį. Mons. Ratti dažnai mielai prisimindavo šiuos mažus nuotykius, kada trumpame ruože teko išbandyti tiek susisiekimo priemonių, nuo seniausių iki naujausių.[17]

Kalkūnų stotyje laukė traukinys į Vilnių, kurį Ratti pravažiavo, rodos, nesustodamas. Varšuvą pasiekė 1920.III.28.

Vizitatoriaus Ratti pasitarimų Rygoje vaisiai tuojau pasirodė:

1. Kuršas (bula Maxime interest) 1920.VI. buvo atskirtas nuo Žemaičių vyskupijos ir priskirtas Rygos vyskupijai.

2. Rygos vyskupu, O'Rourke perkėlus į Dancigą, paskirtas latvis J. Spingovičs, konsekruotas Aglonoje 1920.VIII.2.

3. Vos Ratti išrinkus popiežiumi, 1922.V.30 buvo pasirašytas konkordatas tarp Šv. Sosto ir Latvijos vyriausybės.

Pijus XI (anksčiau apaštališkasis vizitatorius) buvo vienintelis istorijoje popiežius asmeniškai aplankęs Lietuvą ir Latviją. Savo lankymąsi Lietuvoje Pijus XI prisimindavo ir pabrėždavo, priimdamas audiencijoje tiek atskirus asmenis, tiek maldininkų grupes, kurių 1925-1938 m. laikotarpyje į Romą buvo atvykusios septynios. Ne kartą tokiomis progomis jis paminėdavo savo akimis matęs Lietuvos kraštą, jos gyventojų pamaldumą ir prisirišimą prie Bažnyčios ir Šv. Sosto.

Šia proga noriu paminėti mažą epizodą iš asmeniško patyrimo. 1935 m. teko palydėti marijonų vienuolijos vyr. vadovą A. Cikoto į privačią audienciją pas pop. Pijų XI. Pagal protokolą, po Cikoto buvau įleistas į popiežiaus darbo kambarį ir aš. Sveikindamas atsiklaupiau prie kėdėje ant tam tikro paaukštinimo sėdinčio popiežiaus. Jis uždėjo ranką man ant galvos ir

paklausė, iš kur esu kilęs. Atsakiau — iš Marijampolės.

— O Marijampolė ar toli nuo Kauno?

— Apie 50 km.

— Kaune esu buvęs. Dabar Kaunas tikriausiai yra pasikeitęs, išgražėjęs. Juk tai dabar Lietuvos sostinė . . .

Tai vis seni prisiminimai iš lankymosi Lietuvoje.

Po to, kai jau buvo pasirašytas tarp Šv. Sosto ir Lietuvos vyriausybės konkordatas (1927.IX. 27), 1928 m. balandžio mėn. visi Lietuvos vyskupai, išskyrus Karevičių ir Reinį, drauge nuvyko į Romą padėkoti popiežiui už Lietuvos bažnytinių reikalų sutvarkymą — atskiros bažnytinės provincijos įsteigimą ir konkordatą, išdėstyti Lietuvos Bažnyčios aktualiuosius reikalus, planus, rūpesčius. Po to vizito Pijus XI 1928. VI.24 atsiuntė Lietuvos vyskupams apaštališką laišką "Peculiari quadam",[18] kuriame sumini ir apaštališkojo vizitatoriaus arkiv. Jurgio Matulaičio veiklą ir tėvynės meilę. Popiežius Pijus XI tame laiške rašo:

> Po to, kai jau neseniai "Lithuanorum gente" bula įsteigėme Lietuvos bažnytinę Provinciją, jūs ypatingu greitumu ir rūpestingumu norėjote visi drauge aplankyti Romą, katalikų tikėjimo centrą, teisingai jausdami, kad Lietuvos religinių ir civilinių dalykų atnaujinimas padarys jūsų apaštalavimą sėkmingą tik tada, kai jūsų kiekvieno kaimenė kasdien vis labiau bus sujungta su Vyriausiuoju Ganytoju, kad iš jo per jus gautų išganingų ir sektinų nurodymų.
>
> Kadangi Mums buvo malonu tokia puikia proga su jumis pasimatyti ir pasikalbėti, ypač apie reikalus jūsų tėvynės, kurią Mes patys lankėme ir pažinome, dėl to, atsakydami į jūsų rūpesčius, negalime susilaikyti jums nerašę; juo labiau, kad jūsų išdėstyta Lietuvos padėtis ragina Mus šioje Mums mylimiausioje tautoje dvasinį gyvenimą vis labiau stiprinti.

Toliau Pijus XI, pasidžiaugęs vyskupų nusistatymu tobulinti įstaigas, ypač mokyklas, ragina telkti jaunimą į katalikiškas organizacijas, primena tėvų teisę ir pareigą auklėti vaikus, nes iš Bažnyčios vedamų mokyklų išeina geri, valstybei naudingi piliečiai. Čia popiežius priminė Lietuvos konkordato nuostatus, kuriuose matoma Baž-

nyčios ir valstybės bendradarbiavimo nauda auklėjimo srityje. Toliau popiežius rašo:

Šioje vietoje negalime susilaikyti neprisiminę tą šviesiausią Ganytoją Jurgį Matulevičių, kuris Mūsų pavedimui pilnai paklusdamas ir uoliai dirbdamas, šiam religinių dalykų atnaujinimui nutiesė kelią. Iš jo pavyzdžio aiškiai matyti, kiek daug norimų dalykų galima pasiekti draugėn sujungus Dievo ir tėvynės meilę.

---

1. Lituana. Epistolae, Marijonų archyvas Romoje.
2. Apie Ratti buvimą Vilniuje žiūr. mano straipsnį "Jurgio Matulaičio kelias į Vilniaus sostą", *Aidai,* 1977, Nr. 6.
3. Lituana. Diaria, Marijonų archyvas Romoje.
4. Vk. Škl. Ark. Pr. Karevičius (rankraštis), 41-43.
5. Ten pat, p. 43-44.
6. Kan. Pr. Kriškijonas (Kryszkijan) (1845-1928) sulenkėjęs latvis, buvęs Žemaičių seminarijos dvasios tėvas, paskui inspektorius, uolus seminarijoje lietuvybės priešininkas, 1880-84 studijavęs Romoje. Žiūr. *Tiesos Kelias* 1939, p. 185 ir 258.
7. Vk. Škl., op. cit. p. 44-45.
8. Ten pat, p. 45-47.
9. *Lietuva,* 1920, Nr. 26.
10. Vk. Škl., op. cit., p. 48.
11. Ten pat, p. 52-53.
12. Ten pat, p. 54.
13. *Lietuvos Aidas,* 1918, Nr. 7.
14. *Lietuva,* 1920, Nr. 31.
15. Vk. Škl., op. cit., p. 57.
16. Acta Apostolicae Sedis XIV, 1922, p. 675.
17. E. Pellegrinetti, Con Mons. Ratti nei Paesi Baltici, *L'Osservatore Romano* 1941, Nr. 106.
18. Acta Apostolicae Sedis XX, 1928, p. 253- 257.